T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU KAPSAMINDA AFGANİSTAN POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASI

GÖKHAN YÜRÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

Çankırı – 2022

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU KAPSAMINDA AFGANİSTAN POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASI

Hazırlayan

GÖKHAN YÜRÜK

ORCID: 0000-0003-4954-1142

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ v
TEZ KABUL VE ONAY vi
ÖNSÖZ vii
ÖZET viii
ABSTRACT ix
KISALTMALAR x
TABLO LİSTESİ xii

1.GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi 3
1.2. Araştırmanın Amacı 5
1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri 6
1.4. Araştırmanın Yöntemi 7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 7

2.BÖLÜM:AFGANİSTAN DEVLETİNE GENEL BAKIŞ 9
2.1. Afganistan'ın Kuruluşu Ve Politik Örgütlenmenin Tarihsel Süreci 9
2.1.1.Afgan İngiliz Savaşları 11
2.1.2. I. Afgan-İngiliz Savaşı 11
2.1.3. II. Afgan-İngiliz Savaşı 15
2.1.4. III. Afgan-İngiliz Savaşı 25
2.1.5.Modernleşme Çabaları, Sovyetler ve Türkiye ile İlişkileri 30
2.1.6. Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali 34
2.2. Afganistan'ın Coğrafi Yapısı 40
2.3. Afganistan'ın Jeostratejik Önemi 42
2.4. Afganistan'ın Etnik Yapısı 44
2.4.1 Peştunlar (Afganlar) 46
2.4.2. Tacikler 47

2.4.3. Türkler 49
2.4.3.1. Özbekler 50
2.4.3.2. Türkmenler 51
2.4.3.3. Diğer Türk Grupları 51
2.4.4. Hazaralar 52
2.4.5. Diğer Etnik Gruplar 52
2.5. Afganistan'ın Ekonomik Yapısı 52

3.BÖLÜM: DEVLET VE DEVLET İNŞASI KAVRAMLARI VE AFGANİSTAN ÖRNEĞİ 56
3.1.Ulus-Devlet 56
3.2.Ulus 56
3.3. Devlet 57
3.3.1. Ulus Devletin Doğuşu 59
3.4. Başarısız Devlet 62
3.4.1. Başarısız Devlet Egemenlik Sorunu 64
3.4.2. Başarısız Devlet ve Güvenlik Sorunu 64
3.4.3. Başarısız Devlet Ekonomi ve Politika Sorunu 65
3.5. Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi 65
3.5.1. Güvenlik 66
3.5.2. Bölgesel Güvenlik 68
3.5.3. Bölgesel Güvenlik Kapsamında Başarısız Devletler 70
3.6. Başarısız Devlet Afganistan Örneği 71
3.7. 11 Eylül Saldırıları ve ABD Müdahalesi 73

4.BÖLÜM:AFGANİSTAN'DA GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU ÇABALARI VE POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASI 76
4.1. Devlet İnşası Kapsamında: Afganistan Örneği 76
4.1.1. Afganistan'ın Yeniden İnşası 77
4.1.2. Bonn Konferansı 77
4.1.3. Tokyo Konferansı 80
4.1.4. Berlin Konferansı 80
4.1.5. Kabil Konferansı 80
4.1.6. İstanbul Konferansı 81

4.1.7. Chicago Konferansı 81
4.2. Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu Çabaları ve Polis Teşkilatının Yeniden İnşası 82
4.2.1. Kavramsal Açıdan SSR 84
4.2.2. 2001-2014 Arası Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu Faaliyetleri . 88
4.2.3. Afgan Ulusal Ordusunun İnşası 90
4.2.4. Afganistan Polis Teşkilatının İnşası 92
4.2.4.1. Afgan Ulusal Polisinin Yapısı (ANP) 95
4.2.4.2. Yetki ve Kapasite 100
4.3. Güvenlik Sektörü Reformu Faaliyetlerine AB ve Türkiye'nin Katkıları 101
4.4. 2014-2020 Arası Afganistan'da Güvenlik Sektörünün Afgan Kuvvetlerine Devredilmesi 104
4.5. 2020 Sonrası Taliban'ın Yükselişi 106

5.BÖLÜM: AFGANİSTAN POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASINDA BAŞARISIZLIĞININ NEDENLERİ 112
5.1. Merkez Çevre Çatışması 112
5.2. Ulus-Devlet İnşasıda Karşılaşılan Zorluklar ve Yapılan Hatalar 115
5.3. Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Yapılan Hatalar 116
5.4. Polis Teşkilatının İnşa Sürecinde Yaşanan Sorunlar 117
5.5. Hukuksuzluğun Engellenememesi, Savaş Ağaları ve Nepotizm 119
5.6. Batılı Ülkelerin Afganistan Halkını ve Ülkeyi Tanımamaları 121
5.7. Göreve Gelen Kişilerin Yetersizliği ve Başarıya İnanmamaları 122
5.8. ABD ve Taliban Anlaşması Sonucu Kaybedilen Psikolojik Savaş 123

SONUÇ 126
KAYNAKÇA 133
ÖZGEÇMİŞ 150

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Afganistan Polis Teşkilatının Yeniden İnşası adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 2022

İmza

Gökhan YÜRÜK

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gökhan YÜRÜK tarafından hazırlanan Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Afganistan Polis Teşkilatının Yeniden İnşası başlıklı bu çalışma, *[Savunma Sınavı Tarihi]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Afganistan'da yakın tarihte yaşananlar insanlığı ve Uluslararası İlişkiler bilimini yakından ilgilendirmektedir. Bir devletin yaşayabileceği hemen her türlü olumsuz durumu yaşayan Afganistan bu süreçte benzeri çok az görülmüş acılara ve olaylara sahne olmuştur.

Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Afganistan Polis Teşkilatının Yeniden İnşası isimli bu çalışma, Afganistan özelinde süreç içinde yapılan hatalara vurgu yapılarak daha sonra benzer inşa süreçlerinde daha temkinli ve planlı adımların atılması hususunda yeni öğretiler kazanmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde desteklerini esirgemeyen başta saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR olmak üzere diğer tüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu günlere gelmemde büyük emeği olan ve çalışmamı kendilerine ithaf ettiğim başta rahmetli anne-babam Sebahat-Behzat YÜRÜK olmak üzere aileme, henüz hiçbir şeyden haberi olmasa da çalışma yaptığım uzun zamanlarda bana ve eşime zorluk çıkarmayan biricik oğlum Behzat Aras Yürük'e ve son olarak tıpkı üniversite yıllarında olduğu gibi çalışmamın başından sonuna kadar her aşamada desteğini gördüğüm sevgili eşim Uluslararası İlişkiler Uzmanı Eda YÜRÜK'e şükranlarımı sunarım.

…./…./ 2022

Gökhan YÜRÜK

ÖZET

Tezin Başlığı : Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Afganistan Polis Teşkilatının Yeniden İnşası
Tezin Yazarı : Gökhan YÜRÜK
Danışman : Emrah ÖZDEMİR
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 02.08.2022

Bu çalışmanın temel amacı, Devlet İnşası ve Güvenlik Sektörü Reformu kapsamında Afganistan Ulusal Polisinin (ANP) yeniden inşa sürecinde izlenen politikaları incelemektir. Bu analiz, inşa sürecindeki başarısızlığa eleştirel bir bakışa sahiptir. Afganistan Orta Asya'nın stratejik olarak önemli bir devletidir. Bu nedenle konum olarak önemli bir noktadadır. Konumu sebebiyle bugüne kadar egemen güçlerin müdahalelerine ve işgallerine maruz kalmıştır. Bu işgaller ve müdahaleler neticesinde devlet yapılanması zarar görmüş istikrarlı bir devlet varlığı gerçekleşmemiştir. 2001 yılında Taliban'ın 11 Eylül saldırılarını üstlenmesinin ardından gerçekleşen ABD ve koalisyon güçlerinin müdahalesi ile Taliban Rejimi'ne darbe vurulmuştur. Taliban'ın sonrasında devletin yeniden inşası için ABD baş aktör olmak üzere pek çok devletin katkılarıyla çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar neticesinde alınan kararlar ile devletin inşasında pek çok ülke destek verme taahhüdünde bulunmuştur. Öncelikle geçiş hükümeti kurulmuş ve Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Akabinde meclis seçimleri yapılmış demokratik hak ve özgürlükler konuşulmaya, tartışılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler ile birlikte devletin de tüm kurum ve kuruluşlarıyla yeniden inşası süreci başlatılmıştır. Diğer tüm eksikliklerin giderilmesi adına ülkede karışıklığın son bulması elzemdir. Bu amaçla güvenlik sektörünün reform çalışmalarıyla güçlendirilmesi öncelikle hedef olarak görülmektedir. Bu süreçte güvenlik, sağlık, eğitim ve idari ve siyasi yapılanmalar da başlatılmıştır. Bu çalışmada, Afganistan devletinin yeniden inşası süreci ve bu süreçte Afganistan Polis Teşkilatının yeniden yapılanması sürecindeki başarısızlığın nedenleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afgan Ulusal Polisi, Ulus - Devlet İnşası, Güvenlik Sektörü Reformu, Ortak Güvenlik ve Dış Politika

ABSTRACT

Thesis Title : Reconstruction of the Afghanistan Police Organization Under the Security Sector Reform
Author : Gökhan YÜRÜK
Supervisor : Emrah ÖZDEMİR
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 02.08.2022

The main purpose of this study is to examine the policies followed in the reconstruction process of the Afghanistan National Police (ANP) within the scope of State Building and Security Sector Reform. This analysis takes a critical look at the failure of the construction process. Afghanistan is a strategically important state in Central Asia. Therefore, it is at an important point in terms of location. Due to its location, it has been exposed to the interventions and occupations of the sovereign powers until today. As a result of these occupations and interventions, the state structure was damaged, and a stable state existence did not occur. After the Taliban took responsibility for the September 11 attacks in 2001, the intervention of the US and coalition forces dealt a blow to the Taliban Regime. After the Taliban, various meetings were held with the contributions of many states, including the USA as the main actor, for the reconstruction of the state. With the decisions taken as a result of these meetings, many countries have made a commitment to support the construction of the state. First, a transitional government was established, and the President was elected. Subsequently, parliamentary elections were held, and democratic rights and freedoms began to be discussed. Along with all these developments, the process of rebuilding the state with all its institutions and organizations has been started. In order to eliminate all other deficiencies, it is essential that the turmoil in the country comes to an end. For this purpose, strengthening the security sector through reform studies is primarily seen as a target. In this process, security, health, education, and administrative and political structures were also initiated. In this study, the reconstruction process of the Afghan state and the reasons for the failure of the Afghan Police Organization in this process are examined.

Keywords: Afghanistan National Police, National-Statebuilding Building, Security Sector Reform, Security and Foreign Policy.

KISALTMALAR

AACP	Afghan Anti-Crime Police
AB	Avrupa Birliği
ABP	Afghan Border Police
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADHP	Afganistan Demokratik Halk Partisi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ALP	Afghan Local Police
ANA	Afghan National Army
ANCOP	Afghan National Civil Order Police
ANSF	Afghan National Security Force
ANP	Afghan National Police
APPE	Afghan Community Protection Police
ASEAN	Associations of Southeast Asian Nations
AUP	Afghan Uniform Police
BGKT	Bölgesel Güvenlik Kompleksleri Teorisi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CJIATF	Combined Joint Interagency Task Force
CNPA	Crime Narcotics Police of Afghanistan
CSTC-A	Common Security Command Transition-Afghanistan
Çev.	Çeviren
DDR	Disarmament, Discharge and Reintegration Program

EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
EUPOL	European Policies
GNH	Gayri Nizami Harp
ISAF	International Security Assistance Force
ISKP	Islamic States Khorasan Province
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NDS	National Directorate of Security
NTM-A	National Training Mission – Afghanistan
ODGP	Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
PRT	Provincial Reconstruction Team
RSM	Resolute Support Mission
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
POMEM	Polis Eğitim Merkezi Müdürlüğü
SIGAR	Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction
SOFA	Status of Force Agreement
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSR	Security Sector Reform
UGYK	Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
USDOD	United States Department of Defense
yy.	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 4-1. Genel Sınıflandırma 99

Tablo 4-2. Rütbelerin Karşılığı 99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2-1. : Afganistan Haritası..... 41
Şekil 2-2. Avrasya Balkanları (Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, 176) 42
Şekil 2-3. John Mackinder "Kara Hakimiyet Teorisi" 43
Şekil 2-4. N. Spykman "Kenar Kuşak Teorisi" 44
Şekil 2-5. Afganistan'ın Etnik Yapısı ……46
Şekil 3-1. Başarısız Devlet Endeksi..... 72
Şekil 3-2. Başarısız Devletler Endeksi'nde Afganistan'ın Yıllara Göre Değişimi ... 73
Şekil 4-1. ANP Etnik Dağılımı 94
Şekil 4-2. Afganistan'da Bulunan PRT'lerin Ülkeleri ve Lokasyonları..... 95
Şekil 4-3. Afganistan Ulusal Polis Teşkilatı Şeması 98

1.GİRİŞ

Afganistan kuruluşundan bugüne kadar istikrar konusunda problemler yaşayan bir devlet olmuştur. İngilizler, Ruslar ve Amerikalılar tarafından müdahaleler ve işgallere maruz kalmıştır. Son olarak ABD'de 9/11 saldırıları sonrasında ABD'nin müdahalesi gerçekleşmiştir. 2001 yılının 11 Eylül'ünde Dünya Ticaret Merkezi ve ABD Savunma Bakanlığı'na yapılan terör saldırılarını El-Kaide terör örgütünün üstlenmesiyle ABD Taliban yönetiminden bu terör eylemini gerçekleştiren teröristlerin teslim edilmesini talep etmiştir. Ancak bu talep Taliban tarafından tatminkâr derecede karşılık bulamayınca – hatta karşılık verilmesi önemsenmeden - ABD ve müttefikleri Taliban yönetimine karşı askeri bir operasyon başlatmış ve eski Kuzey İttifakı olarak bilinen mücahitler ile direniş gruplarını da etkin bir şekilde kullanarak Taliban yönetiminin iktidarına kısa sürede son vermeyi başarmıştır. ABD başlangıçta kapsamlı bir ulus inşası sürecinden uzak durmaya çalışıp olabildiğince az varlık göstermeye çalışsa da sonraları Afganistan'da güvenlik ve istikrarın devlet inşası süreci ile sağlanabileceği düşüncesini benimsemiştir. Başlatılan bu yeniden inşa sürecine ABD'nin yanı sıra birçok devlet destek vermiştir. Bu çabalar bir dizi konferans ile hayata geçirilmiştir. Bu konferansların ilki Almanya'nın Bonn şehrinde düzenlenen Bonn Konferansı'dır. 2001 yılı 27 Kasım - 5 Aralık tarihleri arasında 19 ülkenin katılımıyla düzenlenen toplantılar neticesinde Geçici Hükümet BM Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücü (*International Security Assistance Force* - ISAF) ve ulusal bir ordu kurulması gibi önemli adımlar kararlaştırılmıştır.

Sonrasında altmıştan fazla ülkenin katılımıyla 21-22 Ocak 2002 tarihinde Tokyo Konferansı gerçekleşmiştir. Bu konferansta ekonomik konular ele alınmış katılımcı devletler Afganistan'a ekonomik yardımlarda bulunacaklarını belirtmişlerdir. Akabinde Berlin, Londra ve Kabil konferansları düzenlenmiştir. 20 Temmuz 2010 tarihinde düzenlenen Kabil konferansında güvenlik konuları ele alınmış Afgan Ulusal Ordusu ve Afganistan Polis Teşkilatının akıbeti ele alınmıştır. Bu toplantılar ile

Afganistan devletinin yeniden inşası başlamış, hayati meseleler karara bağlanmıştır.[1] Afgan Ulusal Ordusu ve Afganistan Polis Teşkilatı'nın yapılanmasına NATO, AB gibi kuruluşlar da destek vermiştir. Bu kapsamda Türkiye'de hem askeri hem de Polis gücü anlamında bu desteğin içerisinde yer almıştır. Bu çalışmada konu olarak polis inşası sürecinin değerlendirilmesinin seçilmesinin önemli nedenlerinden birisi de Türkiye'nin bu çabalar içerisinde rol almış olmasıdır. Bu sayede Güvenlik Sektörü Reformu ile ilgili eleştirel bir değerlenme yapılması gelecekte yürütülecek olan faaliyetlere ışık tutabileceği değerlendirilmiştir. Nitekim halen Suriye Kuzeyinde icra edilen faaliyetlerde Afganistan tecrübelerinden faydalanıldığı görülmektedir.[2]

Afganistan'da yürütülen kapsamlı çabalara rağmen yirmi yıllık süreç sonunda Taliban yönetimi 15 Ağustos 2021 tarihinde Kabil'e girerek ülke yönetimini tekrar ele geçirmiştir. Afganistan'daki bu başarısızlığın uluslararası inisiyatiflerin stratejik ve politik karar verme süreçlerindeki hatalı tutumlardan kaynaklandığı ileri sürülebilse de en somut süreç olarak devlet inşası sürecine odaklanılması da yerinde bir çaba olacaktır. Bu anlamda bu çalışmada Afganistan devletinin yeniden inşası süreci ve bu süreçte Afganistan Polis Teşkilatı'nın yapılanmasında uluslararası aktörlerin çabaları ve sürecin başarısız olmasının nedenleri üzerinde durulacaktır. İnşa sürecinde Türkiye'nin çalışmalarının yanı sıra diğer devletlerin Afganistan polisine verdiği eğitimler, teçhizat vb. konularda yaptığı yardımlar ve bu olguların Afganistan Polis Teşkilatı'na katkıları Afgan Ulusal Polisi'nin yapısı, temel etnik dağılımı, başarı ve başarısızlığı incelenecektir. Çalışmanın temel bakış açısına göre buradaki başarısızlığın nedenleri sadece son yirmi yıllık süreçte yürütülen faaliyetlerde aramanın yetersiz olduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple ülkenin tarihsel süreçlerde yaşadığı ve kronikleşmiş ekonomik, politik ve sosyo-kültürel meselelerin de bu başarısızlıkta rol oynadığına dair kuvvetli bir kanaat de bulunmaktadır. Bu husus da çalışma içerisinde değerlendirilmektedir.

[1] Gül Seda Acet ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine" Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* Cilt 17, Sayı 33, Nisan 2017.
[2] Cenker Korhan DEMİR ve Murat Ertuğrul PALA, "İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Faaliyetlerinde Türkiye Örneği: Fırat Kalkanı ve Zeytindalı Harekât Bölgeleri (Araştırma Projesi)", Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, JSGA Yayın Numarası: 0091, Haziran, 2020, Ankara, s. 89-97.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu çalışmada ele alınan temel konu, bir süreç olarak Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde Güvenlik Sektörü Reformu bağlamında Afgan Ulusal Polisi'nin yeniden yapılandırılması faaliyetleridir. Bu doğrultuda; "yeniden devlet inşası ve güvenlik sektörü reformu bağlamında Afgan Polis Teşkilatı'nın yapılandırılması ne ölçüde başarılı olmuştur ve Taliban'ın ülke yönetimini ele geçirmesi ile görülen başarısızlıkta Polis Teşkilatının yeniden yapılandırılmasının ne derece etkisi bulunduğu çalışmanın araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Ulusal ve uluslararası çalışmalarda genel olarak Afganistan'da devlet inşası faaliyetleri idari yapı ve teşkilatlanma bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda her ne kadar Polis Teşkilatı ile ilgili kısımlar yer alsa da Polis İnşası süreci çalışmaların ana problematiğini oluşturmamaktadır. Güvenlik Sektörü Reformu ile ilgili yapılan çalışmalarda incelemelerin bir kısmı Polis Teşkilatı'nın yapılanması ile ilgili olsa da yeterli düzeyde inceleme yapılmadığı görülmektedir. Bir ülkenin istikrarlı bir şekilde egemenliğini sağlayabilmesi için güçlü bir Polis Teşkilatı şarttır. Ülke egemenliğinin korunması bağlamında insan, uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi önemli suç unsurlarının engellenmesi adına güçlü bir sınır güvenliğinin temini gerekmektedir. Bu hususta sınırda görev yapan askeri personel kadar bu bölgelerde görev alacak olan polis yapılanması da bu suçların önüne geçmekte hayati önem taşımaktadır. Weberci bir devlet anlayışı ile sınırda olduğu gibi sınırların içinde de asayiş ve istikrarın sağlanması adına güçlü bir Polis Teşkilatı son derece önemlidir. Güvenlik sektörü içerisinde bulunan her bir unsur birbirinin tamamlayıcısıdır. Bu nedenle bu sektörün reformu tüm unsurların güçlü şekilde inşası ile başarıya ulaşabilmektedir. Buradan hareketle Afganistan Polis Teşkilatı'nın inşası ve gücü özellikle Afganistan gibi terörle mücadele eden ülkelerin asayiş ve güçlü egemenlik kavramında olmazsa olmaz kriterlerindendir.

Buradan hareketle araştırmanın ana problematiğini, Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde güvenliğin sağlanması hususunda Polis Teşkilatlarının yeniden yapılanma faaliyetleri ve Taliban'ın ülke yönetimindeki askeri başarısında bu yapılanma ile ilgili eksikliklerin ortaya konulmasıdır. 9/11 Terör Saldırılarının ardından uluslararası güvenlik ve istikrar için Afganistan'ın istikrara kavuşturulması başta ABD olmak

üzere batılı devletlerin hedefleri arasında gösterilmiştir. Türkiye'de bu hedef doğrultusunda hareket ederek gerek NATO ve AB aracılığıyla gerekse ikili ilişkilerle Afganistan'ın yeniden yapılanmasına katkı sağlamaya çalışılmıştır. Ancak gelinen noktada Afganistan'ın yapısal problemleri kadar ABD yönetimi ve koalisyon devletlerinin Afganistan'daki durumu sürdürülebilir bulmamaları nedeniyle Taliban yönetimiyle bir anlaşma sürecine gidilmiş ve bu süreç sonunda Taliban Yönetimi, ABD ile barış görüşmelerini yürütürken siyasi ve askeri yönden zayıflayan Eşref Gani Hükümeti'ni yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Afgan Güvenlik Kuvvetleri'nin teçhizat anlamında önemli bir güce sahip olmasına karşın Taliban'ın böyle bir başarı elde etmesinin arkasında yatan sebeplerin incelenmesi sürecin anlaşılabilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu başarı yürütülen devlet inşası faaliyetleri içerisinde yer alan polis inşası bölümünün de ciddi anlamda sorgulanması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Bu sorgulamanın yürütüleceği öncelikli alan 2001 sonrası dönemde ortaya konan faaliyetler olmasına rağmen ülkenin ekonomik, politik ve sosyo-kültürel yapısının tarihsel bir bakış açısı ile incelenmesine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Afganistan tarihi olarak SSCB'nin işgali ve bu işgale karşı yürütülen mücadeleler, Afganistan açısından önemlidir. Konum olarak Pakistan ile uzun bir sınırı vardır. SSCB döneminde aynı şekilde SSCB ile de sınırdaş devletlerdir. Afganistan bu devletlerle yaşadığı problemlerden sonra bir de iç savaşa kadar varan ülke içerisinde baş gösteren karışıklıklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. 11 Eylül Saldırıları El-Kaide'nin Afganistan'da bulunması ve sonucunda Afganistan'a ABD öncülüğünde NATO müdahalesi ile başlayan yıkım süreci Afganistan'ın içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırmıştır. Tüm bu zorlukların ardından uluslararası kamuoyu Afganistan'ın yeniden yapılandırılması hususunda hemfikir olmuştur. İşte bu yeniden yapılanma sürecinde iç güvenliğin sağlanması konusunda Afgan Polis Teşkilatı'nın inşası sürecinde uluslararası aktörlerin ve Türkiye'nin bu inşa sürecine verdiği desteklerin niteliği incelenmelidir. İnşa sürecinin başarısızlığı Güvenlik Sektörü Reformu bağlamında ele alınarak Afganistan Polis Teşkilatı'nın yeniden yapılanmasının neden başarısız olduğunun araştırılması çalışmanın ana hedefidir.

Bu çalışmada Afganistan Güvenlik Sektörü Reformu ve daha özelde Polis Teşkilatının Yapılanmasının başarı/başarısızlığına farklı perspektiflerden bakılmaya çalışılacak ve Afganistan Polis Teşkilatı'nın inşasında neden başarısız bir sonuç elde edildiğine dair

etmenlerin incelenmesinin yanında konuya dahil olan tüm devletler ile Türkiye'nin rolü ele alınacaktır. İnşa sürecine Türklerin yaklaşımı Amerikanların yaklaşımı, diğer uluslararası aktörlerin yaklaşımı ve bu yaklaşımları etkileyen parametreler çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Taliban'ın Afganistan yönetimini bir kez daha ele geçirmesi ve yeni bir döneme girilmesindeki önemli faktörlerden birisi tartışmasız bir şekilde yirmi yıllık süreçte yürütülen başarısız devlet inşası politikalarıdır. Bu politikaların önemli bir kısmını oluşturan Polis İnşası boyutunun incelenmesi, Afganistan'da gelinen noktanın daha net bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Afganistan Devlet inşa sürecinde yapılan çalışmaların eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmasıdır. Özellikle Güvenlik Sektör Reformu kapsamında Polis teşkilatlanmasının yeterince başarıya ulaşamamasının hatta başarısız olmasının altında yatan nedenlerin incelenmesidir. Başarısız devletlerin devlet-ulus inşası kapsamında yeniden inşa edilmesi uluslararası barış ve istikrarın sağlanabilmesi açısından zaruridir. Başarısız devletler bazen bölgesel olarak bazen ise küresel olarak krizler yaratabilmektedir. Bu nedenle başarısız devletlerin istikrara kavuşturulması bölgesel ve küresel krizlerin önüne geçilebilmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

Başarısız devlet olarak ele alınan Afganistan 2001 yılında 11 Eylül olayı olarak bilinen Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar sonucunda küresel bir krizin doğmasına sebep gösterilmiş ve devam eden süreçte Bonn'da yapılan konferans ve devamında düzenlenen birçok konferansta alınan kararlarla yeniden inşa sürecine girilmiştir. Bu inşa süreci uluslararası aktörün katılımıyla gerçekleşse dahi istenilen başarı elde edilememiştir. Sonuç olarak Taliban ülkenin yönetimini ele geçirmiş; yapılan tüm çalışmalar, verilen tüm destekler birer çabadan öteye geçememiştir. Şimdi uluslararası toplumun merak ettiği husus Taliban'ın nasıl bir yönetim şekli ile ülkeyi yöneteceğidir. Rasyonel kurallara göre bir yönetim sergilemeyip adeta bir terör devleti gibi davranarak bölgesel ve küresel çatışmalara girip girmemesi, vatandaşlarının temel hak ve hürriyetlerine ne derecede saygılı olacağı, bölgesel ve küresel asayiş ve istikrara katkısı veya zararı gibi pek çok merak edilen husus önümüzdeki yıllarda cevabını elbette bulacaktır. Ancak asıl çıkarılacak ders pek çok ülkenin terör örgütü olarak tanıdığı Taliban'ın şu an Afganistan devletini yönetmekte olduğudur. Bu doğrultuda

uluslararası toplumun Afganistan'ı yeniden inşası başarısız olmuştur ve Taliban yönetimi yeniden bu kez Batı'nın rızası ile iktidara gelmiştir. Dolayısıyla 2001 yılında Taliban yönetiminde iktidardan uzaklaştırılmış olmasının stratejik bir hata olduğunun kabul edildiği düşünülebilir.

Başarısız olan Afganistan inşası bazı soruları beraberinde getirmiştir. Bundan sonra başarısız devletlerin yeniden inşası nasıl olmalıdır. Bu devletler bölgesel ve küresel krizlere neden olmakta ve bir şekilde istikrara kavuşturulmazsa büyük sorunlara yol açabilmektedir. Buradan hareketle Afganistan inşa sürecinde – özellikle Polis inşası sürecinde - neler yapılmıştır? Bu süreçler neden başarıya ulaşamamıştır? Bu ve benzeri soruların cevabı araştırılarak bundan sonraki dönemde başarısız devletlerin yeniden inşasında aynı hataların yapılmaması ya da bu tarz kapsamlı devlet inşası yaklaşımlarına alternatif politikalar geliştirilebilmesi uluslararası barış ve istikrarın korunması açısından hayati önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Afganistan Devletinin yeniden inşası ile ilgili ulusal ve uluslararası pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar genel olarak devlet ve ulus inşası kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca yapılan bu çalışmalarda Güvenlik Sektörü Reformu genel olarak ele alınmıştır. Polis Teşkilatı'nın yeniden inşası ile ilgili literatürde yeterince ayrıntılı inceleme yapılan çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın literatürdeki önemini arttıran husus; Afganistan Devleti'nin devlet ve ulus inşası kapsamında Güvenlik Sektörü Reformu'nun yanı sıra, Polis Teşkilatının yeniden yapılandırılmasını özel olarak ele almasıdır.

Çalışmada; Afganistan Polis Teşkilatı'nın yeniden yapılanması neden başarıya ulaşamadı ya da neden yeterince başarılı olamadı? Almanya, ABD, Türkiye ve diğer ülkeler Afgan polis eğitiminde Afgan polislerini hedeflenen seviyeye çıkarabilmiş midir? Afgan polislerinin eğitimi ne şekilde ve nasıl olmalıdır? Afgan Ulusal Polisi içerisinde hangi etnik yapılar yer almaktadır ve bu etnik yapılar teşkilatlanma içinde yeterince dengede tutulabilmiş midir? Bölgenin güvenliğinin iç güvenlikle ilgisi ve tezahürü nedir? Sorularına yanıt bulunmaya çalışılacaktır. Çalışmanın bir önemli boyutu da tez yazarının Emniyet teşkilatında sürdürmüş olduğu profesyonel kariyerinin, sahadaki deneyimlerinin akademik boyuta taşınabilmesine imkan

tanımasıdır. Bu anlamda, alanda benzer çalışmalara rastlansa da alanda tecrübe sahibi bir araştırmacı tarafından yapılıyor olması önemli bir katkı olarak düşünülmelidir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın temel sorusu Afganistan'da yürütülen Polis Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılmasının neden ve nasıl başarısızlığa uğradığıdır. Bu sorunun cevabı dışardan gelen müdahalenin nitelikleri ile ilgili olduğu kadar Afganistan'ın kendine özgü şartları üzerinde yapılacak nitel bir analizle ortaya konulabileceği değerlendirilmektedir. Ülke şartları göz önünde bulundurulduğunda doküman analizinin bu soruların cevaplanabilmesinde kullanılabilecek en etkin yöntem olduğu görülmektedir. Bu amaçla Afganistan Polis Teşkilatı'nın yeniden inşası sürecinde başarısızlığın sebeplerine ilişkin akademik çevrelerce yurt içi ve yurt dışında kabul görmüş bu sürece dair tüm kitap, bilimsel makale ve dergilerden yararlanılmaktadır. Güncel yazılı ve sözlü basında yer alan haberler ile sıcak gelişmeler de takip edilerek, bilimsel çerçevede ele alınmaktadır. 2000-2022 tarihi aralığında yazılmış, gazete, dergi, haber kaynakları, arşiv belgeleri, resmi raporlar ve hatıratlar üzerinden toplanan veriler doğrultusunda Polis İnşası süreci özelinde Güvenlik Sektörü Reformu'nun başarısızlık nedenleri tematik bir analiz ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Uluslararası İlişkilerin disiplinler arası bir nitelik taşıması nedeniyle bu çalışma ele alınırken farklı disiplinler kapsamında yürütülmüş çalışmalardan ve yaklaşımlardan faydalanılmıştır.[3] Örneğin; Ekonomi, Coğrafya, Tarih vb. disiplinlerden faydalanarak Afganistan'ın ekonomik, siyasi ve sosyokültürel yapısının daha iyi kavramak amaçlanmıştır. Ancak çalışmanın temel konusu devlet inşası ve daha da özelinde Polis Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılması olduğu için doğrudan bu konularla ilişkili olan alanlar çalışmaya konu edinilmiştir. Çalışmanın konusunu ilgilendirmeyen her türlü bilgi ve analiz inceleme dışı bırakılmıştır. Uluslararası İlişkilerin multi-disipliner yapısı elbette birçok farklı alanın incelenmesi neticesinde sağlıklı bir analiz ortaya koymayı gerektirmektedir. Zikredilen disiplinlerin Afganistan üzerine yaptığı incelemeler ve neticesinde ortaya çıkan çalışmalardan faydalanılsa da Güvenlik

[3] Fulya Özkan, "Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, 2019, s. 5-22.

Sektörü Reformu ve Polis Teşkilatı'nın İnşası başta olmak üzere Afganistan'ın Yeniden İnşasını yakından ilgilendirmeyen tüm analizler bu çalışmanın inceleme alanı dışında bırakılmıştır. Zira çalışmada Afganistan Polis Teşkilatı'nın yeniden inşası ve Güvenlik Sektörü Reformu ile ilgili konular ile bu sürece müdahil olan tüm devletlerin Afgan Devleti'nin yeniden inşasına olan etkilerini ilgilendirmeyen her türlü konu başlığından uzak durulacaktır. Jeopolitik veya siyasal manada Afganistan'ın inşasına etki etmeyen herhangi bir devletin politikaları çalışma konusuna dahil edilmeyecektir.

Çalışma Güvenlik Sektörü Reformu ve Polis Teşkilatı'nın yeniden devlet inşası faaliyetlerinin önemli bir parçası olduğu değerlendirilmektedir bu anlamda devlet inşası faaliyetleri incelenirken Polis Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılmasına yönelik çaba ve girişimlere odaklanılmaktadır.

Çalışmada genel olarak Türkçe ve İngilizce kaynaklar, resmî belgeler ve raporlar kullanılmıştır. Yerel dilde kaleme alınan dokümanlar sınırlı ölçüde kullanılması ciddi bir sınırlılık olarak görülse de alanda yürütülen faaliyetlerin uluslararası niteliği sebebiyle özellikle İngilizce literatürde geniş bir kaynak alanı bulunmaktadır.

2.BÖLÜM:
AFGANİSTAN DEVLETİNE GENEL BAKIŞ

Diğer tüm devletlerde olduğu gibi Afganistan'da da günümüzdeki gelişmeleri anlayabilmek adına ülkenin incelemek oldukça ciddi bir katkı sağlayacaktır. Afganistan devleti de geçmişten günümüze yaşanan önemli hadiseler ile etnik ve kültürel yapısı şekillenmiş bir devlettir. Devletin günümüzdeki sorunlarının temelini anlayabilmek adına ülkedeki sosyo-kültürel yapının şekillenmesi ve politik gücün örgütlenme sürecinin anlaşılması ve bu süreçlerde yaşanan temel sorunların irdelenmesi gerekmektedir. Bu sayede bugün yaşanan sorunların ve hadiselerin temelinde yatan sebepler görülebilmekte ve yaşanan süreçler daha iyi anlaşılabilmektedir.

Afganistan'ın tarihsel süreçte pek çok savaş ve karışıklığa ev sahipliği yapmasının en temel nedenlerinin başında coğrafi konumu gelmektedir. Bir diğer önemli neden ise toplumsal yapının etnik ve dini anlamda karmaşıklığıdır. Çalışmanın bu kısmında Afganistan devletinin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği süreçler günümüze ışık tutabilmek adına ele alınacaktır. Özellikle devletleşme süreci, politik otoritenin örgütlenişi ve bu hususları etkileyen konu ve problemler üzerinde durulacaktır.

2.1. Afganistan'ın Kuruluşu ve Politik Örgütlenmenin Tarihsel Süreci

Afganistan tarihi boyunca çatışmalara ve savaşlara ev sahipliği yapmıştır. Bunun önemli bir sebebi coğrafi olarak merkezi bir konumda bulunmasıdır. Göç ve ticaret yolları üzerinde olması, büyük devletlerin arasında-yakınında olması dolayısıyla birçok kez işgale uğramasına neden olmuştur. Afganistan'ın tarihi olarak bilinen eski adı Ariyana'dır. M.Ö. 4000-3000 yıllarında Arya Milleti kuzey bölgelerinden göç ederek Afganistan bölgesine yerleşmiştir. Sonrasında bu bölge Büyük İskender'in, Perslerin, Türklerin ve Arapların kontrolüne geçmiştir. Bu topraklarda kurulan en önemli devletlerden birisi Babür Şah'ın kurduğu Babür İmparatorluğudur.[4]

Afganistan özgürlük anlamında ilk kez 1747 yılında Ahmet Şah Durani önderliğinde bir adım atmıştır. Ahmet Şah dönemin İran Şah'ı Nadir Şah'ın bir valisi ve kumandanı

[4] Mehmet Akkurt, *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 17.

olduğunu bilmek gerekmektedir. Zira Ahmed Şah 1729 yılında İran'a hâkim olan Gılzay'ları yenerek İran'da Şah olmuştur. Ayrıca Nadir Şah bu dönemde Meşhed bölgesine kadar ilerleyen Abdaliler üzerine de sefer düzenlemiş ancak Abdalilerin mertçe savaştıklarını görünce onları affederek ordusuna çok sayıda Abdali askerini de almıştır. Bu dönemde Afganistan'ı da ele geçiren Nadir Şah Hindistan üzerine de seferler düzenlemiştir. Babür devletinin devamı olan 1740 yılında Babür'lülerden Muhammed Şah'ın devletini de vergi vermeye mecbur etmiştir. Şii'lerin bu genişlemesi bölgedeki Sünnileri rahatsız etmiş ve Sünni Afgan kabileleri birleşerek İran Şii'lerine mukavemette bulunmak üzere harekete geçmiştir. 1747 yılında Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra İran'da yaşanan karışıklıkları da iyi kullanarak Şii karşıtı hareketin lideri Abdali'lerin de lideri olan Ahmet Şah olmuştur.[5] Abdali reisleri tarafından hükümdar ilan edilen Ahmed Şah kısa bir süre sonra Hazaralar ve Kızılbaş Türklerini de kendisine bağlamıştır. Bu sırada kendisine biat eden beyler tarafından "İnciler İncisi" anlamına gelen "Dürri Dürran" unvanı verilmiştir.[6] Ahmed Şah bu dönemde Gılzayları, Özbekleri ve akabinde Tacikleri de hakimiyet altına alarak Afganistan'da bir mutlak yönetim oluşturmuştur. Tacikler, Peştunlar, Türkler kolektif şekilde hareket ederek Jirga adı verilen toplantıyı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Ahmed Şah Durani padişah olarak seçilmiştir. Ahmed Şah hükümdarlığı boyunca birçok sefere çıkmış ve etkili bir yönetim sergilemiştir. Devletini güçlendirmiş ve sınırlarını genişletmiştir. Ancak Ahmed Şah Şubat 1772 de devlet yönetimini oğlu Timur Şah'a bırakarak inzivaya çekilmiş ve 14 Nisan 1772 de vefat etmiştir. Son derece başarılı bir devlet adamı olan Ahmed Şah Afganistan'ın yetiştirdiği en önemli şahsiyet ve Asya'nın önde gelen cihangirlerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Hükümdarlığı döneminde ağır vergiler ile halkını sıkmayan Ahmed Şah aksine halkının refahını arttırmıştır. Ancak yapılan incelemeler gösteriyor ki Ahmed Şah'ın en büyük yanlışı mensubu olduğu Abdali'leri devlet işlerinde kayırmasıdır. Bu durum da Afganistan'ın tarihten günümüze sağlayamadığı milli birliğin sebeplerinden bir tanesi, belki de temelini oluşturması sebebiyle, oldukça önemlidir.[7]

[5] Orhan Yazıcı, "Ahmed Şah Dürrani Döneminde Afgan Şahlığı'nın Hindistan Siyaseti", Adıyaman *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl 12, Sayı 33, Aralık 2019, s.633-658.
[6] Ali Ahmetbeyoğlu, *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, TATAV Yayınları, İstanbul, s.8.
[7] Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 32-47.

2.1.1.Afgan İngiliz Savaşları

Afganistan'da milli birliğin sağlanamamasının tabii olarak pek çok nedeni vardır. Ülke tarihsel süreçte pek çok savaş ve iç karışıklık görmüştür. Bu iç karışıklıkların sebebi de uğradığı saldırılar neticesinde kuramadığı egemenlik olarak gösterilebilir. Milli birliğin önündeki en büyük engel yönetime gelen liderlerin halkın refahının yanı sıra birliği ve beraberliği ile meşgul olmak yerine sürekli olarak dış dengeleri gözetmek ve istilalara karşı hazırlık yapmasıdır. Özellikle Afganistan'ı hakimiyet altına almak niyetinde olan devletler Afganistan içindeki güçlü ve muhalif karakterleri kullanmaktan çekinmemiştir. Bu durum milli birliğin tesisinde önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu sebeple, Afganistan ve İngiltere arasında yaşanan savaşların incelenmesi, Afganistan'da kurulamayan milli birliğin ve merkezin çevreye hâkim olamamasının sebepleri daha iyi anlaşılacaktır.

2.1.2. I. Afgan-İngiliz Savaşı

İngilizler 16. yy. sonlarında Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla Hindistan'da ticari ilişki ağları tesis ederek nüfuzlarını arttırmıştır. Babürlerin 17. yüzyılda giderek zayıflaması ve nihayetinde 18. Yüzyıl'da dağılması ile ortaya çıkan güç boşluğunu İngilizler doldurmuştur. 18. Asrın sonlarında Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kırım'ı almasının ardından Kafkasya bölgesine hâkim olması İngilizlerin Hindistan hakimiyetini tehlikeye düşürmüştür. İngilizler her ne kadar İran ve Rusya arasında ilişkileri yeniden tesis etmeye çalışsa da İran'ı Rus tesirinden kurtaramamıştır. Rusların Hazar Denizi'ne ve İran'a hakim olmaları İngilizlerin Hindistan savunma faaliyetlerini İran'dan Afganistan'a kaydırmaları gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca İngilizler Hive Hanlığı ile de ilişkiler tesis ederek Hive'den Hazar'a kadar uzanan Türkmen bölgelerini de kapsayan yeni bir savunma hattı oluşturmayı düşünmüşlerdir. Bu amaçla İngilizler İran, Orta Asya Hanlıkları ve Afganistan'a fahri elçiler göndermiştir. Öte yandan Rus telkinleriyle İran Herat üzerine bir çıkarma başlatmıştır. İranlılar Herat'ı kuşatmış olsa da hemen ele geçirememiştir.[8] Bu süreçte birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Dönemin Hindistan valisi, Afganistan emiri Dost Muhammed'e bir temsilci göndermiştir. İran ve Rus yayılmasına karşı ittifak talep

[8] Abdullah Sami Tekin, "İngiliz Ordusunun Afganistan Seferi ve Birinci İngiliz Afgan Savaşı", *Tarih Okulu Dergisi,* Sayı XL, Haziran 2019, s. 257-267.

eden İngilizlere Dost Muhammed Peşaver'deki Sihlerin kontrol altına alınması talebi yerine getirilirse İngilizlere mutlak bir itaat vadetmiştir. Ancak dönemin Hindistan Valisi bu talebi reddetmiştir. Zira kendisi Sihlerle dostluk taraftarıdır. Burada Sihlerin Kuzey Hindistan, yani İngilizlerin tesir edemediği Hindistan bölgesinin hâkimi, olduğunun bilinmesi İngiliz valinin hatalı bir politika izlediğinin anlaşılması konusunda önem arz etmektedir. Bu gelişmeler devam ederken İran Herat'ı bir türlü işgal edemiyordu. Herat yine Peştun asıllı Sadozay kabilesinden Kamran Han yönetimindeydi. (Bu bilgi Afganistan'ın günümüzde Peştunların idaresi altında olmasının önemini vurgulamaktadır. Zira tarihsel süreç incelendiğinde görülecektir ki, Afganistan'da Peştun kökenli olmayan pek az lider yönetime gelebilmiştir.) Bu gelişmeler ışığında İran'ın Herat kuşatması hala bir sonuca varmamış; ancak Herat'ında savunmayı sürdürecek erzak ve mühimmatı tükenmeye başlamıştır. Bu durumu öğrenen İngiliz Hükümet'i İran'a nota vererek Herat Kuşatması'nın kalkmasını sağlamıştır. Ancak İngilizlerin Hindistan Valisi Dost Muhammed'e düşmanca bir tavır almıştır. Sihlerle iş birliği yaparak Dost Muhammed'i emirlikten indirip yerine önceden Hindistan'a sığınan yine bir Sadozay olan Şüca'ül Mülk'ü getirmeyi planlamıştır. Nihayetinde İngilizler Kabil'e yaptıkları saldırıyla Şüca'ül Mülk ile beraber Kabile girmiştir. Dost Muhammed ise Buhara Emirliği'ne sığınmıştır. Ancak İngilizler Şüca'ül Mülk'ün ülkeyi idarede mazhar olmasının mümkün olmadığını ileri sürerek genel idareyi ellerine almıştır.[9]

Bu dönemde İngilizlerin uğruna Dost Muhammed'i devirdikleri Sihler ile arası bozulmaya başlamıştır. İngiliz dostu Sih Lider Ranjit Singh hayatını kaybetmiş ve İngilizlerin Sihler ile olan dostane ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Bu gelişmeler olurken Dost Muhammed Özbeklerin de desteğiyle bazı İngiliz kuvvetlerine saldırmış ve bu kuvvetleri imha etmiştir.[10] Ancak Dost Muhammed bu kazanımları bir kenara bırakarak daha fazla kan dökülmesini önlemek maksadıyla Kabil'e gitmiş ve savaşmaktan vazgeçtiğini İngiliz yetkililere bildirmiştir. Dost Muhammed'in bu tutumu İngilizlerin tavrını değiştirmiş ve Dost Muhammed'i Hindistan'a sürgüne göndermişlerse de ona ve ailesine oldukça dostane davranmışlardır.[11] Doğal olarak burada düşünülmesi gereken; İngilizlerin ileride Şüca'ül Mülk'ün kendi tesirlerinden

[9] Süleyman Gündüz, *Afganistan Taliban ve Ladin*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 15-23.
[10] Tekin, a.g.e., s. 257-267.
[11] Saray, a.g.e., s. 48-66.

çıkarak başına buyruk hareket etmesi halinde tıpkı kendisine yaptıkları gibi Afgan halkının teveccühle karşılayacağı bir Afgan liderini ellerinde tutmak gayesinde oldukları düşüncesidir.

İngilizlerin maksadı Dost Muhammed'in emirlikten uzaklaştırılması ve akabinde kendilerine yakınlığı bulunan Şüca'ül Mülk'ün emirliğe getirilmesidir. Ancak bu plan sağlanmışsa da geri çekilme olmamıştır ve İngilizler ülkede kalmaya devam etmiştir.[12] İngilizlerin kalışı uzadıkça halkın tepkisi de artmıştır. Ancak halk birlik ve beraberlikten son derece uzaktır. Halk kabile reislerinin inisiyatifi ile hareket etmektedir. Bu süreçte Dost Muhammed'in büyük oğlu Muhammed Ekber Han dağınık şekilde hareket eden halkı yönetmeye başlamıştır. Afganistan'daki İngiliz güçlerinin idaresini elinde bulunduran Sir William Macnaghten Hindistan'da uzun yıllar görev yapmış ve tecrübeli biridir. Böyle durumlarda düşmanın bölünmesi için bazı liderlere para ve farklı vaatlerde bulunarak isyanı kontrol altına alacağını düşünmüştür. Ancak Muhammed Ekber böyle bir hamleyi tahmin ederek Macnaghten'e ulaşıp kendisini vezir yaparsa isyancıların elebaşlarını öldürebileceğini iletmiştir. Daha sonra yapılan Kabil nehri yakınlarında gizli bir görüşmede Muhammed Ekber Macnaghten'i esir olarak alıp İngiliz güçlerinin Afganistan'dan çıkmasını talep etmek amacıyla saldırmış ancak çıkan çatışmada Macnaghten'i öldürmek mecburiyetinde kalmıştır.[13] Bu olayın ardından İngilizler Muhammed Ekber ile bir antlaşma imzalayarak Kabil'i terk etmişlerdir. Ancak Kabil'den ayrılmakta olan İngiliz birliklerine Kabil'in biraz dışında Afgan kabileler saldırmıştır. İngilizlere büyük nefret duyan halk Muhammed Ekber'in sözünü dinlememiştir. Bu olaylarda 4.500 kişilik Kabil Garnizon'u ile 12.000 civarında başka unsurlar hayatını kaybetmesi İngilizlere şok etkisi yapmış öyle ki Londra'da Hükümet' değişmiştir. Yeni kurulan Hükümet' Hindistan Genel Valisi Lord Auckland'i görevden almış ve yerine Lord Ellanborough'u getirmiştir. Yeni vali derhal askeri hazırlıkların yapılması emrini vermiş ve 20 bin kişilik ordu ile 15 Eylül 1842 tarihinde Kabil'i işgal etmiştir.

[12] ORSAM, Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri, ORSAM Avrasya Araştırmaları Programı Raporu, Rapor No:31 Mart, 2011, s. 12.
[13] Saray, a.g.e., s. 48-66.

Geçtikleri tüm bölgelerde ağır hasarlar veren İngiliz güçleri yaklaşık 70 bin Afgan'ı katletmiştir.[14]

Bu gelişmelerden sonra İngilizler Dost Muhammed'i tekrar emir olması için serbest bırakmıştır. Ülkesine dönen Dost Muhammed tarumar olmuş bir yurt ve dağılmış bir halk ile karşılaşmıştır. İngilizler ile girişilen savaşta tecrübeli ve güçlü bir liderin olmaması Afgan birliğini iyice bozmuş ve rekabeti arttırarak ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmiştir. Ancak Dost Muhammed istikrarı sağlamayı başarmıştır. Bu sırada kendisine en çok sorun çıkaran isim oğlu Muhammed Ekber'dir. İngilizlere olan nefreti yüzünden babasıyla sürekli çatışan Ekber kendisi gibi İngilizlerden nefret eden Türk asıllı Gılzayları arkasına alarak babasına isyan etmiş ancak henüz savaşa giremeden hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte Kuzey Hindistan'da Sihler ve İngilizler savaşmaya başlamıştır. Afgan yerleşkesi olan Peşaver'i almak için Dost Muhammed Sihler ile anlaşarak 15 bin kişilik süvari birliği göndermişse de İngilizlerin savaşı kazanmasıyla Peşaver hayali gerçekleşememiştir ve temelli olarak İngilizlere bırakmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde Buhara Emirliği idaresinde yaşayan Özbekler kendi iradeleriyle Afganistan yönetimine geçmiştir. Bu gelişmeyle Dost Muhammed için sadece Herat sorunu kalmıştır. Bu süreçte Herat Şüca'ül Mülk'ün yeğeni olan Muhammed Yusuf'un yönetimindedir. Dost Muhammed'in işgalinden korkan Muhammed Yusuf İran'dan yardım talep etmişse de İngilizler'in Herat'ın işgaline karşılık İran'a savaş açması ve Basra Körfezi üzerinden saldırıya geçmeleri İran'ın ise Rusya'dan yardım talebine olumsuz yanıt alması gibi gelişmeler sonunda İran Herat'ı derhal boşaltmıştır. Ancak İngilizler Herat'ı Kabil'in kontrolüne vermemiş Dost Muhammed'in yeğeni ve amcasını sevmeyen Sultan Ahmet Han'a tevdi etmişlerdir. Bundan sonra yaşanan bir takım politik gelişmelerin ardından Dost Muhammed Türkmenlerin de yardımı ile 27 Mart 1863 tarihinde Herat'ı tekrar alarak ülkesinin birliğini sağlamıştır. Ancak çok geçmeden 9 Haziran 1863 tarihinde yaşamını yitirmiştir.[15]

Dost Muhammed öldükten sonra arkasında 16 erkek çocuk bırakmıştır. Seçtiği veliahtları kendinden önce vefat edince son olarak üçüncü büyük oğlu Şir Ali'yi

[14] Kemal Kahraman, "Dost Muhammed", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, 2022, s. 510-511.
[15] Yılmaz Karadeniz, "İngiltere'nin İran-Afganistan Politikası", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı 11, 2008, s. 119-135.

veliaht olarak seçmiştir. 1858 yılında seçtiği veliahtın Şir Ali olduğunu İngiliz yöneticilere ve komşu devletlere bildirmiş ve kabul cevabı almıştır. Ancak babasının vefatından hemen sonra İngiliz Valisine mektup gönderen ve resmi olarak tanınmayı talep eden Şir Ali'ye İngilizlerin Hindistan Genel Valisi Earl Elgin hemen cevap vermemiştir. Bu durum Afganistan iç işlerinin karışmasına vesile olmuştur. İngilizlerin Şir Ali'yi tanımadığını gören kardeşleri isyan başlatmışlardır.[16] İlk isyanı ayrı anneden doğan kardeşlerinden birisi olan Efdal Han başlatmıştır. Bu isyana Efdal Han'ın kardeşi olan ve Türkistan valiliği görevinde bulunan Azam Han'da yardım etmiştir. Şir Ali'nin İngiliz Valisi'ne gönderdiği mektubun üstünden yedi ay geçmiş ve İngilizlerin Hindistan Genel Valiliği görevine Sir John Lawrence atanmış ve Şir Ali'yi Afganistan'ın Emiri olarak tanıdığını bildirmiştir. Şir Ali ise hızlıca kendilerinden yardım talep etmiştir. Ne yazık ki bu talep kabul görmemiştir. Bu gelişmelerin akabinde bu kez Şir Ali'nin öz kardeşlerinden Muhammed Emin ayaklanma başlatmıştır. Şir Ali kardeşini yaptıkları savaşta yenmişse de oğlu bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Şir Ali Efdal Han ve A'zam Han'ın başlattıkları isyanları bir türlü bastıramamış ve Herat'a çekilmek zorunda kalmıştır. Efdal Han, Kabil'de emirliğini ilan etmişse de bir süre sonra hayatını kaybetmiştir. Ardından Emirliğini ilan eden A'zam Han halk tarafından kabul görmeyince Şir Ali tekrar harekete geçerek tekrar Kabil'i ele geçirmiştir. A'zam Han İran'a ve babasına isyan ve direniş konusunda çok faydası dokunan Efdal Han'ın oğlu Abdurrahman Han ise henüz Rus hakimiyetine girmiş olan Türkistan'a kaçmıştır. Böylelikle beş sene devam eden kardeş kavgası sona ermiştir.[17] Afganistan'da görüldüğü üzere dışarıdan müdahalelerin dışında kendi içinde de çatışmacı bir yapı bulunmaktadır. Bu durum ülkenin istikrar ve güvenliğini oldukça etkilemiştir.

2.1.3. II. Afgan-İngiliz Savaşı

Yukarıda bahsettiğimiz Rusların telkinleriyle Herat'ı kuşatan İran'ın İngiliz baskısı yüzünden başarısız olması Rusları huzursuz etmişse de birkaç yıl sonra Afganistan'da gerçekleşen Afgan-İngiliz olaylarında İngilizlerin aldığı ağır darbeler bu olayın izlerini

[16] Abdül Metin Çelikbilek, "Afganistan Emiri Şir Ali Han'ın Modernleşme Çabaları", *Bartın Üniversitesi Çeşmi Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi, Cilt* 4 Sayı 2, 2017, s. 94-110.
[17] Saray, a.g.e., s. 69-85.

kapatmıştır.[18] Bu olaylardan sonra Rusların Orta Doğu ve Balkanlardaki yayılmacı politikalarına Herat Savunması ve Kırım Savaşı ket vurmuştur. Bu sebeple Ruslar yayılmacı hedeflerine Orta Asya üzerinden devam etmeyi planlamıştır. Rusların Türkistan'a olan bu yayılmacı girişimlerini destekleyen ve hızlandıran isimlerden biri Çar'ın yeğeni olan Prens Aleksander Baryatinskiy'dir.[19]

Koyu bir İngiliz ve Türk düşmanı olan Baryatinskiy Kafkas Genel Valisi olduğu dönemlerde sürekli Türkistan'ın işgal edilmesi gerektiğini dile getirmiş ve Çar'a bu konuda yönlendirme yapmıştır. İngilizlerle deniz üzerinden yapılacak bir savaşın başarısızlıkla sonuçlanacağını düşünen Ruslar bu mücadelenin merkezinin Asya olacağını özelde ise Türkistan'ın bu durum için uygun olduğu düşünüyorlardı. Bu münazaraların ardından genişleme yanlısı bazı kişiler önemli görevlere getirildiler. Örneğin, ateşli bir genişleme yanlısı olan General Milyutin Harbiye Nazırlığı'na, Albay İgnatiyev ise General rütbesi alarak Asya Masası Komutanlığı'na getirildi. Bu atamalarla birlikte yapılan bazı araştırmalar ve akabinde oluşturulan işgal planları ile Hokand ve Hive Hanlıkları'nın kalelerini ve bir kısım topraklarını işgal etmişlerdir.[20] Bu yayılmacı politikadan tabii olarak rahatsız olan bir diğer yayılmacı güç İngilizler Ruslara baskıda bulunmuştur. Bunun üzerine Ruslar ise Orta Asya'ya medeniyet götürmek niyetinde olduklarını ileri sürmüştür. İngilizlerin bazı kesimleri bu açıklamayı yeterli bulmuş ve hatta bazıları ise hak vermiştir. Zira hak veren kesimlere göre Orta Asya'da Rusların İngiliz Hindistan'ına Müslümanlardan daha iyi komşu olacaklarını ileri sürenler olmuştur. Tabi Rusların bu yayılmacı politikaları karşısında Londra Hükümet'i'nin sessiz kalmasının girdikleri yerden çıkmayan ve yayılmacı olan Rusları cesaretlendireceğini ve yayılmalarına zemin hazırlayacağını düşünen İngilizler de vardır. Bu gelişmelerin nihayetinde Ruslar harekete geçerek 1865-1885 yılları içine Hokand, Hive, Buhara ve Türkmen ellerini işgal etmiştir. Bölge ülkeleri bu gelişmelerden rahatsız olmuştur. Bu rahatsızlık sonucu Afganistan Emiri Şir Ali ülkesini Rus yayılmacılığından koruyabilmek için 1868 Kasım ayında İngilizlere elçi

[18] Çelikbilek, a.g.e., s.94-110.
[19] Moshe Gammer, "Prince Bariatinskii—conqueror of the Eastern Caucasus," *Central Asian Survey*, Cilt 13, Sayı 2, 1994, s. 237-247.
[20] Fazlı Ahmet Burget, "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı" ORSAM, *Ortadoğu Analiz,* Cilt 5, Sayı 56, s. 1-8.

göndererek Hindistan Genel Valisi Lawrence'dan silah ve mühimmat talebinde bulunmuş ve bu yardımı almıştır.[21]

Bu dönemde Şir Ali'nin büyük oğlu ve iç savaşta babasına çok faydaları dokunan Herat Valisi konumunda olan Yakup Han Şir Ali'nin kendisini değil de kardeşini vekil tayin edeceği dedikodularının da tesirinde babasının kardeşine fazla ihtimam gösterdiğini düşünerek Herat'ta isyan başlatmıştır. Bu isyanı bastırmak üzere Şir Ali hemen bir kuvvet göndermiş ve Yakup Han Sistan'a kaçmak zorunda kalmışsa da çok geçmeden tekrar Herat'ı almıştır. Yakup Han'ın yeteneklerini bilen İngilizler baba-oğul arasındaki husumeti gidererek barışmalarına vesile olmuştur. Ruslara göre bu aracı tutumun sebebi ise Afganistan'ın önderliğinde Orta Asya devletlerini kontrol altında tutmak ve Rusları bu topraklardan çıkarmaktır.

Gerçekten de Şir Ali Rusları işgal ettiği topraklardan çıkarmanın yolunu bulmak maksadıyla oğlu Yakup ayaklanmadan önce onun bir elçisini Buhara Emiri Muzafereddin'e yollamış ancak Emirin Rus tesirinde hareket ettiğini görmüştür. Bunun üzerine Emirin oğlu Abdülmelik Tura'ya destek vermek istemiştir. Zira Abdülmelik Tura babasının Rus tesirinde hareket ettiğini anlamış ve hem Ruslara hem de babasına karşı isyan etmiştir. Şir Ali'nin bu faaliyetlerinden haberdar olan Ruslar İngilizlere onun İngilizler tarafından desteklenip desteklenmediğini sormuştur.[22]

Bu gelişmeler yaşanırken İngilizler ve Ruslar arasında bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Rusların Türkistan işgali İngilizlerin ise Afganistan üzerindeki nüfuzu bu iki yayılmacı gücü karşı karşıya getirmiştir. Bu iki güç bu konuları konuşmak üzere 1869 yılında Almanya'da bir araya gelerek Rus nüfuz bölgeleri ve İngiliz nüfuz bölgelerini tespit ve tayin etme kararı aşmıştır. Ancak Rusların Afgan Türkistan'ını nüfuz alanı olarak belirtmesi İngilizleri antlaşma yapmaktan caydırmıştır. İngilizler, Afgan Türkistan'ının Dost Muhammed döneminde hür iradeleri ile Afganistan Yönetimi'ne geçtiklerini ileri sürerek bu bölgenin Afgan Emiri Şir Ali tarafından savunulacağını ve İngilizlerin de bu savunmaya var güçleriyle destek olacağını ileri sürmüştür. Bu tutum karşısında Ruslar konuyu İngilizlerin öne sürdüğü şekilde kabul etmiştir.[23]

---

[21] Ferhad Hajiyayarali, *Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011, s. 4-9.
[22] Saray, a.g.e., s. 83-86.
[23] Yılmaz Karadeniz, "İran ve Türkistan'da İngiliz-Rus Mücadelesi (1856-1869)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Aralık 2009, Sayı 20, s. 53-68.

Ancak Kuzey Afganistan Bölgesi'ni güvence altına alan İngilizler tampon bölge fikrini unutmuştur. Bu durumda Ruslar Türkistan'daki ilerleyişini sürdürerek son Türkmen topraklarını da işgal etmeye başlamıştır. Bu durum Şir Ali'yi oldukça telaşlandırmış ve veziri Nur Muhammed'i Hindistan'a göndererek; İngilizlerden kapsamlı bir koruma antlaşması ve Afganistan'ın kuzey sınırlarının tahkimatının güçlendirilmesini talep etmiştir. Ancak İngiliz Vali Rusların kendilerine söz verdiğini ve Afganistan topraklarını işgal etmeyeceğini ileri sürerek bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Şir Ali bu tutumu samimiyetsizlik olarak görmüş ve İngilizlerin Afganistan topraklarına girişini yasaklamıştır.[24]

Bu sıralarda Londra'da yönetim değişmiş ve yeni yönetim Afganistan ile ilişkilerin düzeltilmesi gerektiğini Hindistan Valisine bildirmişse de Hindistan Genel Valisi Lord Northbrook' emirleri uygulatamamıştır. Bunun üzerine Londra yeni bir Vali tayin ederek Lord Lytton'u göreve getirmiştir. Bu gelişmeler dışında Rusların Merv'i işgal etmesi İngilizleri hayli rahatsız etmiştir. Esasında güneye inme politikasından rahatsızlık duyan İngilizler Rusların Osmanlıya karşı da giriştikleri Balkanlardaki Panslavizm Politikası'ndan hayli rahatsızdı. Zira Osmanlının dağılması Hindistan yolunun güvenliğinin sarsılacağını düşünen İngilizler Hindistan Valisine Lord Lytton'a Orta Asya'da Ruslarla bir savaşa hazır olunmasını emrini iletmiştir. Bu sıralarda İngilizler 23 Aralık 1876 tarihinde Ruslarla İstanbul'da bir araya gelerek Şark meselesini görüşmüş ancak bir sonuç alınamamıştır. Ardından 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşında tarafsız kalmışlardır.[25]

Bu gelişmeler ile birlikte Lord Lytton hem Ruslara karşı savaş hazırlığı yapmakta hem de Afganistan ile ilişkileri yeniden iyileştirme çabaları göstermektedir. Lord Lytton Şir Ali'ye önceki valinin reddettiği bütün isteklerini fazlasıyla yerine getireceğini bildirmiştir. Ancak Şir Ali bu durumdan şüphelenerek bu bildiriyi yapmaya gelen heyeti reddetmiş çok geçmeden pişman olmuştur. Şir Ali yaşadığı pişmanlıkla bu sefer kendisi bir elçi göndermişse de İngiliz Vali Şir Ali'nin heyetini kabul etmeyerek intikam alma yoluna gitmiştir. Bu tutumlar iki tarafı birbirinden iyice uzaklaştırmıştır. Lord Lytton bu gelişmelerden sonra alternatif olarak Kelat Hanlığı ile yeni ilişkiler tesis etmiş ve 8 Aralık 1876 tarihinde bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre

[24] Saray, a.g.e., s. 69-85.
[25] Tekin, a.g.e., s. 257-267.

İngilizler ihtiyaç duyulması halinde, önemli stratejik konumu olan Kuvetta'yı işgal edebilecektir.[26]

1877 yılının hemen başında Afgan bir heyet durumu görüşmek üzere İngiliz Hindistan'ına gitmiştir. Ancak Lord Lytton Afganistan'ı tamamen kontrolüne almak istemektedir.[27] Bu durumda bir antlaşma imzalanamamıştır. Lord Lytton bu gelişmeler üzerine Afganistan'ı kontrol altına alabilmek için Kelat Hanlığı ile yaptığı antlaşmaya dayanarak Kuvetta'yı işgal etmiştir. Bu fiili düşmanca olarak değerlendiren Afganistan İngilizlere karşı yeniden negatif bir tutum içine girmiştir. İngilizler ise kaybettiği Afganistan'ı yeniden kazanmak amacıyla, Osmanlı Padişahının Halife sıfatıyla, Ruslara karşı cihat ilan etmek maksadıyla gönderdiği elçi heyetinden medet ummuştur. Ancak ne Osmanlı ne İngilizler Afganistan Emiri'nden umdukları cevabı alamamıştır.[28]

Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken bir yandan Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ruslar İstanbul yakınlarına kadar ilerlemiş ve durumdan tedirgin olan İngilizler bir donanma göndererek Rusların ilerleyişini durdurmuştur. Ardından savaşan iki ülke arasında önce Yeşilköy ardından Berlin Antlaşmaları imzalanmıştır. İngilizlerin müdahalesi Rusları ciddi şekilde kızdırmış hatta İngilizlerle bir savaş düşüncesi yeniden gündeme gelmiştir. Aslında Ruslar Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açarken İngilizler ile de bir savaş ihtimaline karşı Çar Önderliği'nde bir plan hazırlamıştır. Bu plana göre denizde yenmenin mümkün olmadığı İngilizleri ancak Orta Asya'da yenmenin mümkün olduğu kanaati hâkim olmuştur. Bu planın uygulama safhasında ise Basra Körfezi nedeniyle zayıf savunması bulunan İran üzerinden değil Afganistan üzerinden yapılması kararlaştırılmıştır. Ardından Ruslar Afgan Emiri Şir Aliye bir heyet göndererek bu heyetin kabulünü aksi halde Türkistan'da bulunan Abdurrahman Han'ı bir ordu ile Afganistan üzerine salacağını haber veren bir mektup göndermiştir. Rus heyetini mecburi olarak kabul eden Şir Ali'ye bir mektup da Hindistan Genel Valisi Lord Lytton'dan gelmiştir. Şir Ali, Lord'un gelişmelerin görüşülmesi için bir heyet yolladığını haber veren mektubu oğlunun matemini tutması dolayısıyla geç okumuştur. Bu sırada İngiliz Heyeti'ni Hayber Geçidi'nde durduran kale kumandanı

[26] Saray, a.g.e., 69-85.
[27] Fazıl Ahmet Burget, Yakınçağda Afganistan ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s. 227-235.
[28] Saray, a.g.e., 69-85.

heyete ancak Emirin cevabından sonra geçebileceklerini iletmiş bu hareket Lord Lytton tarafından hakaret addedilmiştir.[29]

Bu gelişmeler yaşanırken Berlin'de bir antlaşma imzalanmış ve Rus-İngiliz gerginliği son bulmuş ve Rus heyeti Afganistan'dan ayrılmıştır. Ancak İngiliz Vali Şir Ali'yi tutumu yüzünden yönetimden uzaklaştırmak amacıyla askeri bir müdahale başlatmıştır. Böylelikle İkinci Afgan-İngiliz harbi başlamıştır. Ancak bu savaşta İngilizler çok kısa bir zamanda ilerleme sağlamıştır. Çünkü Afgan Ordusu Dost Muhammed döneminde dahi kötü bir durumdadır. İngilizlerin bu hızlı ilerleyişi sebebiyle paniğe kapılan Şir Ali yönetimi oğlu Yakup Han'a bırakarak Rusya'dan yardım istemek üzere yola çıkmıştır. Ancak 21 Şubat 1879 tarihinde yolda vefat etmiştir. Babasının ölümünden haberdar olan Yakup Han İngilizlere sulh çağrısı yapmıştır. Afganistan'daki geçmiş tecrübelerinden dolayı burada kalmanın zorluklarını bilen İngilizler bu talebi karşılıksız bırakmamıştır. Yakup Han, 20 Mayıs 1879'da İngilizlerle yaptığı antlaşma ile İngiliz ajanların ülkesinde serbestçe hareket etmesine ve Kabil'de sürekli bir temsilci bulundurmalarına olanak vermiştir.[30] Antlaşmanın yapılmasına müteakip İngiliz birlikleri geri çekilmeye başlamıştır. Ancak İngiliz temsilci ve beraberindeki 75 sepoy (Hintli asker) Kabil'e vardıktan birkaç hafta sonra, maaşlarını alamayan bir grup Afgan birliklerinin çıkardığı isyan sonucunda katledilmiştir. Yakup Han'ın sarayına da saldıran isyancıları Emirin Kızılbaş Türklerinden müteşekkil muhafız birliği güçlükle geri püskürtmüştür. Bu gelişmeleri haber alan Hindistan Genel Valisi Lord Lytton geri çekilme yolundaki orduya haber göndererek Kabil'in işgalini emretmiştir. Yaşananlardan dolayı paniğe kapılan Yakup Han İngiliz Generalin karargahına giderek üzüntülerini bildirmişse de kendisine itibar edilmemiştir. İngiliz Birlikleri'nin komutanı General Roberts isyancıları çok geçmeden yenmiş ve Kabil'i işgal etmiştir. Ayrıca Roberts İngilizlere karşı olan kim varsa katlettirmiş ve bu katliamı ancak Londra'dan gelen sert emirlerle durdurmuştur.

Yaşananlardan dolayı Yakup Han emirliği bırakmış ve akabinde İngilizler tarafından Hindistan'a sürgüne gönderilmiştir. Afganistan'da kalmanın maliyetini bilen İngilizler yeni bir Emir arayışında iken 1879 yılının aralık ayında Vardak Kabilesi reisi Muhammed Can tarafından saldırıya uğramış ve zor duruma düşmüşlerdir. Bu durumu

[29] Furkan Külünk, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiltere'nin Afganistan Politikası,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2020, s.138-139.
[30] Külünk, a.g.e., s. 140-141.

öğrenen halk İngilizlere karşı ayaklanmışsa da ağır topçu saldırıları karşısında tükenen mühimmatları neticesinde geri çekilmek durumunda kalmıştır. Ancak General Roberts bu sefer isyancıları cezalandırmamış ve onlar hakkında af ilan etmiştir.[31]

Bu gelişmeler yaşanırken geçmiş sayfalarda bahsettiğimiz iç savaş esnasında Türkistan'a kaçmış olan Abdurrahman Han Afganistan'a dönmüş ve İngilizler ile onlara bağlı kalmak ve karşılığında Ruslara karşı korunmayı garanti altına almak üzerine anlaşma talep etmiştir. Ancak bu sırada Londra yönetimi Hindistan Genel Valiliği'ne Lord Ripon'u tayin etmiştir. Dolayısıyla bir antlaşma imzalanmamıştır. Bu sırada İngilizlerin Afganistan politikasından rahatsız olan Ruslar da tekrar harekete geçerek Türkmenistan'a saldırmıştır. İngilizler hem Abdurrahman Han ile bir antlaşma imzalamak istiyor hem de Afganistan'daki savaşı kasıtlı olarak uzatıyorlardı. Ayrıca Lord Ripon Herat güzergahında bulunan Kandahar'ı Sadozay kabilesinden olan Dost Muhammed'in de yeğeni olan Şir Ali Han'a bırakmak istemektedir. Bu plana Yakup Han'ın kardeşi ve Herat Valisi Eyüp Han ile daima Dürrani muhalifi olarak bilinen Türk asıllı Gılzaylar muhalif olmuştur. Gılzaylar hem İngiliz kuklası olduğunu düşündükleri Şir Ali Han'a hem de Abdurrahman Han'a karşı bir tutum içindedir. Ancak etkili bir mühimmatları olmadığından İngilizler tarafından kolayca yenilmişlerdir. Öte yandan Eyüp Han'ı yenmek Gılzaylar kadar kolay olmamıştır. Eyüp Han ilk muharebelerde İngilizleri yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Ancak ne var ki İngilizler daha kuvvetli ordular tanzim ederek Eyüp Han'ı mağlup etmiş ve ardından Eyüp Han Herat'a çekilmek durumunda kalmıştır.[32]

Afganistan'da yaşanan bu gelişmelerin ardından İngilizler Abdurrahman Han'ın emirliğini tanımış ve 11 Ağustos 1880 itibarıyla geri çekilmeye başlamıştır. Yaşanan hadiselerden sonra İngilizler Şir Ali Han'ın yetersiz biri olduğunu düşünerek Kandahar'ın idaresini de Abdurrahman Han'a bırakmıştır. İngilizler daha önce Yakup Han ile yaptıkları Gandamak Antlaşması'nı da Abdurrahman Han'a kabul ettirmiş ve Hindistan'ın savunmasında önemli bir stratejik yer olan Hayber Geçidi ile Kuram Vadisi ve Kuvetta gibi bölgeleri kontrollerine almıştır.[33]

---

[31] Karadeniz, a.g.e., s. 119-135.
[32] Burget, a.g.e., s. 227-235.
[33] Aslı Emine Çomu, "Afganistan'da Devlet İnşası ve Dinin Rolü Kuruluştan Abdurrahman Han'ın Döneminin Sonuna Kadar Afgan Devleti Yapısı" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 75, No 2, Ankara 2020, a.g.e., s. 363-390.

İngilizlerin Afganistan'ı boşaltmasından bir müddet sonra Kandahar'ın Abdurrahman Han'a verildiğini öğrenen Eyüp Han isyan ederek Kandahar'ı almıştır. Ancak gelişmeleri izleyen Abdurrahman Han Eyüp Han'ın üssü olan Herat'ı alarak daha sonra Kandahar'a Eyüp Han üzerine yürümüştür. Eyüp Han'ın bazı askerleri yenilecekleri düşüncesiyle taraf değiştirince durumun vahametini gören Eyüp Han önce İran'a ardından İngiliz Hindistanı'na kaçmıştır. Böylece bir kez daha, İngiliz işgaliyle ortaya çıkan, kardeş kavgası sona ermiştir.

Bu dönemde Rusların Merv bölgesini işgal etmeye çalışmasıyla Merv ile Herat arasında ikamet eden Sarık Türkmenleri Afgan hakimiyetine girerek bu işgalden muaf kalmayı amaçlamıştır. Ancak bölgedeki Afgan generallerin zorba davranışlarından rahatsız olan Sarık Türkmenlerini Rusların idaresini kabul etmeye kadar getirmiştir. Bu durumu fırsat olarak gören Ruslar hemen Merv ve Herat arasında yer alan Pencdeh Vadisi'ne girmiştir. Afganlar ve Ruslar arasında yaşanan savaşta Afganlar geri çekilmek durumunda kalmıştır.[34] Bu durum üzerine Abdurrahman Han İngilizlerden yardım istemiştir. İngilizler Ruslara sert bir uyarıda bulunmuş ve Afgan topraklarından uzak durmalarını talep etmiştir. İngilizler ve Ruslar arasında yapılan çeşitli görüşmelerin ardından Afganistan kuzey sınırları Rus tehdidinden kurtulmuştur.

Abdurrahman Han bir yandan Ruslarla mücadele ederken diğer yandan ülkesinde kontrolü sağlamaya çalışıyordu. İngilizler tıpkı birinci savaşta olduğu gibi bu defa da arkalarında tarumar olmuş bir ülke ve bölünmüş bir halk bırakmıştır. Bu nedenle yeniden hakimiyeti tahsis etmek gerekmektedir. Bu doğrultuda Abdurrahman Han her şeyi kontrol etmek istemektedir. Bu amaçla öncelikle ordusunu güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ordu ve bürokrasi dışında bırakılan Tacikler ve Hazara gruplarını orduya almış ve askerlerine aylık olarak maaş vermeye başlamıştır.[35]

Ancak milli bir şuur oluşamadığından bazı kabileler Abdurrahman Han'ın liderliğini istememektedir. İlk isyan ise Türk asıllı Gılzaylardan gelmiştir. Gılzaylar İngiliz işgali döneminde müstevliye karşı oldukça cesur bir mukavemet göstermiştir. İngiliz adamı

[34] Cengiz Topel Mermer, "2. İngiliz İmparatorluğu'nun Himalayalar Politikası; Ticaret, Sınır Güvenliği ve Rekabet", Erişim Tarihi: 30 Haziran 2021, https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_soguksavasinsicakcephesi_Himalayalar_EKT_-56-79_pdf_a9eecb2c-710a-4ef6-a0b2-f8e1ac55b771.pdf *TASAM,* s. 55-78.

[35] Özgür Çınarlı, "Afganistan'ın Etnik Yapısı", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 75-76.

olarak gördükleri Abdurrahman Han'ın emirliğini de bu nedenle istememektedirler. Esasen Gılzaylar 18. yüzyıldan beridir Dürrani ailesinin hakimiyetine karşı çıkmaktadırlar. Gılzaylar Kandahar Bölgesi'nde kendi devletlerini kurmak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda Gazne'nin batısında yer alan bazı Gılzay liderleri, İngilizlere karşı çok sayıda başarılı baskınlar yapan, Müşk-i Alem'in oğlu olan Abdülkerim liderliğinde 1886 yılında isyan başlatmıştır. Abdurrahman Han bir yandan ordusu ile bu isyanı bastırmaya çalışırken diğer yandan bazı isyancı liderlere para vererek bu isyanı bastırmayı hedeflemiştir. Esasen tüm Gılzaylar kolektif hareket etmiş olsalar Abdurrahman Han'ın bu isyanı bastırması oldukça güç olacakmış gibi görünse de isyancıların bölünmesi sonucunda Abdülkerim yenilerek Hindistan'a kaçmıştır.[36]

Abdurrahman Han'ın karşılaştığı ikinci isyan ise İshak Han ayaklanmasıdır. İshak Han Abdurrahman Han'ın amcası A'zam Han'ın oğludur. Bazı dedikodular üzerine Abdurrahman Han bu dedikoduların gerçek olup olmadığını anlamak maksadıyla 1888 yaz aylarında önce dinlenmek bahanesini öne sürmüş ve Lahman Yaylası'na çıkmıştır. Daha sonra kendi ölüm haberini çıkartarak İshak Han'ı isyana bir nevi teşvik etmiştir. Abdurrahman Han'ın öldüğünü duyan İshak Han taht mücadelesine başlamıştır. Abdurrahman Han ise ordularını İshak Han üzerine göndermiştir. Yaşanan kanlı mücadelelerde başlarda İshak Han galip gelmişse de daha sonra savaşı kaybetmiştir ve Türkistan'a kaçarak Ruslara sığınmış ve orada hayatını kaybetmiştir. Bu yaşananlarda sonra Abdurrahman Han, İshak Han'ı destekleyen ve çoğunluğu Özbeklerden oluşan insanların gözlerine mil çektirmiş veya öldürtmüştür.[37]

1891 senesinde Abdurrahman Han itaatsiz olarak gördüğü Hazaralar için de aynı taktiği kullanmış ancak Hazaraların güçlü direnişi ile karşılaşmıştır. İsyanı ancak üç yıl gibi bir sürede bastıran Abdurrahman Han Hazaraları de oldukça sert bir şekilde cezalandırmıştır.[38]

Sonunda memleketini kontrol altına alan Abdurrahman Han idare ve ordu yapısında yenilikler yapmaya başlamıştır. Kabile farkı gözetmeksizin herkese iki yıl askerlik hizmetini mecbur kılmıştır. İngilizlerin de yardımlarıyla ordusuna modern silahlar

[36] Çomu, a.g.e., s.363-390.
[37] Çelikbilek, a.g.e., s.94-110.
[38] Rıza Wefaq, 28 Mayıs Afganistan Türk Şehitleri Anma Günü, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2021, https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/17/28-mayis-afganistan-turk-sehitleri-anma-gunu/

katarak ordunun gücünü arttırmayı hedeflemiştir.[39] Ayrıca idari konularda da bazı yenilikçi adımlar atmıştır. Yüksek Danışma Kurulu ve Umumi Meclis kursa da Meclisin tavsiyelerine itibar göstermemiş ve meclis kısa zamanda işlevini yitirmiştir. Kadıların yerine getirdiği yargı koluna da el atan Abdurrahman Han memlekette meydana gelen tüm önemli meselelere de bizzat kendisi bakmış ve kararları oldukça sert ve acımasız olarak almıştır. Tüm bunlar Emirin korkulan ve sevilmeyen biri olmasına sebep olmuştur.[40]

Afganistan'da uzun yılların ardından zoraki bir hakimiyet tesis edilmişse de bu defa Emir, İngilizlerle bir sorun yaşamıştır. Afganistan güney ve güneydoğu sınırları dışında kalan ve İngiliz hakimiyetinde olan bazı Afgan kabileleri kendilerine yapılan zulümden usanmış ve İngilizlerin hakimiyetini tanımamaya başlamıştır. İngilizler bu kabileleri yola getirmek amacıyla iki kez askeri operasyonlar yapmışsa da net bir sonuç elde edememişlerdir. 1880 senesinde imzalanan Gandamak Antlaşması'na karşı çıkıldığını ileri süren İngilizler bölgeye, daha hızlı ve güçlü mücadele edebilmek amacıyla, demir yolu döşemeye başlamıştır. Ayrıca Abdurrahman Han'ı da bu isyanın müsebbibi olarak görerek İngiliz-Afgan sınırını netleştirmek amacıyla bir heyet göndermek istemişlerdir. Ancak Abdurrahman Han İngilizlerin ağır şartlar sunacağını düşünerek bu ziyareti reddetmiştir. Ardından Hindistan Genel Valisi Lord Lansdowne son derece agresif politikalar gütmüş ve yapılan yardımların kesilmesini emretmiştir. Emir durumu Londra'ya bildirerek yardım istemişse dahi yararı olmamıştır. Netice olarak Afgan Emirini dinlemeyen İngiliz Valisi Sir Mortimer Durand'ı Kabile göndermiş ve Emiri ikna ettirerek günümüzde Afganistan'ın güney ve güneydoğu sınırlarını belirleyen ve tarihe "Durand Antlaşması" olarak geçen antlaşmayı 12 Kasım 1893 tarihinde imzalatmıştır.[41] Bu antlaşmadan sonra yüzbinlerce Afgan (Peştun), Afganistan sınırlarının dışında kalmıştır. Günümüzde dahi Afganistan ve Pakistan arasında bu bölgeden kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Durand Antlaşması Abdurrahman Han'ın itibarını sarsmış olsa da sonrasında İngilizler karşısında isyan eden ve Durand Antlaşması'yla Afgan sınırları dışında kalan kabilelere yardımlarda bulunmuş Kafiristan'da yaşayan ve İngiliz subaylarının işgal döneminde ziyaretlerde

[39] Çomu, a.g.e., s.363-390.
[40] Saray, a.g.e., s. 69-85.
[41] Fazlı Ahmet Burget, "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı" ORSAM, *Ortadoğu Analiz,* Cilt 5, Sayı 56, s. 1-8.

bulunduğu gayrimüslim halkı yurtlarından çıkarıp yerlerine bazı yurtsuz kalmış Türkleri yerleştirmiştir. Bu politikalarla halkının nazarında prestijini düzeltmeyi hedeflemiştir.

Abdurrahman Han Mayıs 1901 senesinde aniden hastalanmış ve 28 Eylül 1901 tarihinde oğlu Habibullah Han'a vekalet verdikten üç gün sonra hayatını kaybetmiştir. Abdurrahman Han Afganistan'da hakimiyeti sağlamış ve kendinden sonra Emirliğe aday olacak kişileri ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle oğlunun Emirliğine hiçbir kişi itirazda bulunmamıştır. Oğluna, Yüksek Danışma Kurulu ve Umumi Meclis'e Han'lar ve Beyler cahillikten arınıncaya kadar fazla yetki vermemesini halkın cehaleti bittiğinde ise kendileri için doğru olana karar verebileceklerini nasihat etmiştir.

2.1.4. III. Afgan-İngiliz Savaşı

Afganistan'ın yeni Emiri Habibullah Han ilk yıllarında babası Abdurrahman Han'ın politikalarını takip etmeye gayret göstermiştir. Ruslardan uzak durmayı ve İngilizlere de güvenmemeyi kendisine düstur edinmiştir. Habibullah'ın tahta çıkışının ardından Ruslar hemen bir tebrik mektubu göndermiştir. Bu gelişmeyi öğrenen İngilizlerin Hindistan Genel Valisi Lord Curzon Emir'e bir davet mektubu göndermiş ve İngilizlerin Afganistan'a vermeyi düşündükleri yardım teklifini iletmiştir. Bu daveti nazikçe reddeden Habibullah yardım teklifini de kabul etmemiştir.[42]

Bu gelişmeler yaşanırken Afganistan sınırını resmen tanımış olmaları sebebiyle bu memleket üzerinden Hindistan'a yönelik bir tehditte bulunamayan Ruslar Tibet üzerinden bu planlarını işletmeyi planlamaktaydı ancak İngilizler bu planı fark ederek Tibet'i kontrol altına almıştır. Bir yandan bu gelişmeler yaşanırken diğer yandan Habibullah'ın 24 farklı ülkede elçilik açacağını duyurması İngilizleri telaşlandırmıştır. Çünkü Abdurrahman Han diğer ülkelerle gerçekleştireceği siyasi ilişkileri İngilizler aracılığı ile gerçekleştireceğini kabul eden bir antlaşma yapmıştı. Habibullah'ın bu eylemi Lord Curzon'u sinirlendirmiş ve Londra'dan Afganistan'ı işgal için talepte bulunmuştur. Bu davranışı oldukça sert bulan Londra ise onu çekmeye karar vererek Afganistan'a da bir elçi göndermeye karar vermiştir. İngiliz heyeti ilen yaptığı

[42] Oğuz Hamşioğlu-Sibel Kavaklı Kundakçı, "Afganistan'da Milli Uyanış Dönemi ve Tarafsızlık Politikası (1901-1919): Emir Habibullah Han Devri" *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Nisan 2019, s. 35-52.

görüşmede kendisinin Afganistan'ın tek hâkimi olduğunu ileri süren Habibullah bu durumun kabul edilmesini aksi halde İngilizlerle münasebetlerini bozabileceğini dahi göstermiştir. İngilizlerin bu durumu kabul etmesinin ardından Durand Antlaşması dahil babasının imzaladığı antlaşmaları imzalayarak adeta İngilizlere düşman olmadığını kanıtlamıştır. İngilizlerin yumuşak tutumu Emir'i memnun etmiş ve o güne kadar birikmiş olan 400.000 sterlinlik yardımı da kabul etmiştir.[43] Habibullah'ın bu politikaları oldukça rasyonel görülebilir. Zira Habibullah hem ülkesinin güvenliğini düşünmüş hem de ekonomik bir rahatlama sağlamıştır.

Habibullah'ın yumuşamasını fırsat olarak gören İngilizler hem onu nüfuzları altına almak hem de güçlerini göstermek amacıyla Hindistan'a davet etmiştir. Bu davetle İngilizler Habibullah'ı İngiliz dostu birisi haline getirdiklerini düşünmüşlerdir.

Afganistan ve İngilizler arasında bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da Dünya'da başka türlü gelişmeler yaşanmakta, Almanlar ve Japonlar yeni birer güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni güçler Ruslar ve İngilizleri birbirlerine yaklaştırmıştır. Bu iki güç birbirlerinin nüfuz alanlarına müdahil olmamak ve Orta Asya'daki mücadelelerini sonlandırmak amacıyla 1907 yılında bir antlaşma imzalamıştır. Antlaşmaya göre Ruslar Afganistan'a nüfuz etmeyecek karşılığında ise İngilizler Rusların Orta Asya'daki Müslüman coğrafyadaki faaliyetlerine saygı gösterecektir. İngilizlerin isteği ile bu antlaşma Habibullah Han'dan gizli tutulacaktır. Zira İngilizler Habibullah'ın antlaşmayı öğrenerek konuyu bir prestij meselesine getirmesinden çekinmektedir. Ancak bir süre sonra Emir antlaşmayı öğrenmiş ve özellikle İngilizlere karşı bir öfke duymuştur. Buna karşılık olarak sınırdaki Afgan kabileleri konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Bu adımla birlikte tekrar Afganistan ve İngilizlerin arasını bozmuştur. İç politikada yumuşak bir yönetime geçmeye çalışan Habibullah'ın İngilizlerle arasının açılması, güçlüklerle kurulan hakimiyeti tehlikeye atacak gelişmeler ortaya çıkarmıştır.[44]

Habibullah Han Afganistan Emirliği'ne çıktığında babası Abdurrahman Han döneminde sürgün edilen veya kaçmak durumunda kalan hanedan üyelerinin tekrar ülkeye dönmelerini sağlamıştır. Ülkeye geri dönen hanedan mensuplarını üç grupta ele

[43]Halil Bal, Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri, Afganistan Üzerine Araştırmalar, TATAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 243-245.
[44] Hamşioğlu-Kundakçı, a.g.e., s. 35-52.

almak mümkündür. İlk olarak Hindistan'da sürgünde bulunan ve Dost Muhammed'in kardeşi Muhammed Han'ın torunları olan Nadir Han, Şah Mahmud, Şah Veli, Haşim Han ve Muhammed Aziz isimlerindeki kardeşlerdir. Bunlardan Nadir Han Genel Kurmay Başkanlığı makamına kadar yükselmiştir. Bir diğer grup ise Tarzi Ailesidir. Muhammed Tarzi'nin liderliğini yaptığı bu aile Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmiş ve İstanbul'da yaşamıştır. Gulam Muhammed Tarzi bir şair ve ediptir. Çocuklarından Mahmud Beg, Şam'da ve İstanbul'da eğitim almıştır ve Türk dostu olarak bilinir. Zira Afganistan'a döndükten sonra Siracü'l Ahbar-ı Afganiye isimli bir gazete çıkartarak Osmanlı reformlarını övmüştür.[45] Afganistan'ında bu reformları örnek alması gerektiğini belirten yazılar yazmıştır. Afganistan'a dönen bir diğer grup ise Çarhi ailesidir. Bir dönem Abdurrahman Han'ın Genel kurmay Başkanlığı'nı yapmış olan Gulam Haydar Çarhi'nin çocukları Gulam Nebi ve Gulam Sıddık bu grubun lideridir. Ayrıca Çarhiler Türk asıllı Gılzaylar tarafından hürmet görmektedirler ve onlar arasında nüfuz sahibidirler.[46]

Habibullah Han babasının vasiyetine rağmen ülkeye çağırdığı bu gruplara geniş yetkiler vermiştir. Bu tutumu ise Afganistan'ın modern dönemlerinde oldukça aktif bir rol alacak bu grupların arasında bir rekabet doğmuştur. Bu rekabet ise zoraki olsa dahi Afganistan'da sağlanan hakimiyetin bozulmasına sebep olmuştur.

Habibullah Han ülkeyi idarede bazı zayıflıklar göstermiş bu durum ise ağır vergilerden usanan Mangal Oymağı'nın 1913 yılında isyan etmesine sebep olmuştur. Habibullah bu isyanı bastırmada zorluk yaşayınca diğer kabilelerden yardım talep etmiştir. Sonradan takviye güçlerle isyanı bastırsa dahi, bu yardım talebi ise onun otoritesini zayıflatmıştır. [47] Görüldüğü üzere ülkede yönetimin paylaşılması adına güçlü aileler ve kabileler eski dönemlerden beri çekişme içindedir. Ayrıca liderin zayıflık göstermesi durumu hızlıca bir isyana veya iç çatışmaya neden olabilmektedir.

Afganistan'da bu gelişmeler yaşanırken Birinci Dünya Savaşı başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu Almanya ile birlikte savaşa dahil olmuştur. II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm politikası ne kadar başarıya ulaşamamış olsa dahi Müslüman halkların daha cesurca emperyalist güçlere karşı koymaya teşvik etmiştir. Osmanlı

[45] Selçuk Duman, *"*Afganistan'da Türkler*"* Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s.33-42.
[46] Saray, a.g.e., s. 69-85.
[47] Hamşioğlu-Kundakçı, a.g.e., s. 35-52.

İmparatorluğu'nun Rusya ve İngiltere ile savaşa girişmiş olması Afganistan, Hindistan ve Orta Asya Müslüman halklarında ciddi bir heyecan yaratmıştır. Bu heyecanı arttırmak ve Rusya ve İngiltere aleyhine bir savaşa dönüştürmek maksadıyla 1915 yılının ağustos ayında bir Türk-Alman heyeti Kabil'e gönderilmiştir.

Heyet Osmanlı Padişahının Cihad çağrısını iletmek üzere Kabil'e varmış ve büyük bir saygı ile karşılanmıştır. Heyet Afganistan'ın İngiliz Hindistan'ına bir saldırı gerçekleştirmesini talep etse dahi Habibullah bunun ancak ortak bir Türk-Alman ordusu yardımı ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Aslında Habibullah Afganistan'ın bu savaşta tarafsız kalmasını ve bu stratejinin İngilizleri memnun edeceğini sonucunda ise güneyde yer alan Afgan kabileleri meselesinde bir ayrıcalık elde edeceğini düşünmektedir. Bu yöntem ile Habibullah tarafsızlık politikasıyla desteğini yitirdiği kardeşi Nasrullah ve oğlu Amanullah başta olmak üzere Afgan liderlerin gözünde başarısız olmuştur.

Habibullah Han'ın bu politikasını desteklemeyen Mahmud Beg Tarzi, gazetesi aracılığıyla Hintli Müslümanları İngilizler aleyhinde bir isyana teşvik etmeye başlamıştır. Bir yandan Hintli Müslümanların İngilizlere karşı isyana teşvik eden Tarzi diğer yandan Türkistan halkını Rusların esaretinden kurtulmak için başlattıkları ayaklanmayı da destekleyici nitelikte yazılar yazmaktadır. Bolşevik İhtilali'nden yararlanan Türkistan halkının başarıları Afganistan'daki, emperyalist devletlere karşı ayaklanmayı destekleyen liderlerin çalışmalarını hızlandırmasına sebep olmuştur.[48]

Tüm bunların ardından Osmanlı ve Almanya'nın savaştan mağlubiyetle ayrılmasından sonra Habibullah tarafsızlık politikasından kaynaklı olarak İngilizlerden tam bağımsızlık talep etmiştir. Ancak Çarlık Rusya'sına kıyasla komünist rejimin yayılmasından daha çok çekinen İngilizler bu talebi reddetmiştir. Ayrıca Habibullah'a artık dış politikada tüm kararların İngilizler tarafından alınacağını belirtmişlerdir. Bu gelişmelerden bir süre sonra Habibullah Celalabad yakınlarında istirahat yerinde faili meçhul bir şekilde öldürülmüştür.[49] Bazı ulemanın yönlendirmesi ile Habibullah'ın kardeşi Nasrullah'a biat edilmişse de Afgan ileri gelenlerini ve kabile liderlerinin ittifakı ile Kabil'de babasına vekalet etmekte olan oğlu Amanullah Emirliğe oturmuştur. Habibullah Han 19 sene süren idaresinde zevk ve sefaya düşkün bir

[48] Hamşioğlu-Kundakçı, a.g.e., s. 35-52.
[49] Bal, a.g.e., s. 245-248.

izlenim bırakmıştır. Babası Abdurrahman Han'ın zorla olsa dahi kurduğu hakimiyeti sarsacak işlere imza atmıştır. Zira babasının sürgüne gönderdiği grupları geri getirmiş ancak onlar üzerindeki otoriteyi sağlayamamakla birlikte gruplar arasında, ileride Afganistan'ın birliğini zedeleyecek, rekabetlerin çıkmasına da mani olamamıştır. Habibullah Dönemi incelendiğinde onun en büyük hizmetinin ileride çok sayıda önemli devlet adamı yetişecek olan Harbiyeyi kurmuş olması göze çarpmaktadır.[50]

22 Şubat 1919 tarihinde babasının ardından tahta çıkan Emir Amanullah Han Afgan ileri gelenler Kabil yakınlarında Id Gah Camii'nde toplayarak Afganistan'ın özgür ve egemen bir ülke olduğunu belirtmiştir. Ardından İngilizlerden kendilerini bağımsız bir ülke olarak tanımalarını talep etmiştir. İngilizler ise muğlak bir cevap vererek Afganistan'ın özgürlüğünü kabul etmekte kararsız bir politika gütmüşlerdir. Bu esnada Amanullah Han eşinin babası Mahmud Beg Tarzi ile birlikte devlet kurumlarını modernize etmeye başlamıştır. Modern anlamda, Harbiye, Dış ve İç İşleri Bakanlıkları, Adliye, Bayındırlık, Sağlık, Posta ve Telgraf Bakanlıkları'nı oluşturmuştur. Amanullah Han, önemli olarak gördüğü Dış işleri Bakanlığı'na kayınbabası Mahmud Beg Tarzi'yi getirmiş ve bağımsızlığını diğer devletlere tanıtmayı hedeflemiştir. Nitekim Mahmud Beg Tarzi bağımsızlıklarını tanıtmak amacıyla birçok devlete heyetler göndermiştir. Diğer yandan İngilizler ise 1. Dünya Savaşı'ndan galip olarak ayrılsalar dahi Osmanlı ile girdikleri bu savaş neticesinde Hintli Müslümanların tepkisini çekmişlerdir. Afgan Müslümanların da bu görüşte olduğunu bilen İngilizler Afganistan'a açıkça tepki veremiyorlardı. Bu nedenle Emir'in mektubuna muğlak bir cevap vermişlerdir. Ayrıca komünist yayılmacılığından da çekinen İngilizler bu nedenlerle Amanullah'ı direkt olarak karşılarında almak istememektedir.[51]

Amanullah Han ise İngilizlerden kaçan ve Kabil'e sığınan Hintli milliyetçiler ile Hindistan Müslümanlarına kucak açmış ve onların etkisine girmeye başlamıştır. Çok geçmeden harekete geçen Amanullah Han Afganistan'ın bağımsızlığını İngilizlere kabul ettirmek ve güneydeki Afgan meselesini çözmek için üç ordu hazırlayarak

---

[50] Mustafa Arslan, "Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Modernleşmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, Aralık 2015, s. 309-336.

[51] TASAM, "Amanullah Han Dönemi Türk-Afgan İlişkileri" *Afgan Penceresinden Bakış*, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ataturk_donemi_ve_sonrasi_turk_afgan_iliskileri_EKT-24-68_pdf_50b6de6e-b22e-4ad4-b91c-ae713139c8fc.pdf, s. 1-45.

güneye hareket etmeleri emrini vermiştir. Celalabat, Kandahar ve ortalarında oluşturulan üçüncü bir ordu ile güneye hareket eden kuvvetlerin başında sırasıyla Salih Muhammed Han, Abdul Kuddus Han ve Nadir Han bulunmaktadır. Yapılan stratejiye göre ordular sınıra organize bir şekilde hareket edecek ve sınıra gelince sınırın yakınlarında bulunan Afgan kabilelerin de desteği ile saldırıya başlayacaktı. Ancak Salih Muhammed Han ihtirasla hareket ederek erkenden hücuma geçmiş ve bu desteği beklenen kabilelerin hareketini kısıtlamıştır. Netice de fazlaca kayıp veren Salih Muhammed geri çekilmek durumunda kalmıştır. Nadir Han ise Veziristan kabilelerinden gelen destek ile ihtiyatlı şekilde ilerlemiş ve Tal Kalesi'ni ele geçirmiştir. Abdul Kuddus Han ise savaş meydanına ulaşamamıştır.

İki cepheli bu savaşta bir cephede İngilizler diğerinde Afganlar üstün iken iki tarafında barış görüşmeleri için antlaşması savaşı durdurmuştur. Yaklaşık bir aylık tartışmalı görüşmelerin ardından 8 Ağustos 1919 tarihinde Afganistan bağımsızlığını kazanmıştır. Özgürlük Savaşı olarak anılan bu zaferle Afganistan 1919 yılında bağımsızlığı elde etmiştir. Emir Amanullah Han bağımsızlığı kazanmanın ardından ülkesini reformlarla geliştirmeye çalışmıştır. İleride bahsedeceğimiz gibi Amanullah Han'da politikalarını realist bir bakışla değerlendirdiğinde olumlu sonuçlar almakla birlikte çevresindeki grupların yönlendirmesiyle karar aldığında yıkıcı karşılıklar görebilmektedir.

2.1.5.Modernleşme Çabaları, Sovyetler ve Türkiye ile İlişkileri

Afganistan İngilizler ile savaşırken Rusya'da Bolşevik İhtilali yaşanmaktaydı. Bu esnada Türkiye'de İngilizlerle mücadele içindeydi. Bolşeviklerin de İngilizlerle mücadele içine girmesi onları iki Müslüman ülkeye doğal bir müttefik konumuna getirmektedir. Bolşevik liderler bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek adına meşhur ihtilal bildirgesine bile koymuşlardır. Mezkûr sebeplerle Bolşevikler Türkiye ve Afganistan'ı doğal bir nüfuz alanı olarak görmektedir. Öyle ki Lenin bir yandan Mustafa Kemal Atatürk ile ilişkilerini geliştiriyorken diğer taraftan Afgan Emir'ine yolladığı bir mektupla şu ifadeleri kullanıyordu:

> "*Biz işçiler ve köylüler hükümeti namına, Afgan Halkı ile samimi olarak diplomatik münasebetler kurmak istiyoruz… İşbaşına geldiği günden beri Sovyet Hükümeti, yalnız büyük ve küçük bütün milletlerin kendi kaderlerini*

kendilerinin tayin etmelerine değil, aynı zamanda istiklalleri için savaşan milletlere de yardım etmeyi kabul ettiğini bütün dünyaya ilan etmiştir."[52]

Lenin'in bu mektubu Emir Amanullah'a ulaşmadan önce Muhammed Veli Han başkanlığındaki bir Afgan heyeti Moskova'ya doğru yola çıkmıştır. İki taraf yaptıkları görüşmelerde karşılıklı olarak birbirlerinin bağımsızlığını resmi olarak tanımış ve akabinde 28 Şubat 1921'de yürürlüğe girmesi kararlaştırılan bir anlaşma imzalamışlardır.

Bu anlaşmada yer alan en önemli maddeler:

1-Sovyet Hükümet'i, Afganistan'ın ihtiyacı olan silah, cephane ve para yardımı yapmayı taahhüt eder.

2-Afgan ve Sovyet Hükümetleri, bütün Şark milletlerinin hürriyet ve istiklali üzerinde hemfikirdirler.

3-İki taraf, Hükümet'lerinin şekli ne olursa olsun, ahalinin umumi reyine müracaat edildikten sonra, Buhara ve Hive gibi Müslüman memleketlerin istiklalini tanıyacaklardır.

4-Rusya geçen asırda (1885'te) Afganistan'dan zapt etmiş olduğu hudut bölgelerini geri vermeyi taahhüt eder.

Sovyetler ve Afganistan arasında imzalanan bu anlaşmanın ardından 1 Mart 1921 tarihinde Türk - Afgan İttifakı Moskova'da imzalanmıştır. Antlaşma genel hükümleri ittifak üzerine ve Türkiye tarafından Afganistan'ın gelişimini sağlamak maksadıyla öğretmenler ve subaylar göndermesi konularını içermektedir. Bu antlaşmanın ardından Türkiye Fahreddin Paşa'yı ilk Türk Sefiri olarak atamıştır.[53]

Bu gelişmeler yaşanırken Sovyet Hükümeti verdiği sözleri unutmuş ve özgürlük için mücadele eden Buhara ve Hive halkına baskılar yapmıştır. Bu baskılardan kaçan binlerce mücahit Afganistan'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler Emir Amanullah'ı Sovyetlere karşı daha dikkatli bir politika izlemeye sevk etmiş ve

[52] Saray, a.g.e., s. 157.
[53] TASAM, "Amanullah Han Dönemi Türk-Afgan İlişkileri" *Afgan Penceresinden Bakış*, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ataturk_donemi_ve_sonrasi_turk_afgan_iliskileri_EKT-24-68_pdf_50b6de6e-b22e-4ad4-b91c-ae713139c8fc.pdf, s. 1-45.

İngilizlerle arasındaki sorunları bir kenara bırakarak daha iyi ilişkiler tesis etmeyi hedeflemiştir. Sovyetlerin gerçek amaçlarını öğrendikten sonra İngilizlerle ilişkilerini düzeltmek isteyen Amanullah Han, 15 Kasım 1921 tarihinde İngilizler ile bir antlaşma imzalamıştır. Ayrıca Avrupa ve özellikle Türkiye'ye yüzlerce genci eğitim amaçlı göndererek Afganistan'ın modernleşmesini hedeflemiştir. Kendisi de 1927 senesinde Avrupa devletlerini ziyaret ederek gelişmeleri takip etmiş ve bu ülkelerden uzmanlar getirmeyi amaçlamıştır. Avrupa ziyaretinin ardından Türkiye Cumhuriyeti'ni de ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Mustafa Kemal kendisine çok samimi davranmış ve bazı nasihatlerde bulunmuştur. Emir Amanullah Han ağabeyim dediği Mustafa Kemal Atatürk'ün nasihatlerine oldukça önem vermiştir. Atatürk'ün verdiği nasihatlerin başında Emir'in öncelikle kuvvetli bir ordu oluşturması ve diğer meselelere sonra başlaması gelmektedir.[54]

19 Nisan 1923 tarihinde 872 kişiden oluşan Loya Jirga olarak adlandırılan Afganistan Büyük Toplantısı'nı yapmıştır. Bu Jirga'da ülkenin ilk modern Anayasası oluşturulmuştur. Bu anayasada kölelik, özgürlük, eşitlik işkence ve özel mülkiyet gibi konularda maddeler bulunmaktadır. Emir Amanullah'ın belki de en büyük hatası Atatürk'ün nasihati olan kuvvetli bir ordu teşkil etmeden yani ülke genelinde politik örgütlenmeyi güvence altına almadan yeniliklere başlamak olmuştur. Zira devletin otoritesini ve güç kullanmak tekelini sağlamadan muhalif grupları karşısına alması rasyonel bir eylem değildir. Atatürk, Türkiye'nin politik yapısını değişimi ve modernleşme hareketlerine karşı başlatılan isyanları başarılı bir şekilde bastırabilmiştir. Amanullah Han ise güvenlik kuvvetlerini tam anlamıyla geliştirmeden ve kanun ve otoriteyi üstün kılmadan yenilikler yapmaya çalışmıştır. Bu yenilikler yapılırken din adamları dışlanmış ve sivil mahkemeler kurulmuştur. Amanullah Han ruhani liderlerin yeniliklere karşı olabileceğini düşünerek onları devlet kurumlarından uzak tutmaya çalışmıştır. Ruhaniler ise kralı din dışı davranmakla itham etmiş aşiret reislerinin güçlerini de kullanarak isyan hareketi başlatmışlardır. Bu isyanın çıkmasında Emir'in babası döneminde sürgün edilen veya kaçmak zorunda kalan aileleri çağırdıktan sonra bunlar arasındaki rekabeti iyi yönetememesi de sebep olarak gösterilebilir. Zira Emir Amanullah, Müsahiban ailesi ileri gelenlerinden Nadir Han,

[54] İsmail Akbaş, "Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt VII, Sayı 16, 2008, s. 313-327.

Muhammed Aziz, Haşim Han gibi isimleri dışlamış ve Çarhi ailesiyle yakın ilişkiler tesis etmiştir.[55] Kendisi ile aynı soydan gelen Nadir Hanı ordu kumandanlığından almış ve onu uzaklaştırmıştır. Geç de olsa orduyu geliştirmek için Türkiye ile imzaladığı anlaşma doğrultusunda Kazım Paşa başkanlığında Kabil'e gelen Türk uzmanlarından faydalanmayı düşünmüştür. Ancak Türk uzmanlar orduyu henüz düzeltemeden bazı karışıklıklar çıkmıştır. 1928 sonbaharında Şinvari Kabilesi'nden bazı oymaklar mücadele halinde oldukları Gılzay oymaklarına saldırmıştır. Afgan Hükümeti'nin yanlış tutumu karışıkların seyrini değiştirmiş ve isyana dönüştürmüştür. Afgan ordusunun isyanı bastırmada başarısız olması kabilelerden destek istenmesine sebep olmuştur. Yukarıda da dile getirildiği gibi güç kullanma tekelini sağlayamayan Afgan Hükümeti kabilelerden yardım talep etmiştir. Yardım edenlerin amacı isyanı bastırmak değil rakip kabileleri zayıflatmak ve mallarını yağmalamaktır. Yardım istenen kabilelerin içinde *Beçe-i Saka* adıyla tanınan ordudan atılmış Habibullah isimli bir lider de vardır. Tacik asıllı Habibullah Afgan Hükümet'inden isyanı bastırmak için aldığı çok sayıda silahla Kabil'i yağmalamış ve ardından ele geçirmiştir. Bu şekilde Habibullah Afganistan Yönetimi'ne Peştunlar dışında gelebilen ilk örnek olmuştur. Yaşananların ardından Amanullah tahtı kardeşi İnayetullah'a bırakarak ülke dışına kaçmıştır. Yaşanan bu olaylar üzerine Nadir Han kardeşleriyle birlikte sürgünde oldukları Fransa'dan Afganistan'a gelmiş ve topladıkları kuvvetlerle Habibullah'ı yenerek halkın önünde idam etmişlerdir. Afganistan'da yaşanan Bu karışıklıklar ülkeyi dış müdahaleye açık hale getirmiştir. Yapılan bunca yeniliğin ardından Amanullah Han'dan sonra gelen padişahlar bu reformları kaldırmış tekrar kısıtlayıcı bir yönetim sergilemiştir.[56] 1933 yılında tahta çıkan Nadir Şah'ın oğlu Zahir Şah 19 yaşında tahta çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca amcalarının ve kuzeni Davut Han'ın yönlendirmesiyle hüküm sürmüştür. 17 Temmuz 1973 tarihinde ise Zahir Şah'ın yeğeni olan Davut Han liderliğinde bir darbe yapılarak monarşi kaldırılmış ve Cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir[57]

[55] Duman, a.g.e., s. 52.
[56] TASAM, "Amanullah Han Dönemi Türk-Afgan İlişkileri" *Afgan Penceresinden Bakış*, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ataturk_donemi_ve_sonrasi_turk_afgan_iliskileri_EKT-24-68_pdf_50b6de6e-b22e-4ad4-b91c-ae713139c8fc.pdf, s. 1-45.
[57] Saray, a.g.e., s. 25-34.

Davut Han iktidara gelince ülkesini demokratik şekilde yöneteceğini vaat etmiştir. Beş yıl süren iktidar döneminde vaatlerinin çoğunu hayata geçirmiştir. Yeni anayasa düzenlemek için etnik unsurların liderlerini toplamış bu hareketi ise din adamları tarafından tepki almıştır. Din adamlarının dışlanması bu dönemde yeniliklerin duraksamasına sebep olmuştur. Yeniliklerin duraksamasına bir neden de Sovyetler Birliğinin Afganistan'a müdahalede bulunmasıdır. Sovyetlerin desteğiyle darbe yapan Davut Han bir zaman sonra Sovyetleri ülkesi için bir tehdit unsuru olarak görmüş ve farklı ülkelerle ittifak arayışına başlamıştır.[58] Ancak 27 Nisan 1978 tarihinde Sovyetlerin desteğiyle yapılan Saur Darbesi olarak bilinen darbede ailesiyle birlikte katledilmiştir. Darbe sonrası ülkede komünist rejim kurulmuştur. 1979 yılında Sovyetlerin işgali ile başlayan karışıklıklar uzun süre devam etmiştir. 1992 yılında Komünist rejim yıkılmış ve Mücahitler dönemi olarak bilinen dönem başlamıştır.[59]

2.1.6. Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali

İşgal öncesinde Afganistan'ın içinde bulunduğu durumun analiz edilmesi gerekmektedir. Zira Afganistan'ın işgali öncesinde Afgan Hükümet'i kendisine yeni dost ve müttefikler aramaktadır. ABD Başkanı Eisenhower'ın Ortadoğu ve Güney Asya'da Sovyet yayılmacılığını önlemek adına Pakistan, İran ve Irak başta olmak kaydıyla askeri yardımlarda bulunması Afganistan'ın isteklerini ise ciddiye almaması Afganları ABD'den soğutmuştur. Sovyetler ise Afganistan'ı bir yayılma sahası olarak görmekteydi.

Afganistan'ın ABD'den talep ettiği yardımları alamadığını ve Pakistan ile arasındaki sorunun da devam ettiğini gören Sovyetler elçileri aracılığı ile yardım etmeye hazır olduklarını iletmiştir. Ekonomik olarak halkı rahatlatmak amacında ve yeni atılımlar yapmak maksadıyla başbakanlığa gelen Davud Han bu yardımı almayı uygun görmüştür. Ocak 1954'te 3.500.000 dolarlık bir kredi anlaşması yapılmıştır. Bu ilk yardım Sovyetler adına politik bir yakınlık için gerekli olan adım olarak görülmüştür. Sonrasında Sovyetler yüz milyon dolarlık ikinci bir kredi vereceklerini ilan etmiştir. Afganistan'da yapılan görüşmeler ve bu kredi olanağının ilanından sonra Kruşçev Afganistan'ın hükümdarı Zahir Şah'a bir uçak ve Afgan halkına 50 adet otobüs hediye

[58] Ahmet Raşid, Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Everest Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001, s. 4-5.
[59] Duman, a.g.e., s. 146-147.

etmiştir. Verilen bu kredilerin kullanım alanları için çok sayıda teknisyen de Afganistan'a gelmiştir. Bu teknisyenlerin propaganda faaliyetlerinde bulunacağı Afgan yetkililer tarafından bilinmektedir. Ancak Afgan yetkililer komünizmin Sünni Müslüman olan Afgan halkı arasında yayılmasının pek mümkün olmadığını düşünmektedir.[60]

Karşılıklı ziyaretlerin ardından Sovyetler, Kuzey Afganistan'da yüz elli milyon dolarlık petrol arama, yol, hava alanı, santral inşaatı gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca Afgan Hükümeti'nin isteği üzerine yüz milyon doları aşan silah ve mühimmatı Afganlara teslim etmiştir. Yapılan bu yardımların sonunda kendileri için uygun ortamın hazır olduğunu gören Sovyetler Afganistan ile bir kültür anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre Afgan gençleri Sovyetlere eğitim için gidebilecek ve Sovyet Akademisi'nde subaylar ve subay adayları kurs ve eğitimlere katılacaktır.[61]

Sovyetler Afganistan'da bir yandan komünizm propagandası yaparken diğer yandan Peştunistan meselesi yüzünden Pakistan ile Afganistan arasındaki sorunu kullanarak iki ülke arasındaki anlaşmazlığı körüklemiştir. Bu ihtilaf sebebiyle Pakistan ile Afganistan ilişkileri tamamen kesilmiştir. Bu süreçte Sovyetler Afganistan ile mallarını Sovyetler üzerinden gümrüksüz olarak geçirebileceği bir anlaşma imzalamıştır. Böylece Afganistan ile Sovyetlerin arasındaki ilişki başka bir boyut kazanmıştır. Ancak Zahir Şah'ın Davud Han'ı 12 Mart 1963 tarihinde görevden alması Sovyetlerin hoşuna gitmemiştir. Zira Davud Han Sovyet yanlısı politikaları ile tanınmaktadır. Bu politikalarından dolayı halk arasında 'Kızıl Davud' lakabı takılmıştır.[62]

Sovyetlerin de desteği ile Davud Han, General Abdülkadir önderliğinde bir kısım Sovyet yanlısı subay ve Nur Muhammed Terakki liderliğinde sivillerin desteği ile darbe gerçekleştirmiş ve kansız bir şekilde yönetime el koymuştur.[63] Ardından meşruti hükümdarlık idaresini kaldırmış ve Cumhuriyet ilan etmiştir. Kendisini de devlet başkanı olarak tanımlamıştır. Ne var ki Sovyet yanlısı olarak bilinen Davud Han ikinci

[60] Ulaş Töre Sivrioğlu, "Sovyet Askeri Müdahalesinden Önce Sovyetler Birliği-Afganistan İlişkileri (1919-1979)", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart, 2020, s. 57-75.
[61] Esedullah Oğuz, *Afganistan,* BBC Yayınları, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1998, s.35
[62] Arnold Fletcher, *Afganistan: Highway of Conquest,* Erişim Tarihi: 28 Mart 2021, https://archive.org/details/afghanistanhighw0000unse/page/n359/mode/2up Cornell University Press, New York, 1965, s. 285.
[63] Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994,* İmge Yayınları, Ankara, 2009 s. 563-568.

saltanat dönemi olarak adlandırılan dönemde Sovyet yanlısı politikalardan vazgeçmiş ve tarafsız politikalar izlemeye başlamıştır.[64] Bu durum Sovyet yanlısı isimleri rahatsız etmiştir. Davud Han politikalarından rahatsız General Abdülkadir ve diğer solcu subayları emekliye sevk ederek ordudan uzaklaştırmıştır. Marksist liderlerin önemli ismi Afganistan Demokratik Halk Partisi Başkanı olan Nur Muhammed Terakki'yi basın ataşesi görevi ile ABD'ye göndermiş ve Babrak Karmal'ı da göz hapsine almıştır.

Afganistan'da 1977 hasat mevsiminin kurak geçmesinin ardından 1977-78 kışı oldukça zor geçmiştir. Davud Han Hindistan, Pakistan ve İran'dan yardım istemiştir. Sadece Hindistan bir miktar yardım yapabilmişse de bu yardım da yeterli olmamıştır. Halkın açlık içinde bulunmasını fırsat bilen Sovyet ajanları sayesinde hükümeti protesto ettirmek amacıyla gösteriler düzenletmeye başladılar. Ardından Muhammed Mir Ekber gibi önemli bir liderin öldürülmesini fırsata çeviren Babrak Karmal ve Ekber'in ölümünün sorumlusu olarak hükümeti göstermiştir. Mir Ekber için 22 Nisan 1978 tarihinde ihtişamlı bir cenaze merasimi düzenlenmiştir. Komünistlerce çıkartılan bu olayların ardından Davud Han vakit kaybetmeksizin harekete geçerek Babrak Karmal ve Terakki'yi tutuklatmıştır. Bu sıralarda Davud Han'ın tüm komünist liderleri ve subayları öldürteceği haberi yayılmıştır. Bunun üzerine zamanında eğitime gelen ve komünizm fikirlerini aşıladıkları subaylar başkanlık sarayını basarak Savur Darbesi'ni gerçekleştirmiş ve Davud Han'ı aile üyeleri ile birlikte katletmiştir.[65] Davud Han'ı katleden subaylar Demokratik Halk Partisi adıyla faaliyetlerde bulunan Afganistan Komünist Partisi Lideri Nur Muhammed Terakki'yi devlet başkanlığına getirdiler. Terakki komünist rejim karşıtlarını toplu tevkiflerle toplu idamlara maruz bırakarak halkın gözünü korkutmak istemişse de kısa sürede halk silahlanarak uzun soluklu bir ayaklanma hareketi başlamıştır. Böylece komünistler ve komünist olmayanlar arasında ciddi bir iç savaş başlamıştır.[66]

Terakki'nin takip ettiği bu sert politika bazı komünist liderler tarafından eleştiriliyordu. Bu isimlerin başında darbeci subaylara haber gönderen Hafızullah

[64] Sivrioğlu, a.g.e., s. 57-75.
[65] Kubilayhan Erman, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler" *SUTAD, Güz*. 2018, s.303-320.
[66] Abdullah Yegin, "Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu", *SETA Yayınları,* 53, I. Baskı, 2015, s. 20-22.

Emin gelmektedir. Terakki, Emin'in muhalefetini önlemek amacıyla Sovyetlerin de tavsiyesi üzerine Emin'i Başbakanlık makamına getirmiştir. Ancak iki lider arasındaki rekabet artarak devam etmiştir. Terakki 1979 Eylül'ünde Küba'da yapılan tarafsızlar kongresine katıldıktan sonra dönerken Moskova'ya uğramıştır. Burada Emin'e karşı dikkatli olması konusunda uyarı almıştır. Ardından Terakki, Emin'i ortadan kaldırmayı planlamıştır. Terakki, Emin'i makamına davet ederek orada öldürtmeyi hedeflemişse de Emin bir şekilde bu saldırıdan kurtulmuş ve akabinde Terakki'nin sarayına adamlarıyla saldırarak öldürmüştür.[67] Bu gelişmeler elbette ki Sovyetlerin hoşuna gitmemiştir. Sovyetler Emin'i ortadan kaldırarak kendilerine koşulsuz itaat edecek bir lider aramışlardır. Ülkedeki karışıklar sebebiyle Lagman sarayına çekilen Hafızullah Emin Sovyetlerin gönderdiği yaklaşık üç bin kişilik Rus paraşütçü birliği tarafından öldürülmüştür. Ardından Çekoslovakya'da sürgünde olan Babrak Karmal'ı devletin başına getirmişlerdir.[68] Halk bu durumu kabullenmemiş ve isyan etmiştir. Sovyetler Babrak Karmal idaresini korumak amacıyla onun talebiyle Afganistan'a asker çıkarmıştır. Ayrıca Sovyetler, kendilerine bağlı subaylara muhalif subayları tasfiye ettirerek orduyu kendileri için bir uydu konumuna getirmiştir.[69]

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali Afganistan'ın sömürmek, Orta Doğu petrol bölgesine hakim olmak ve Hint Okyanusu'na bağlanmak hedefi taşımaktadır. Ne var ki işgalin onuncu yılında ülkeyi boşaltmak durumunda kalmış; böylece on yıllar süren Afganistan'ı nüfuz altına alma çabaları boşa gitmiştir. Bu çabaların ekonomik boyutunun yanı sıra işgal döneminde yaşanan kayıplar ile insani boyutu Sovyetlerin iç siyasetini de etkilemiştir.

Sovyetlerin ülkeyi işgal etmesinin ardından Afgan halkı işgal güçlerine karşı direnmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Düşmanın üstün teknolojik gücü karşısında yetersiz imkanlarla direnmeye çalışan ve başarısız olan büyük bir kesim ülkeyi terk ederek Pakistan'a kaçmıştır. Pakistan'ın kuzeyine yerleştirilen bu gruplar Paşaver Vadisi'ne yönlendirilmiş ve sayıları milyonu bulmuştur. Afganistan'da baskı ve katliamlar arttıkça göçmenlerin sayısı da artmış 1983 yılına gelindiğinde sayıları 3.5 milyonu bulmuştur.[70] Pakistan göçmenleri kabilelere göre tasnif ederek kamplara

[67] Saray, a.g.e., s. 523-524.
[68] Sander, a.g.e., 563-568.
[69] Saray, a.g.e., s. 231-257.
[70] Erman, a.g.e., s. 303-320.

yerleştirmiştir. Böylece kabilelerin ileri gelenleri ile temaslar kurarak asayişin korunmasını hedeflemiştir. Kabilelerin aynı kamp içinde bulunması çok geçmeden her kabilenin kendi içinde örgütlenmesini ve 'Mücahidin' adı verilen grupların oluşmasına olanak sağlamıştır. Afgan ordusundan kaçan ve kamplarda bulunan subaylar, ABD, Pakistan ve başka ülkelerin sağladıkları silahlar ile Mücahidin gruplarını eğitmişler ve Sovyet işgaline karşı kullanmışlardır. Ancak ne var ki bu direniş tam bir örgütlenme esas alınarak gerçekleştirilememiştir. Zira bu grupları Pakistan, İran, ABD ve Sovyetler Birliği gibi bazı ülkeler kendi hedefleri doğrultusunda kullanmış dolayısı ile zaten dağınık bir etnik yapısı olan Afgan halkının, işgale karşı yeknesak bir mücadelede bulunmasına engel olmuştur. Ancak bu bölünmüşlüğe karşın içeride Afgan halkı dışarıdan Mücahidin grupları Sovyetlere karşı çetin bir direniş göstermiştir.[71]

Sovyetler, Afganistan işgalinde 1979-1984 arasında 8 bin askerini kaybetmiş ve bu işgal 12 milyar dolara mal olmuştur. 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği liderliğine geldiğinde Afganistan'dan çıkışın yollarını aramaya başlamıştır. Afganistan'da birçok politika denenmesine karşın halk Sovyet destekli hükümetleri benimsememiş, yapılan tüm zorbalıklara karşı bir direniş göstermiştir. İşgal hem maddi hem manevi son derece yıpratıcı bir hal almıştır. Ayrıca uluslararası toplumun da oluşturduğu baskı sonucunda Afganistan, Pakistan, ABD ve Sovyetler Birliği arasında 14 Nisan 1988 tarihinde imzalanan anlaşma sonucu Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilme kararı almıştır. Anlaşmaya sonucunda Sovyetler Birliği 120 bin kişilik ordusunu 15 Mayıs 1989 tarihine kadar çekmiştir.[72]

Sovyetlerin çekilmesinin ardından kabilelere dayanan mücahit grupları kendi aralarında güç mücadelesine başlamıştır. Mücahit grupları kendi aralarındaki bölünmüşlüğün dışında ikiye ayırmak mümkündür.[73] Radikal ve ılımlılar olarak iki farklı yapıda gruplar bulunmaktadır. Radikal gruplar; Gulbeddin Hikmetyar'ın lideri olduğu 'Hizb-i İslami' grubu, bu gruptan kopan ve daha radikal bir duruş sergileyen Mevlevi Muhammed Yunus Halis liderliğindeki 'Hizb-i İslami Halis' grubu, lideri Prof. Dr. Seyyid Burhaneddin olan ve askeri liderliğini Ahmed Şah Mesud'un yaptığı 'Cemiyet-i İslami' grubudur. Bu ana gruplar dışında; Lideri Mevlevi Refiullah

[71] Saray, a.g.e., s. 257-262.
[72] Yegin, a.g.e., s. 24-26.
[73] Saray, a.g.e., s. 268-269.

Müezzini olan ‘Hareket-i İnkılab-i İslami’ grubu, Mevlevi Muhammed Mir liderliğinde ‘Cephe-i Necat-ı Milli’ grubu ve Abdurresul Sayyaf liderliğinde ‘İsttihad-ı İslami Beray-ı Azad-i’ grubudur. Bu gruplar kendi kabilelerinin yaşadığı bölgelerde etkin olsalar da işgal döneminde birleşerek ‘İttihad-ı İslami Micahidin-i Afganistan Birliği’ni kurmuşlardır. Ancak bu birlik daha sonra anlaşamayarak ayrılmıştır. Bütün bu grupların ana hedefi radikal bir İslam Devleti kurmak olmuştur.[74]

Ilımlı gruplar ise; Muhammed Nebi Muhammed-i liderliğinde ‘Hareket-i İnkılab-i İslami’ grubu, Pis Seyyid Ahmed Geylani liderliğinde ‘Peyman-ı İttihad-ı İslami’ Sibgetullah Müceddidi liderliğinde ‘Cephe-i Azad-i Afganistan’ grubudur. Bu grupların amacı ise modern bir Afganistan İslam Devleti kurmaktır. Bu gruplar dışında Çin ve İran destekli gruplar olsa da bunların amacı desteklendikleri devletlerin çıkarlarına hizmet etmekten öteye geçememiştir. Ayrıca bu gruplar haricinde Afganistan’da bulunan ve sayıları o dönemde altı milyonu aşan Türk grupları ‘Müslüman Birliği’ adı altında ve Azad Beg liderliğinde toplanmıştır. Daha sonra Azad Beg bu grubun liderliğini Afganistan ordusunda da görev yapmış General Raşid Dostum’a devretmiştir.[75]

Bilindiği gibi Sovyetler Necibullah’ı ülkenin yönetimine getirmiş ve desteklemiştir. Ancak mücahit grupları karşı çıkarak ve bazı ittifaklar kurarak Necibullah’a karşı mücadeleye girişmiştir.[76] Yoğun çatışmaların ardından Necibullah Birleşmiş Milletler binasına sığınmıştır. Necibullah’tan sonra Rabbani liderliğinde Afgan Hükümet’i kurulmuş ancak ülkenin içinde bulunduğu durum sebebiyle muhalefet giderek büyümüştür. Pakistan’da eğitilen Taliban, Rabbani Hükümeti’ni tanımayarak silahlı mücadeleye başlamıştır. Ahmed Şah Mesud ve General Raşid Dostum Rabbani’yi desteklemiş ve Taliban ile savaşa girişmiştir.[77]

Tarihsel süreçte Afganistan’ın kırılgan ve istikrarsız bir ülke olduğu görülmektedir. Gerek iç karışıklıklar gerekse dış müdahaleler ile ülke çatışma dönemlerini fazlasıyla yaşamıştır. Afganistan tarihine bakıldığında devletin güçlü bir hakimiyeti ve güç

[74] Mohammad Jawad Motafaker, “Post-Taliban Dönemi Afganistan’daki Terör Gruplarının Sosyal Boşluk ve Ayrışmalar Bağlamında İncelenmesi: Taliban Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 11, Sayı 61, 2018, s. 584-585.
[75] Abdulbashir Azad, “1979-2014 Yıllarında Afganistan Siyasetinde General Dostum’un Rolü ve Bunun Afganistan Türk Toplumuna Etkileri*”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2019, Cilt 3, Sayı 1, s. 150-152.
[76] Sander, a.g.e., s. 563-568.
[77] Yegin, a.g.e., s. 24-26.

kullanma tekeli bulundurma zorunluluğu daha iyi anlaşılmaktadır. Zira yukarıda söz edildiği üzere Afganistan'da güçlü liderler olduğu dönemlerde çatışma ve isyanlar engellenebilmiştir. Bu liderler ise istikrar ortamını oluşturabilmek adına devletin güç kullanım tekelini elinde bulundurmasıyla sağlamıştır.

2.2. Afganistan'ın Coğrafi Yapısı

Resmi kaynaklarda "Afganistan İslam Cumhuriyeti" olarak geçen Afganistan, 29 derece 30 dakika ve 38 derece 35 dakika kuzey enlemleri ile 60 derece 50 dakika ve 74 derece 50 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır.[78] Başkenti Kabil'dir.

Afganistan bir Orta Asya devletidir. Denize kıyısı yoktur fakat kara ulaşımının elverişli olması ve batısında İran, kuzeyinde Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Güneydoğusunda Pakistan'ın bulunması nedeniyle eski dönemlerde "Dünyanın Kavşak Noktası" olarak tanımlanmıştır.[79] Hatta doğusunda küçük de olsa Çin ile bir sınırı bulunmaktadır. Bu nedenle konum olarak önemli bir noktadadır.

Afganistan 652.230 kilometre kare yüzölçümüne sahiptir.[80] Afganistan'ın kuzeyinde 744 km. sınır ile Türkmenistan, 137 km. sınır ile Özbekistan, 1206 km. sınır ile Tacikistan bulunmaktadır. Doğusunda 2430 km. sınır ile Pakistan ve 76 km. sınır ile Çin, batısında ise 936 km. sınır ile İran yer almaktadır. [81]

Coğrafi olarak Afganistan, sıradağlar, ovalar ve platolardan meydana gelmektedir. Ülke topraklarının yarısını otlaklar oluşturmakta iken çok küçük bir kısmını orman ve ağaçlık bölgeler, sadece %12 kadarını tarım alanları oluşturmaktadır. Ülkenin kalan kısmı ise dağlık ve çorak topraklardan meydana gelmektedir.[82]

Afganistan'ın büyük bir bölümü özellikle merkez ve kuzeydoğu kısmı dağlık yaylalardan meydana gelmektedir. Ülkedeki dağların en büyüğü Hindukuş

---

[78] *Afganistan Coğrafi Verileri,* Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021, https://www.turkcebilgi.com/afganistan_-_co%C4%9Frafi_verileri

[79] Ahmet Raşid, *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Everest- Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001, s. 10-13.

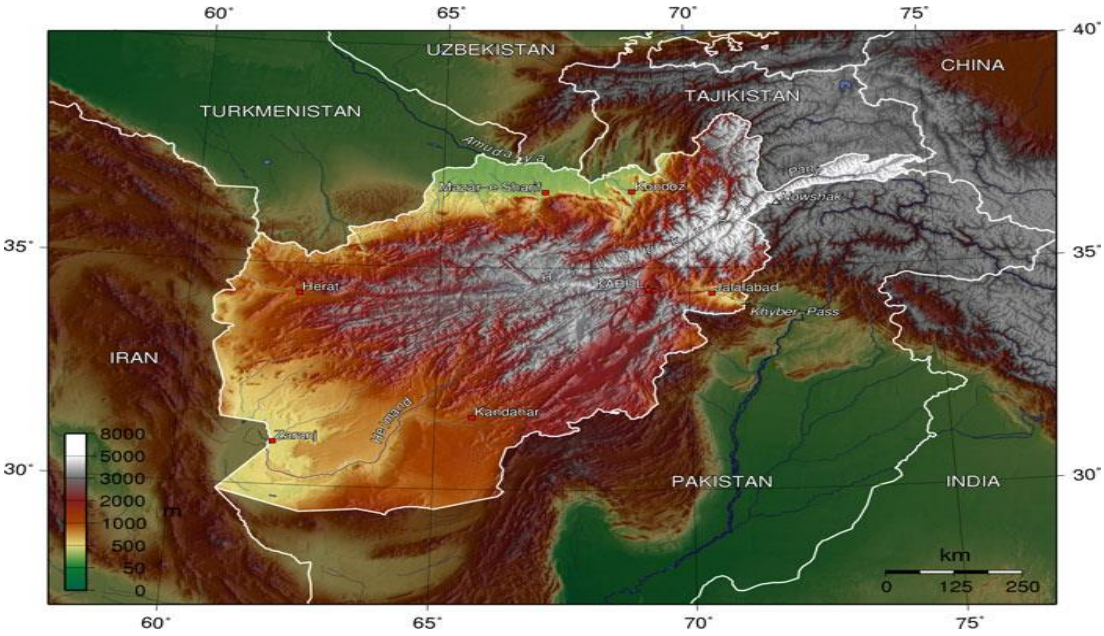
[80] *Ülke Profili: Afganistan*, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2020, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-afganistan

[81] Nazjibullah Bekmuradi, *2001 Sonrası Siyasi Partilerin Afganistan'da Demokratik Düzene Katkısı*, Ankara, 2014, s. 5-7.

[82] Fatih Kıllı, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde Tarımsal Üretim, Tarım ve Gıda Ürünleri İthalat ve İhracat Durumu", Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021. https://assam.org.tr/index.php/bolgeler/islam-ulkeleri/yakindogu/afganistan/afganistan-islam-cumhuriyeti-nde-tarimsal-uretim-tarim-ve-gida-urunleri-ithalat-ve-ihracat-durumu.html

Dağları'dır. Hindukuş Dağları, Pakistan'ın kuzeyinde başlayıp Afganistan'ın merkezine doğru uzanır. Dünyanın en büyük ikinci sıradağları olan bu dağlar kuzey eyaletleri ve ülkenin diğer kısımları arasında doğal bir engel oluşturmaktadır. Ülke genel anlamda üç coğrafi bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler; Orta Yaylalar, Kuzey Ovaları ve Güneybatı Platosundan oluşmaktadır. Ülkenin doğu bölümünde yer alan Vahan Koridoru olarak isimlendirilen bölgede dağlar 7 bin metre yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Orta yaylalar olarak adlandırılan bölge yaklaşık 160.000 mil karelik bir alandan oluşmaktadır. Bu bölge hem yüksek dağlara hem de derin ve dar vadilere sahiplik yapmaktadır. Bu nedenle tarihsel süreçte savunma konusunda önemli rol oynamıştır. Hindistan'ın güney bölgelerine giden en bilindik yollardan biri olan, Hindistan kapısı olarak adlandırılan Hayber Geçidi yer almaktadır.[83]

Şekil 2-1. Afganistan Haritası[84]

Güneybatı Platosu, İran Platosunun devamı niteliğindedir. Bu bölgede yerleşim ve nüfus son derece azdır. Toprakları çorak ve verimsizdir. Bu bölge halk arasında çöl olarak anılmaktadır. Bölgenin tek farklı şehri ise Herat'tır. Herat, binlerce yıllık tarihi ile uygarlık merkezi olmasının yanı sıra coğrafi olarak da bir vaha özelliği taşımaktadır.

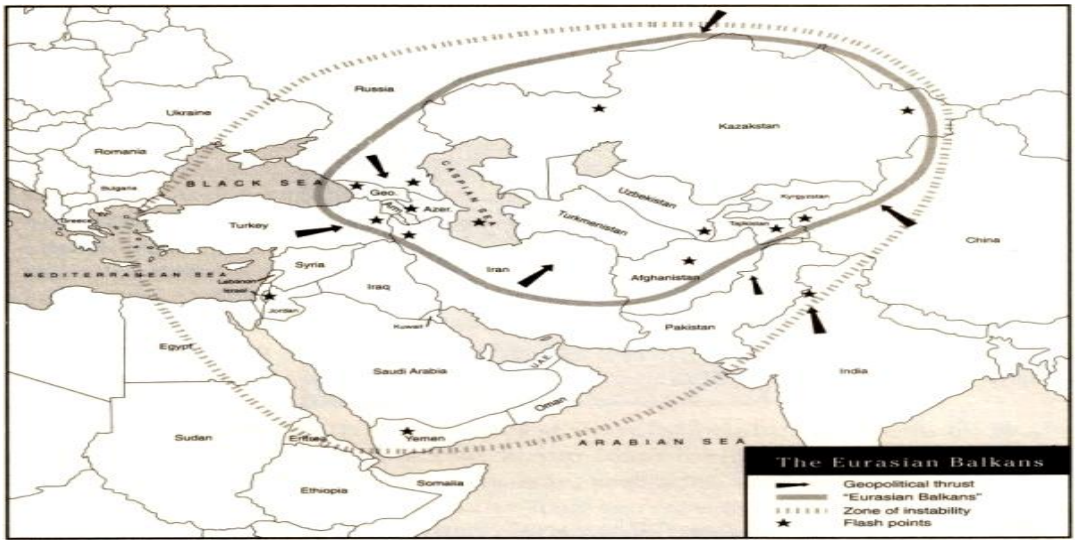
[83] Akkurt, a.g.e., s.18-20.
[84] *Afghanistan Topography*, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan#/media/Dosya:Afghan_topo_en.jpg

Ülkede dağların ve platoların dışında bazı bölgelerde ovalar da bulunmaktadır. Afganistan'ın başlıca tarım arazisi "Afgan Türkistan'ı" olarak isimlendirilen, ülkenin en düşük rakımlı Amu Nehri (Oxus) boyunca uzanan ovadır. Bu bölgede aynı zamanda çok sayıda maden yatağı ve doğal gaz rezervi bulunmaktadır. [85]

2.3.Afganistan'ın Jeostratejik Önemi

Etnik yapısı ve büyük aktörlerin mücadele bölgesi Balkanlar'dan yola çıkarak "Avrasya Balkanları" adıyla anılan ancak Balkanlar'a kıyasla daha karmaşık olan Afganistan'ında içinde bulunduğu Orta-Güney Asya, Basra Körfezi ve Ortadoğu bölgesinin bir kısmını da kapsayan bu bölge Zbigniew Brzezinski'ye göre küresel anlamda istikrarsızlığın merkezidir.[86] Siyasi istikrarsızlığın ve etnik ve dini karışıklığın getirdiği güç boşluğu sebebiyle bölgenin hakimiyeti için mücadele eden daha güçlü devletlerin istilasının önünü açar ve hatta bu devletleri davet eder. Bu anlamda Avrasya Balkanları bu tanımın bir örneğidir.

Şekil 2-2. Avrasya Balkanları (Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, *176)* [87]

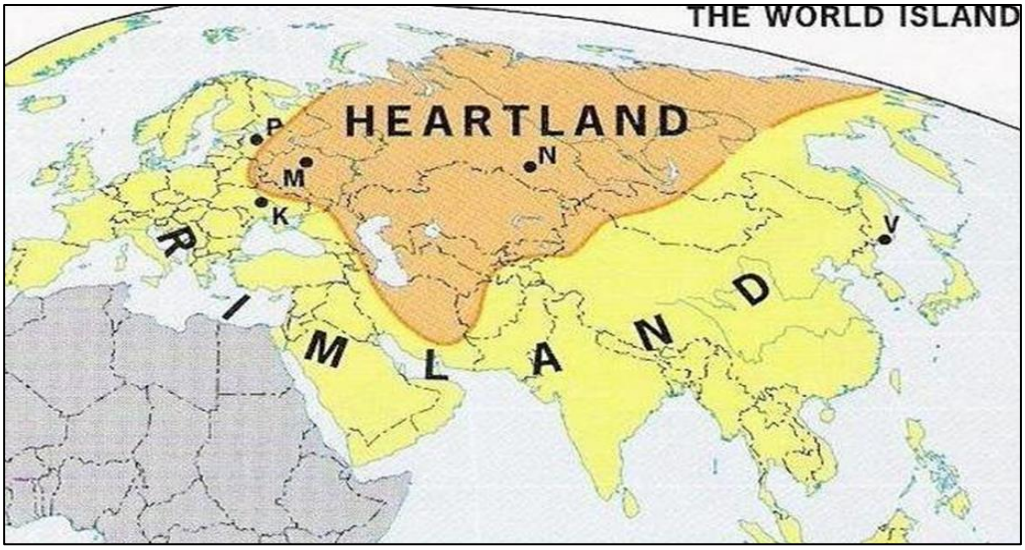
Bu bölge yer altı kaynakları açısından zengin, doğalgaz ve petrol yataklarına, değerli metaller ve altın madenlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin içinde bulunduğu istikrarsızlık ve bu istikrarsızlığın sonucunda oluşan güç boşluğu, yukarıda sayılan enerji kayakları ve değerli madenlere sahip olma isteği ile bölgeye egemen olma

[85] *Afghanistan Online*, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2020 https://www.afghan-web.com/geography/
[86] Zbigniev Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası,* İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005, s. 175-176.
[87]Brzezinski, a.g.e., s.176.

mücadelesini arttırmaktadır. Brzezinski'ye göre bölgede sorunlu dokuz ülke bulunmaktadır. Bu dokuz ülkeden biri Afganistan'dır.[88]

Afganistan'ın jeostratejik önemine dikkat çeken bir başka teori ise, John Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"dir. Bu teoriye göre Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının tümü Dünya Adasını teşkil eder. Bu bölgeler dışında yer alan kıtalar ise Dünya Adasının uydularıdır. Dünya Adası içinde yer Doğu Avrupa ve Sibirya bölgeleri dünyanın "Heartland"ı yani kalp sahasıdır. Kalp sahasının çevresindeki Balkanlar ile Çin arasında kalan saha "İç Kuşak" (İç veya Kenar Hilal)ya da "Rimland" kuşağıdır. Amerika, Afrika, Avustralya, Japonya hattı ise (Dış veya Kenar Hilal) ya da "Dünya Adasının Peykleri" olarak görülür. Mackinder, bu ayrımı yaptıktan sonra teorisini şu şekilde sonuçlandırır: "Doğu Avrupa'ya hükmeden bir devlet Heartland'a hâkim olur. Heartland'a hükmeden ise öncelikle İç-Kenar Hilal'e ya da Rimland'a hükmeder. Sonra da Dış-Kenar Hilal'e yani bütün dünyaya hâkim olur." Bu teorinin Merkez Bölge olarak ve hakimiyeti kaçınılmaz olan bölge Orta Asya'yı kapsayan Afganistan'ında içinde bulunduğu bölgedir.

Şekil 2-3. John Mackinder "Kara Hakimiyet Teorisi" [89]

Bir diğer hakimiyet teorisi ise N. Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"dir. Bu teori Alfred T. Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi" ve Mackinder'in "Kara Hakimiyet

[88] Brzezinski, a.g.e., s.175-187.
[89] Güray Alpar, "Teoriler Yıkılırken: Avrasya Güvenliği İçin Yeni Bir Yapılanma İhtiyacı", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2021, https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/teoriler-yikilirken-avrasya-guvenligi-icin-yeni-bir-yapilanma-ihtiyaci-kose-yazisi-12185.

Teorisi"nin bir sentezi niteliğindedir. Spykman'a göre Dünya Adasına hâkim olabilmek için Merkez Bölgeyi çevreleyen Rimland'a yani Türkiye, Pakistan, Hindistan, Çin ve Kore hattına hâkim olmak gereklidir.[90]

Şekil 2-4. N. Spykman "Kenar Kuşak Teorisi"[91]

Orta Asya'dan Hint Havzası'na açılan Hayber, Gomal ve Hocak geçitlerinin yanı sıra Çin ve Hint coğrafyası arasındaki önemli bir koridor olan Vahan'a sahip Afganistan'ın iki kutuplu sistemde hegemon güçlerin karşılaştığı kilit noktalara da ev sahipliği yapması ve soğuk savaşın sonucunu belirleyen çatışmanın dahi Afganistan topraklarında cereyan etmesi bu ülkenin jeostratejik önemini ortaya koyan en önemli etkenlerdendir.[92]

2.4.Afganistan'ın Etnik Yapısı

Afganistan etnik yapısı incelendiğinde çok fazla çeşitliliği bünyesinde barındırdığı gözlemlenmektedir. Tarih boyunca önemli göç güzergahında yer almış, birçok devlet tarafından istila edilmiş ve üzerinde hakimiyet kurulmuştur.[93] Bu nedenle Afganistan

[90] Güray Alpar, "Yeni Ütopya: Küçük Teorilerle Büyük Unsurları Uygulamaya Çalışmak", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2021, https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-analiz-yeni-utopya-kucuk-unsurlarla-buyuk-teorileri-uygulamaya-calismak-analizi-10819

[91] Mustafa Kocakenar, "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Belge Yayınları, s.9.

[92] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik,* Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 104-105.

[93] Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan, Studies in Asymetric Warfare*, Taylor & Francis e-Library, Londra 2005, s. 8.

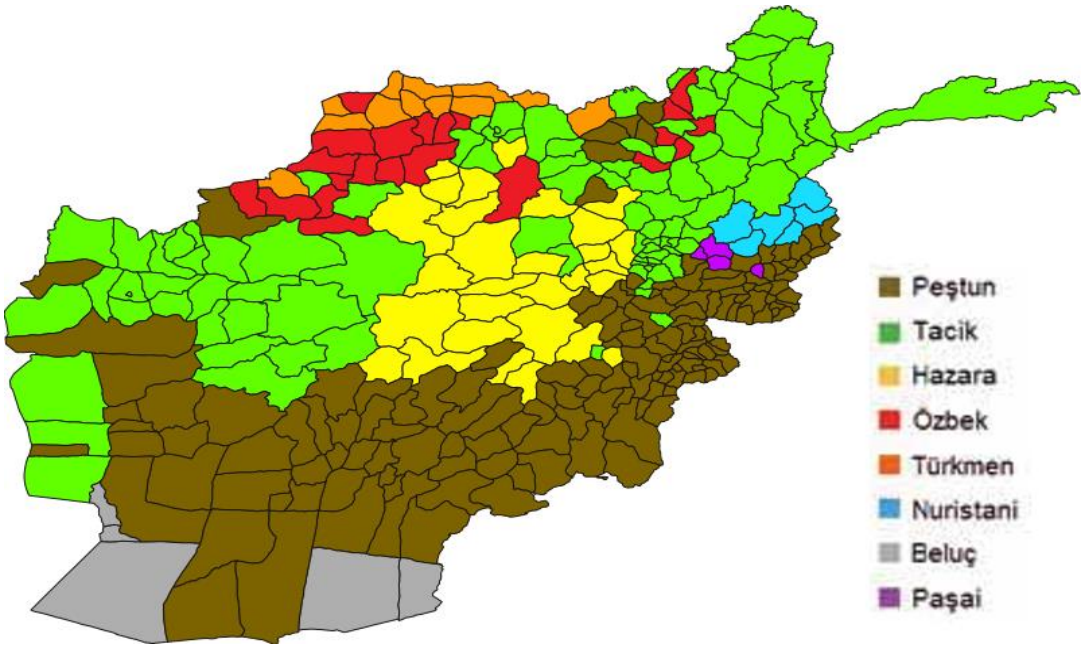
topraklarında büyük ve küçük birden fazla etnik grup yaşamaktadır. Bahsi geçen gruplar, genellikle "kendi içlerinde" yaşamayı sürdürmüşler, bu kültürel ve dinsel farklılık sağlıklı bir Afgan ulusunun inşasına ket vurmuştur[94]. Bu bakımdan Afganistan bilindiği üzere homojen bir yapıya sahip değildir. Ülkede yaşayanlar insanlar kendilerini, ait olduğu etnik boy veya aşiret ile tanımlamışlardır.[95]

Nüfusun %42'sini Peştunlar, %27'sini Tacikler, %9'unu Hazaralar, %9'unu Özbekler, %4'ünü Aymaklar, %3'ünü Türkmenler, %2'sini Beluciler ve %4'ünü diğer küçük gruplar oluşturmaktadır. Ayrıca ülkede "Afgan" olarak nitelendirilen topluluk Peştunlar'ı ifade etmektedir. Peştunlar, genellikle ülkenin doğu ve güney bölgelerine yerleşmişler ve aşiret düzenini günümüze kadar sürmüşlerdir. Tacikler, kuzey ve kuzey doğudaki verimli vadilerde yerleşik bir düzen kurmuşlar ve çiftçilik ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Özbek ve Türkmenler de kuzey bölgelerinde yaşamakta ve tarım ile uğraşmaktadırlar. Hazaralar ve Moğol kökenli gruplar ise ülkenin orta kesimlerinde dağlık bölgelere konuşlanmışlardır ve genellikle Farsça konuşmaktadırlar.[96]

Afganistan etnik yapı olarak zengin bir ülkedir. Ancak bu zenginlik pozitif bir kavram olarak görülememiş genelde çatışma ve rekabet sebebi olmuştur. Bölgesel olarak da etnik dağılım ayrışmış durumdadır. Ülkenin bu denli farklı etnik yapılara sahip olması ve liderlerin bu etnik yapılar arasında meydana gelen çatışmaları önleyememesi aksine bu çatışmaları daha da derinleştirecek politikalar yürütmeleri tarihsel süreçte Afganistan'ın istikrardan uzak bir görünüm kazanmasının sebebi olarak görülebilir.[97]

[94] Ahmed, Rashid, *İslamiyet,Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Everest- Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001, s. VIII.
[95] Oğuz, a.g.e., s.35
[96] Esedullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.38
[97] Ayrıntılı bilgi için bkz: Duman, a.g.e., s. 59-91.

Şekil 2-5. Afganistan'ın Etnik Yapısı[98]

2.4.1 Peştunlar (Afganlar)

M.Ö. 480 civarında Afganistan'a kuzeyden geldikleri bilinen Peştunlar, Süleyman Dağları etrafına yerleşmişlerdir. Bölgede yaşayan Hint asıllı yerli halk ile etkileşimleri sonucunda Paştun-Pathun ismini almışlar ve yine onların konuştuğu Paştu (Peştu) dilini benimsemişlerdir. Fakat bir süre sonra kuzeyden büyük bir grup halinde Halaç (Ak-Hun, Eftalit) Türklerinin bölgeye yerleşmeleri neticesinde bölgede yaşayan halkın etnik yapısı yeniden şekillenmiş ve günümüzdeki Afgan halkını oluşturmuştur.[99]

Peştunlar genellikle ülkenin güneyine yerleşmişler. Kandahar, Gazne, Uruzgan, Paktia, Nangarhar ve Vardak illerinde yoğunluk göstermişlerdir. Bu iller haricinde ülkenin diğer kısımlarında, genellikle Özbekler ve Türkmenlerin yerleştiği kuzey Afganistan'da da Peştun azınlığı bulunmaktadır. Peştunlar kuzey Afganistan bölgesine genellikle mevsimlik tarım işçisi olarak gelmişlerdir. Fakat ilerleyen zamanlarda bu

[98] Batın Durmaz, "Afganistan'ın Etnik Yapısı", Erişim Tarihi:12 Mayıs 2021, https://www.hisculart.com/post/afgani%CC%87stan-in-etni%CC%87k-yapisi
[99] Saray, a.g.e., s. 22.

bölgeye yerleşmeleri nedeniyle kuzey Afganistan bölgesindeki Peştunlar, göçmen anlamına gelen "Nakil" veya "Kandari (Kandaharlı)" isimleriyle anılmışlardır.[100]

Peştunlar yaklaşık olarak 60 kadar kabileden meydana gelmektedir. Başlıca kabileler: Gılzay (Peştunlar'ın %24'ü), Durani (%16'sı), Yusufzai, Afridi, Kandahari, Waziri, Chinwari ve Mangal'dır. Bunların içerisinde öne çıkan1747-1992 tarihleri arasında ülkeyi yöneten Kral ailesinin bağlı olduğu Durani kabilesidir. [101] Peştun nüfusunun %99'u Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Veziristan Bölgesi'nde ikamet eden Peştunlar'ın Turu Boyu ile Orakzay aşiretinin Muhammedhil alt boyu ise Şii'dir.[102] Peştun kültürü "Peştunvali" olarak bilinen toplumsal yaşam tarzına dayanmaktadır. Peştunlar'ın en katı geleneği kan davasıdır ve kanı kan ile temizlemek yazılı olmayan bir kural olarak benimsenmiştir. Bu gelenek bugüne kadar süregelmiştir.[103]

2.4.2. Tacikler

Bazı kaynaklarda Arap olduğu iddia edilen Taciklerin, İran asıllı oldukları ve çok uzun zamandır Afganistan'da var oldukları bilinmektedir.[104] Genellikle başkent Kabil'in kuzeyindeki Penşir Vadisi'nde, Parvan'ın kuzeydoğu kısımlarında bulunan Takhar, Bedahşan, Baglan ile Samangan'da ve bir kısmı Herat çevresine yerleşmişlerdir. Tacikleri, Dağ Tacikleri ve Farsivanlar (Farsça konuşanlar) olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

Dağ Tacikleri Afganistan'ın Tacikistan ve Pakistan sınırlarının kesiştiği Bedahşan ve Vahan koridoru bölgesinde yaşamlarını sürmektedirler. Dağ Taciklerinin dili Tacikçe olup Şiiliğe mensupturlar. Genel olarak çobanlık ve çiftçilik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Çiftçilik yapanlar genellikle arpa ve hububat yetiştir ve bu nedenle kendilerine ait toprakları bulunmaktadır.[105]

Farsivanlar ise şehirlerde ve kırsal kesimlerde ikamet etmektedirler. Ülke nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaları sayesinde ekonomi ve siyasette etkin bir role sahiptirler. Kentte yaşamlarını sürdüren Tacikler genellikle tacir veya sanatçı olarak

[100] Ayrıntılı bilgi için bkz: Saray, a.g.e., s. 20-28, Duman, a.g.e., s. 60-62.
[101] Çınarlı, a.g.e., s.74-75.
[102] Emin Demirel, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.12.
[103] Oğuz, 2001, a.g.e., s. 41.
[104] Saray, a.g.e., s. 22.
[105] Demirel, a.g.e., s.13.

varlık gösterirler. Kendi değer ve geleneklerini korumak Tacikler için önemli bir unsurdur. Farsivanlar yoğun olarak Kabil, Bağlan, Tehar, Semengan, Çarikar, Penşir, Duşi, Gar, Herat, Ferah ve Kunduz illeri ve Kunduz'un Hanabad ilçesinde yaşamaktadırlar. Taciklerin Afganistan kültürüne etkileri oldukça büyüktür. Taciklerin büyük bir kısmı (Dağ Tacikleri hariç) Sünni'dir. Ülke genelinde göçebe olmayan tek etnik grup Taciklerdir. [106]

Peştunların kabile sistemlerine karşılık Taciklerin sosyal grupları bölgesel gruplara, köy kümelerine ve mesleki gruplar şeklindedir. Tacikler kendi aralarında bütünleşme konusunda Peştunlara nazaran çok daha iyi olmalarına rağmen ordu ve bürokrasi gibi alanların dışında kalmışlardır ve bu nedenle lider çıkarabilme özellikleri daha sınırlıdır. Tacikler, Delhi'de Gur ve Güney Asya'da Kart olmak üzere iki hanedanlık kurmuşlardır. Fakat bu hanedanlıklar, bölgeye gelen Türkler tarafından yıkılmış ve 1928-1929 yılına kadar bölgede yeni bir bağımsız devlet kuramamışlardır. 1929'da Beçe-i Saka isminde bir çete lideri dokuz ay bir süre zarfında Kabil'de yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır. Bu tarihten itibaren Tacikler Afganistan'da kısmen etkin olabilseler de politik anlamda keskin bir egemenlik kuramamışlardır.[107]

Afganistan tarihine bakıldığında birçok önemli askeri Tacik lider öne çıkmış bulunmaktadır. Bu liderlerin arasında en ünlü olan ise Penşirli Ahmet Şah Mesut'tur. 11 Eylül saldırısından iki gün önce, ülkenin kuzeyinde Taliban ile Kuzey İttifakı arasındaki çatışmalar devam ederken suikasta uğrayan Şah Mesut hayatını kaybetmiştir. [108]

1992-1996 yılları arasında Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin başkanı olan Burhaneddin Rabbani de Tacik asıllıdır. Afganistan Yüksek Barış Konseyi Başkanı olarak görevini icra ederken, Kabil'de bulunan evine Taliban'dan barış mesajı getirdiğini öne süren bir kişinin sarığına yerleştirdiği bombayı patlatması sonucu 20 Eylül 2011 tarihinde hayatını kaybetmiştir.[109]

---

[106] Oğuz, a.g.e., s. 43
[107] Çınarlı, a.g.e., s. 76
[108] *Afghanistan Online*, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2021 https://www.afghan-web.com/bios/yest/asmasood.html
[109] *Rabbani Defnedildi*, Erişim Tarihi 3 Ocak 2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/rabbani-defnedildi-10063.html

Tacikler ve Peştunlar arasında eskiye dayanan bir rekabet vardır. Bu rekabet ülkenin bugünkü yönetim yapısına etkisi söz konusudur. İki etnik grup arasındaki rekabet bir denge unsuru meydana getirmiştir. Böylelikle yönetimde Peştunlar olduğunda alt kadro görevlerinde Taciklere yer verilmiş ve böylelikle bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.[110]

2.4.3. Türkler

Afganistan'daki Türk varlığı M.Ö 125 yıllarından başlıyorsa da siyasal varlık ancak İskit (Saka) Türklerine kadar dayanmaktadır. İskit Türklerinin Afganistan'daki egemen varlığı M.S. 40 yıllarına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra 425'li yıllara kadar Kuşan'lar Afganistan'da egemen olmuştur. Türkistan bölgesinde egemen olan Büyük Hun İmparatorluğu'nun dağılması ile beraber bu imparatorluk Asya Hun, Avrupa Hun ve Orta Doğu Hun'ları olarak üçe ayrılmıştır. Orta Doğu Hunlarının (Ak Hun veya Eftalitler) Afganistan'da bulunan bugünkü kalıntılarına Halaç Türkleri denilmektedir. Ak Hunlar iki ayrı bölgeden Orta Doğu'ya yayılmışlardır. Yayılan bu iki kısımdan biri Güney İran bölgesine diğeri ise Batı Afganistan coğrafyasına yerleşmiş ve 425 yılı itibari ile bu bölgede hakimiyet oluşturmuştur. Ak Hunların Afganistan'daki hakimiyetleri 6.yüzyıl sonlarına kadar devam etmiş ve 7.yüzyıl ile beraber Afganistan'daki diğer Türklerle beraber Müslümanlığı tercih etmeye başlamıştır. Bu süreç 8. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Türkler egemenliklerini kendi istekleriyle Türk olmayan ancak ordu etnik yapısının neredeyse tümü Türk olan Samanoğullarına devretmişlerdir. Samanoğulları 910 yıllarına kadar Herat'ı ellerinde tutmuşlardır. Samanoğullarının bu hakimiyetini Gazneli Türk Devleti 10.yüzyılda sonlandırmıştır. Gazneli Türk Devleti Afganistan'ı merkez alarak Hindistan ve Pakistan'ın da bir bölümünü ele geçirerek güçlü bir Türk Devleti kurmuştur.1040 yılında Dandanakan Savaşı ile beraber büyük Selçuklu İmparatorluğu çok geniş bir coğrafyada hakimiyet oluşturmuştur. Kafkasya, Arap Yarımadası, Anadolu, Türkistan, Batı Pakistan ve Afganistan Büyük Selçuklu İmparatorluğunun hakimiyet kurduğu bölgedir. Farsçanın Selçuklu İmparatorluğu tarafından benimsenmesi Afganistan Türklerini de etkilemiş ve günümüze kadar devam eden bu etkileşim Afganistan Türklerinin Farsça konuşmasında etkili olmuştur. 12. Yüzyıl sonlarında Eftalitlerin

[110] İrfan Kaya Ülger, "Taliban: Afganistan'da Pax American'nın İslamcı Militanı", *Avrasya Dosyası, Sonbahar-Kış* 98-99, Cilt: 4, Sayı:3-4, s. 95.

uzantısı Goriler Afganistan'da başat güç olmuştur. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun zayıflamasıyla beraber 1215 yılında Harezm Bölgesi denilen coğrafyada Harzemşahlar Türk Devleti kurulmuştur. Harzemşahların varlığını ise Moğollar 1220 yılında sonlandırmıştır. Bu dönemden sonra sırasıyla 14. Ve 16. Yüzyılları arasında Timur sonrasında Babürler sonrasında İran Şahı Nadir Şah 1747 yılına kadar Afganistan Bölgesine hâkim olmuştur. 1747 yılında ise Nadir Şah'ın komutanlarından Ahmed Şah Durani Afganistan devletini kurmuştur. Afganistan isimli bu devletin merkezi Kandahar olmuştur.[111]

Tüm bu bilgilerden hareketle milattan önce başlayan ve 18. Yüzyılın ortalarına kadar süren Afganistan'da Türk hakimiyeti zaman zaman kesintiye uğrasa da yaklaşık 1900 yıl sürmüştür. Afganistan'daki Türk hakimiyetinin siyasal anlamda sona ermesi diğer büyük devletin politikaları sonucudur. Rusların bu bölgeden güneye inmek istemesi İngiltere'nin ise Peştunlara dayanan bir egemenlik ile Afganistan Devletini tampon bölge olarak kullanması Afganistan Türk hakimiyetinin yitirilmesinde etkili olmuştur. Buna rağmen 1892 yılına kadar Afganistan'da Türk hanlıkları bölgesel hakimiyetlerini devam ettirmişlerdir. Dr. Necibullah yönetimin devrilmesiyle beraber 1992-1997 yılları arasında bir Özbek Türkü olan General Raşid Dostum Kuzey Afganistan'da önemli bir hakimiyet elde etmiştir. Güçlü bir ordusu bulunan Dostum, hakimiyet bölgesinde istikrarı sağlamış öyle ki yaşanan iç savaştan kaçan insanların sığınma bölgesine dönüşmüştür.[112]

2.4.3.1. Özbekler

Afganistan sınırları içerisinde yaşayan en büyük Türk toplumu olarak günümüzde de varlığını devem ettiren Özbekler, Şeybani Özbekleri, Emir Timur ve Babür Şah döneminde kendi isimleri ile kendi isimleri ile siyasi organizasyon oluşturmuşlardır. [113] Özbeklerin Afganistan toprakları üzerinde varlık gösterdiği iller; Tahar, Samangan, Badahşan, Şibirgan, Belh, Badgis, Mezar-ı Şerif, Bağlan, Sar-ı Pol, Kunduz, Feryab, Cevizcan ve Kabil'dir. Bu illerin dışında Kandahar ve Helmand illerine sürgün edilmiş Özbeklerin olduğu bilinmektedir.[114] Özbekler Afganistan nüfusun %9'unu

[111] Cüneyt Esmer, *"*Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan*" TİKA Avrasya Bülteni,* Mart/Nisan 2005, Sayı:32-33, s.35-40.
[112] Duman, a.g.e., s. 33-42.
[113] A.g.e., s. 98-100.
[114] Yavuz Selim, "Afganistan ve Dostum" Hiler Yayınevi, Ankara, 2004, s.33.

oluşturmaktadır ve genellikle tarım ve ticaret ile uğraşmaktadır. Sünni mezhebine dahildirler.[115]

2.4.3.2. Türkmenler

Türkmenler, Kunduz kentinden batıdaki Herat'a kadar olan alanda yaşamaktadırlar. Türkmenlerin büyük çoğunluğu Ensari boyuna mensuptur. Genel olarak yaşadıkları bölgeler; Cevizcan, Herat, Badgis, Kunduz vilayetleridir.[116]

Afganistan'da VII. Yüzyıldan beri var olan Türkmenlerin bir kısmı 1887yılında Afganistan-Rusya sınırın kesinleşmesi sonucunda Türkmenistan'a göç etme durumunda kalmışlardır. Göç etmeyen diğer kısım ise yerleşik hayatı benimsemiş, tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaya başlamışlardır. Afganistan Türkmenlerinin ülke ekonomisi üzerinde oldukça etkisi söz konusudur. Deri, yün ve yün halı üretiminde oldukça başarılıdırlar. Fakat ekonomide oldukları kadar, politikada başarılı olamamışlardır.

2.4.3.3. Diğer Türk Grupları

Afganistan sınırları içerisinde yaşayan, Özbek ve Türkmenler kadar olmasa da nüfusları az olan Kazak, Kızılbaş, Karakalpak ve Kırgız gibi Türk grupları da yer almaktadır. Kazaklar çoğunlukla Özbekler ile ülkenin kuzey bölgesinde yaşamaktadırlar. Kazakların büyük bir kısmı, yaşanan iç savaş ve Bolşevik devrimi nedeniyle Rusya'dan bu bölgeye göç etme durumunda kalıp Afganistan'a yerleşme durumda kalmışlardır. Afganistan'da Kazak nüfusunun 50.000 civarında olduğu bilinmektedir. Diğer bir Türk grubu olan Kırgızlar ise, Afganistan, Pakistan ve Tacikistan ülke sınırlarının kesiştiği Vakhan koridoru ismi verilen bölgede, diğer gruplardan uzak bir yaşam sürmektedirler. Dil ve kültürel özellikler bakımından kazaklara oldukça benzemektedirler. Kırgızların sayılarının ise 10.000 kadar olduğu düşünülmektedir. Karakalpaklar ise, 1917 yılı sonrası Orta Asya'dan Afganistan'a göç etmişlerdir. Afganistan'da bulunan Celabad'a yerleşmişlerdir ve sayılarının tam olarak tahmin etmek oldukça güçtür. Kızılbaşlar, Afganistan'da yaşayan Türk grupları içerisinde Şii mezhebine mensup olan tek etnik gruptur. Kızılbaşların büyük bir kısmı

[115] Oğuz, a.g.e., s. 45.
[116] Duman, a.g.e., s. 105.

Kabil'de, diğer kışı ise Hazaracat bölgesinde yer alan Flodi vadisinde yaşamlarını sürdürmektedir. [117]

2.4.4. Hazaralar

Hazaralar, Afganistan merkezinde yer alan Hazaracat Bölgesinde varlık göstermektedirler. Coğrafi şartlar nedeniyle Hazaralar, izole bir yaşam tarzı benimsemiş ve kendilerine özgü bir kimlik geliştirmişlerdir. Sünni ve İsmaili mezhebi dışında büyük çoğunluğu Şii mezhebine mensuptur. Konuştukları dil Darice dilidir. Bünyesinde pek çok Türkçe sözcük ve Moğol deyimleri bulunmakla beraber Hazaragi olarak isimlendirilmektedir.

Hazaralar içerisinde iki elit grup bulunmaktadır. Bu gruplardan birincisi Mir olarak nitelendirilir. Bu grupta sosyal statü sahibi olmak arazi sahibi olmak ile bağdaştırılmaktadır. Diğer grup Seyyid olarak tanımlanır. Bu grup mensupları kendileri Hz. Muhammed'in soyundan geldiklerini savunmaktadır.[118]

2.4.5. Diğer Etnik Gruplar

Ülkede yer alan diğer etnik gruplar, Kafiriler (Nuriler), Beluciler, Hindular, Araplar, Brahuiler, Paşayiler, Kürtler, Başgariler, Darvaziler, Batı Punjabiler, Sindhiler, Gujur Rajasthani ve Nangalamiler'dir.[119]

2.5.Afganistan'ın Ekonomik Yapısı

Afganistan, 18. ve 19. Yüzyılları arasında İngiliz sömürüsüne karşı koymaya çalışmıştır. Bu mücadelenin neticesinde yabancı etkenlere kendisini kapatmayı tercih etmiştir. Bu sebepten ötürü ekonomik gelişme için gereken önemli ticaret yollarını açma konusunda tereddüt yaşamıştır.

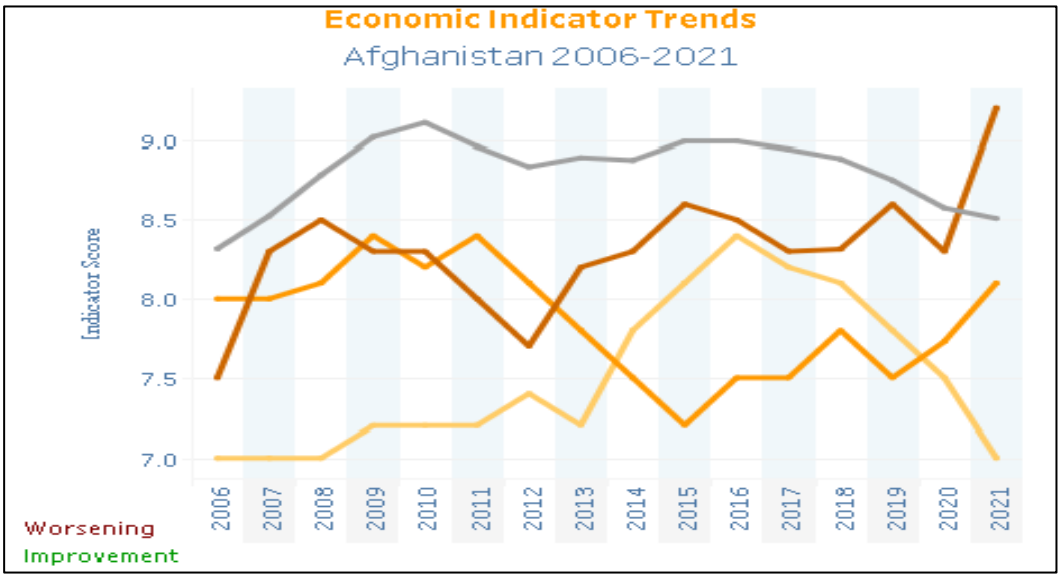
Afganistan tarihini incelediğimizde 20. Yüzyılın başlarında sanayi, ticaret ve ulaşımı geliştirme adına birtakım girişimlerde bulunmuş fakat bu çabalar yeterli olmamıştır. 1950'li yıllarda ABD, SSCB, İran ve Basra körfezine kıyısı bulunan ülkelerin vermiş olduğu yardımlar sayesinde ekonomik bir atılım fırsatı yakalamıştır. Afganistan ekonomisi için oldukça önemli olan bu adım 1979 yılında savaşın başlamasıyla

[117] Çınarlı, a.g.e., s.76-77.
[118] A.g.e., s.78.
[119] Demirel, a.g.e., s.20-23.

olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu savaş sonrası SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine halihazırda dışarıdan alınan yardımlar üzerine kurulu olan ekonomi artık SSCB bağımlı bir hale gelmiştir. [120]

Afganistan'da yıllarca süren savaşlar ve karışıklıklar ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiş ve Afganistan'ı dünyanın en fakir ülkelerinden biri haline getirmiştir. Başarısız Devlet Endeksi'ne göre 2021 yılında, 179 ülkenin bulunduğu sıralamada en kötü ekonomiye sahip dokuzuncu ülke olmuştur. Bu sıralamadaki yeri 2016 yılından sonra ciddi bir değişime uğramamıştır.[121]

Şekil 2-2. Afganistan Ekonomik Göstergeleri [122]

- Average of All Indicators (Tüm Göstergelerin Ortalaması)
- Economy (Ekonomi)
- Economic Inequality (Ekonomik Eşitsizlik)
- Human Flight and Brain Drain (Beyin Göçü)

Afganistan ekonomisinden söz ederken afyon üretiminden de söz etmek gerekmektedir. Afganistan dünya afyon üretiminin yüzde 90 gibi oldukça büyük bir kısmını tek başına sağlamaktadır. Tarım arazilerinin son derece sınırlı olması, ülkenin denize kıyısının bulunmaması, sert iklim koşulları ve coğrafik yapısının dağlık olması gibi nedenler ülkenin gelir kaynaklarının kısıtlı olmasına sebep olmaktadır. Afganistan

[120] Akkurt, a.g.e., s.47-48.
[121] *Failed State Indeks*, 2021, Erişim Tarihi: 23 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/
[122] Akkurt, s. 47-50.

halkı afyonu alternatif bir tedavi yöntemi olarak kullanmaktaydı.1979 Sovyet işgali ülkenin güneyinde yer alan Helmand ve Kandahar gibi tarım arazilerinin, alt yapı tesisleri, sulama sistemleri, pazarlar ve yollar gibi alanların tahrip edilmesine neden olmuştur. Zaten kısıtlı olan ekonomik gelir Afganistan halkının yoksullukla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle Afganistan halkı, afyon üretimine yönelmiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyet karşıtı hareketleri destekleyen ABD'nin o dönemde Pakistan ile birlikte afyon üretimini desteklediği ileri sürülmektedir. Afganistan ekonomisi 2000'li yıllara kadar afyon ticareti üzerine inşa edilmiştir. Sovyetlerin Afganistan'ı terk etmesiyle yerel beylerin yıllar boyu devam eden iktidar kavgası Taliban'ın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Taliban, 1996 yılında başkenti ele geçirmiştir. Ülkenin İslami kurallara göre yönetilmesini savunan Taliban afyon üretimi ve ticaretine müdahale etmiştir. Bu dönemde Molla Ömer Taliban lideri olarak uyuşturucunun haram olduğunu ve bunun insanlığa karşı bir suç olduğunu ortaya koyan bir fetva yayınlamış ve ilk kez afyon üretimini tamamen yasaklamıştır. Uyuşturucu trafiği önlenmiş, tarlalar ve üretim tesisleri imha edilmiştir. Uyuşturucu baronları cezalandırılmış ve afyona karşı büyük bir savaş başlatılarak afyon üretimi neredeyse tamamen yok edilmiştir. Bu dönemde BM Genel Sekreteri Kofi Annan, bu mücadele için Taliban'a teşekkür etmiştir.[123]

2001 Sonrası Afganistan'da Molla Ömer Afyon hususunda kullanmamak kaydıyla üretim yapılabileceği yönünde fetva yayınlamıştı. Bu süreçte Taliban'da Afyon'dan ciddi gelir elde etmiştir. Şimdi de Taliban sözcüleri afyon üretimini yasakladıklarına dair açıklamalar yapsa da 2021 yılında afyon üretimi bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Yaklaşık olarak 7 ton saf afyon üretilirken bununla 320 ton eroin arzı sağlanmaktadır. UNODC raporlarında ve SIGAR raporlarında Taliban'ın geçmiş dönemlerde afyon üretiminden ciddi gelirler elde ettiği belirtilmektedir.[124]

11 Eylül saldırılarının ardından uluslararası toplumun desteğini alan ABD ve NATO, Afganistan'a müdahalede bulunmuş ve Beşir Nurzai ve Hacı Cuma Han isimli uyuşturucu baronlarını yakalamıştır. Uyuşturucu mücadelesi yapılan müdahalenin

[123] *Mepa News, Afganistan'da Afyon Üretimi Dosyası (İnfografik),* Erişim Tarihi : 23 Mart 2021, https://www.mepanews.com/afganistanda-afyon-uretimi-dosyasi-infografik-15682h.htm

[124] UNODC, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2022, https://www.unodc.org/unodc/search.html?site=unodc&proxyreload=1&q=Afghanistan+opium&sort=date:D:L:d1&entqr=0&entqrm=0&ud=1&start=10

temel unsurlarından birini oluştursa da yakalanan bu kişiler kısa süre sonra serbest kalmıştır. Müdahalenin ilk yılında afyon üretimi yüzde 657 oranında artış göstermiş ve dünya afyon üretiminin yüzde 90 civarında olan kısmını karşılamaya başlamıştır.[125] Afyon üretimi sonraki yıllarda da devam etmiş ve halen halkın ekonomik gelirinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. [126]

Bu bilgilerden hareketle güçlü bir güvenlik sektörünün olmadığı yerde terör örgütleri ve diğer örgütler gelir elde etme hususunda zorlanmamaktadır. Zira Afganistan'da güçlü bir polis teşkilatı ve devletin egemen olduğu bir durumda örgütlerin afyon üretiminden sağlayacağı fayda ciddi anlamda azalacaktır. Burada düşünülmesi gereken refah ve güvenlik ilişkisidir. Halkın çoğu afyon üretimine katkı sağlamaktan başka çıkar yol bulamamaktadır. Ciddi fakirlik içinde bulunan halkın oldukça yüksek geliri olan afyon üretmeyi bir çıkış yolu olarak gördüğünü düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu durum örgütlerin işini kolaylaştırmakta ve tabana yayılan bu hukuksuzluğun engellenmesi de oldukça zorlaşmaktadır.

[125] *Mepa News, Afganistan'da Afyon Üretimi Dosyası (İnfogrik)*, Erişim Tarihi : 23 Mart 2021, https://www.mepanews.com/afganistanda-afyon-uretimi-dosyasi-infografik-15682h.htm

[126] UNODC, *Afghanistan Opium Survey 2012*, Mayıs 2013, Erişim Tarihi : 23 Mart 2021. https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghanistan_OS_2012_FINAL_web.pdf

3.BÖLÜM:
DEVLET VE DEVLET İNŞASI KAVRAMLARI VE AFGANİSTAN ÖRNEĞİ

Devlet ve devlet inşası kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi adına kavramların ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Bugün devlet denilince akla ulus-devlet gelmektedir. Dolayısı ile bu kavramın incelenmesi ulus inşası ve devlet inşası olgularının anlam kazanabilmesi adına son derece önemlidir.

3.1.Ulus-Devlet

Ulus-Devletin doğuşu Fransız ve Amerikan devrimleri sonucu olarak görülmekle birlikte temelleri 15. ve 16. Yüzyıllarda Avrupa'da modern devlet ile atılmıştır.[127] Ulus-devletin doğuşunda Amerika ve Fransız devrimlerinin etkisi son derece büyüktür. 15. yy. ve 17. yy. sonu arasında yaşanan savaşlar ile askeri ve siyasi otorite merkezi bir yapı haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm meşruiyetini halktan alan modern devlete ulaşmıştır. Weber'e göre modern devlet yasal ve akılcı otorite ile yönetilen devlettir. Weber'in ortaya koyduğu bu yapı hukuk devletidir. Özde hukuk devleti ile kastedilen ulus-devlettir.[128] Elbette literatürde ulus-devletin tanımlanması adına pek çok yaklaşım ve pek çok açıklama vardır. Çalışmada tüm bu yaklaşımları ayrı ayrı incelemeden Afganistan'da istikrarın sağlanmasında çözüm olarak görüldüğü için temel olarak ulus-devlet tanımları ele alınmaya çalışılmıştır. Ulus-devlet kavramının anlaşılması adına öncelikle ulus ve devlet kavramlarının ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

3.2.Ulus

E. H. Carr, ulus kavramının XVI ve XVII. yüzyıllardan günümüze Batı Avrupa'da bulunan bazı siyasal öğeleri nitelemek için kullanıldığını belirmektedir. Carr'a göre bu niteleme daha çok devlet teriminin karşılığı olmalıdır.[129] Rupert Emerson'a göre de ulus ortak toplumsa mirasa ve ortak yazgıya sahip olan insanlardan oluşur.[130] Rupert

---

[127] Atilla Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 19.
[128] Abdulvahap Akıncı, "Modern Ulus Devletlerin Doğuşu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:34 Aralık 2012, s. 2-3.
[129] Edward H. Carr, Yirmi Yıl Krizi 1919-1939, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Eylül, 2010, s. 22-23.
[130] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* Der Yayınları, İstanbul, 2005 s. 22-24.

Emerson'un bu tanımı duygusal bir birlikteliği öne çıkartmaktadır. Bu duygusal tanımlamaların dışında ulusu diğer sosyal örgütlenmelerden ayırmak için bazı kriterler oluşturma amacıyla başka tanımlamalar da yapılmıştır. Her şeye rağmen ulusu tanımlamak adına bazı özellikler ve nitelikler belirlemek için gerçekleştirilen çalışmalar bulunmaktadır. Yani ulus adı verilen toplulukları diğer topluluklardan ayıran özelliklerin ne olduğu hususunda çalışmalar yapılmıştır.[131]

Ulus tanımlaması yapanların değindikleri bir başka meselede ulus ve devletin ilişkisidir. Örneğin B. Haas "kendi devletlerini korumaya veya yaratmaya çalışan insanları" ulus olarak nitelerken, F. S. Northedge'da ulus tanımını "ileride bir devlet kurma çabası olan insanlar" olarak tanımlamaktadır.[132]

Örneğin bu tanımlamayı uluslararası politika perspektifinden yapan Oran Young , ulusu "ortak kültür, paylaşılan gelenek, dil birliği ve etnik benzerliğin herhangi bir kombinasyonuyla bir araya gelerek bütünleşmiş bir topluluk" olarak tanımlamıştır.[133] Bu tanımlama herhangi bir topluluk için ulus tanımlaması yapılması adına birtakım ölçütler ortaya koymaktadır.

3.3.Devlet

Devlet yüzyıllardan beri var olan ortak bir tanımı yapılamamış bir olgudur. Ortak tanım yapılamamasının nedeni devlet oluşumu hakkındaki temel anlamlandırma farklılıklarıdır. Örneğin Marxist görüşe göre devlet, bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde egemen olmak için kurduğu bir örgütlenmedir. Başka bir görüşte ise devlet, tüm toplumu kucaklayan ve birleştiren sınıf kavramının üstünde bir kuruluştur. Plüralistlere göre devlet bir topluluklar topluluğudur. İdeolojik bakışların farklı kıldığı bu tanımlamaların uyuşmayacağı kesindir. Ancak objektif ve bilimsel tanımlamaların arasında da farklılıklar mevcuttur. Bu alanda hukukçular daha fazla çaba göstermişlerdir. Klasik Fransız Kamu Hukukuna göre "Devlet, milletin hukuki kişilik kazanmış şeklidir" tanımı, bu anlayışın en belirgin örneğidir. Avustralyalı hukukçu

[131] Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz: Karl W. Deutsch, Nationalism and Social Communication, Erişim Tairihi: 7 Haziran 2021, Karl W. Deutsch, Nationalism and Social Communication, The MIT Press, Cambridge Massachusetts Institute of Technology, Londan, England, 1966, The MIT Press, Cambridge Massachusetts Institute of Technology, Londan, England, 1966.
[132] Sönmezoğlu, a.g.e., 2005, s. 22-24.
[133] A.g.e. s. 22-24.

Hans Kensel "devlet etkili olarak yürürlükte bulunan bir hukuki normlar sistemidir "diyerek devleti soyut olarak tanımlamaktadır. [134]

En yaygın olarak kullanılan devlet tanımı: "Belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan üstün bir otoriteye bağlı insan topluluğudur". Bu tanımdan anlaşılacağı üzere devletin en yaygın tanımı maddi unsurlarını niteleyen tanımlardır. Kara parçası, toplum, üst otorite ve bu otoritenin egemen ve bağımsız olması devletin üç temel unsurudur.[135]

Devlet, uluslararası ilişkilerde günümüzde hala kapasitesi, fonksiyonları, işlevleri, nasıl inşa edildiği, barışa olan katkısı ve savaş gerçekleştirme yetkisi, tartışma konusu olan bir aktördür. Hedley Bull uluslararası ilişkilerdeki konumu, savaş ve barış gerçekleştirme yetkisi bakımından devleti tanımlamada üç grup yaklaşım ortaya koymuştur. [136]

Bu üç yaklaşımdan birincisi Realist yaklaşım diğer bir tabirle Hobbesian Yaklaşımdır. Bu yaklaşımın öz düşüncesinde uluslararası ilişkilerin anarşik yapısına vurgu yapılarak sürekli bir savaş halinden söz edilmektedir. Bu yaklaşımda barış tanımı yalnızca iki savaş arasında geçen çatışmasızlık süresidir. Devletlerarası ilişkilerde çıkar kavramı esastır ve bu ilişkiler sıfır toplamlıdır. Bu yaklaşımda uluslararası ilişkilerin en önemli ve en temel aktörü devlettir.

Bir diğer yaklaşım ise İdealizm Yaklaşımdır. Bu yaklaşımda uluslararası ilişkiler anarşik değil karşılıklı iş birliği ve entegrasyona dayalıdır. Aktörler arasındaki ilişkiler sıfır toplamlı olmamakla beraber ortak hedefler ve uluslararası hukuk çerçevesinde geliştirilmelidir. Uluslararası ilişkilerde, çok uluslu şirketler, ulus üstü örgütlenmeler aktör olarak kabul edilse dahi hala en önemli aktör devlettir.[137]

Üçüncü yaklaşım ise Uluslararası Toplum Yaklaşımıdır. (Grotiyen Yaklaşım) Bu yaklaşım ilk iki yaklaşımın sentezi niteliğindedir. Bu yaklaşıma göre de uluslararası ilişkilerde baş aktör devlettir.[138]

---

[134] Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş,* Bilgi Yayınları, Ankara, 2009, s. 35-38.
[135] Enver Bozkurt, *Hukukun Temel Kavramları,* Asil Yayınları, Ankara, 2007, s. 183-184.
[136] Mehmet Yıldız, *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, s.28.
[137] Sönmezoğlu, a.g.e., 2005, s. 7-29.
[138] A.g.e., s. 9-20.

3.3.1. Ulus Devletin Doğuşu

Toplumların belli bir ilişki türü olarak ortaya çıkan uluslararası ilişkilerin XV ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da gelişen modern-devletin doğuşu ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu dönemde ortaya çıkan ve gelişen sistem günümüzde uluslararası ilişkiler sisteminin temelidir. Bu nedenle günümüzde uluslararası ilişkileri tanımlarken kastedilen ulus-devlet arasındaki ilişkilerdir. Esasen ulus (*nation*) kültürel bağlılığı, ortak mirası ve ortak gelecek kaygısı olan insan topluluğunu ifade ederken, devlet (*state*) bahsedilen bu topluluğun veya başka bir insan topluluğunun organize gücünü nitelese dahi bu iki kavram çok yakından ilintilidir.[139]

Ulus-devletin diğer toplumsal birimler arası ilişkilerden farklarını kavramak gerekmektedir. Öncelikle ulus-devlet egemen devlettir. Egemenliği tekelinde tutması modern devletin en önemli özelliğidir. Bu tekelin en belirgin karşılığı Bodin'e göre yasama ve feshetme iken, Weber'e göre ise zor kullanma hakkının devlet tekelinde bulunmasıdır. Ulus-devlet öncesi egemen ve merkezi birimler görülse de modern ulus-devlet örneği gibi egemenliği elinde bulunduran ve merkeziyetçiliği yaygınlaştıran tarihte pek görülmemiştir.[140]

Ulus devleti daha iyi kavrayabilmek adına ulus devletin ortaya çıkmaya başladığı Orta Çağ dönemine göz atmak gereklidir. Sınıflı toplum yapısı ile bilinen feodal (derebeylik) düzeni soylular, kilise, köylüler ve serfler biçiminde tanımlanmaktadır.[141]

Feodalite V. ve IX. yüzyıllarda özel mülkiyet iktisadi üretim şekli ile özdeşleşmiş bir yönetim sistemidir. Bu sistemin ortaya çıkışı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile başlamıştır. Kuzey toplumlarının Avrupa'yı istila etmesi ile Batı Avrupa'da yaşayan toplumlar hayatlarında büyük değişiklikler gerçekleştirerek feodal sistemin temellerini atmışlardır. Kuzey topluluklarının Avrupa'yı istila etmeleri ve yurt edinmeleriyle birlikte Roma İmparatorluğu giderek askeri ve siyasi olarak zayıflamıştır. Köylülerin soylu ve kilise koruması ile bu iki sınıfa sığınmaları toprağa dayalı ekonomik düzenin

[139] Kapsamlı bilgi için bkz: H. Gökçe Zabunoğlu, Günümüzde Ulus Devlet, *ERÜHFD*, Cilt VIII, Sayı 1, 2018.
[140] Eralp, a.g.e., s.15-23.
[141] Sönmezoğlu, a.g.e., 2005, s.23-29.

yanı sıra, özgür köylü kavramını giderek zayıflatmış ve feodalitenin ortaya çıkışında etkili olmuştur.[142]

Zamanla toprağa dayılı üretim ve mülkiyet edinme ilişkisinin gelişmesi ile karşılıklı bağımlılıklar meydana gelmiştir. Toprak üzerinde mülkiyet hakkı bulunan soylu sınıfını serfler üzerinde kuvvetli bir tahakküm oluşturmuştur. Krallıkların da güç kaybetmesi ile devlet egemenliği ortadan kalkarak feodalitenin önünü açmıştır.

Bu dönemin ekonomisi tarıma dayanmaktadır, bu sebeple halkın büyük çoğunluğu serf (köle) haline dönüşmüştür. Tarımdan elde edilen gelirin önemli bir bölümüne kilise el koymuş ve zamanla kilise en büyük toprak sahibi olmuştur. Böylece kilise bu sistemin bir parçası haline gelmiştir.

Feodalite, Lord ve Vassal arasında kurulan güven ve sadakate dayalı ilişkiler bütünü ile varlığını sürdürmektedir. Lord ve Vassal birbirine karşı sorumludur. Lord Vassal'ı korumakla yükümlü iken Vassal'da Lord'a vergi vermekle yükümlüdür.[143]

XII. yüzyıl itibari ile para ekonomisin yayılması sonucu feodal beyler emek- rant yerine para-rantı tercih etmişlerdir. Bu gelişmeler sonucunda üretim artmış, köylüler köyden kente göçerek özgürleşmeye başlamıştır. Köy ekonomisin kent ekonomisine dönüşmesiyle el sanatları gelişmiş ve tarım ikinci planda kalmıştır. Böylece kentler ekonomi merkezi haline dönüşüştür. Bu dönemde kent halkı zenginleşmiş ve burjuva sınıfını ortaya çıkartmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde toplumda dünyevileşme artmış ve kilisenin etkisi azalmıştır. XV. yüzyılda matbaanın yayılması ile halk okuma yazma öğrenmeye başlamıştır. Matbaacılar birçok farklı konuda örneğin dini kitapların yanı sıra Protestan reformistlerinde makalelerini, hatta krallara yapılan eleştirileri, tıp kitapları ve seyahatnameleri, astronomi ile ilgili kitapları da yayınlamıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda ekonomik ve sosyal yapıda büyük değişimler meydana gelmiş, bilim ve felsefe alanlarında özgür ortam oluşmuştur. Bu durum kilisenin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

---

[142] Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz: Pınar Ülgen, "Ortaçağ Avarupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış", *Mukaddime*, Sayı 1, 2010.

[143] Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz: Cahit Aydemir ve Sema Yılmaz Geç, "Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 36, Bahar 2011, a.g.e., s. 226-241.

XVI. yüzyıldan sonra üretim düzeninin değişmesi ile soylu sınıfı ve kilise güç kaybetmiştir. Kiliseler ve krallar çekişmeye başlamıştır. Burjuva sınıfı ise bu savaşta kilise ve feodal beylere karşı kralları desteklemişlerdir. Çünkü burjuva sınıfı ticaret için gerekli olan asayişi kralın sağlayabileceğini düşünmekteydiler. Kral ise bu ittifakı para ve paralı asker sağlayacağı düşüncesiyle son derece memnuniyetle karşılamıştır. Bu dönemde merkezi krallıklar güç kazanmış ve ulusal egemenlik anlayışının temelleri atılmıştır. Bu egemenlik anlayışı devlete bir bölge içinde yasma ve yürütme, güç kullanma tekeli ve mali birtakım haklar sağlamıştır. Böylelikle bu dönemde mutlakiyetçi modern devlet ortaya çıkmıştır. [144]

Ancak bu dönemde güç kazanan burjuvazi, ittifak içinde olduğu kralı faydasız olarak görmeye başlamıştır. Bu algı özgürlüğün hamisi olarak kralı değil yeni oluşan bu sınıfın muktedirliğine bırakmak gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bu düşünce parlamenter bir demokrasi ile mümkün olabilmektedir. Ancak bu yönetim şekli toplumun sadakatinin nasıl sağlanacağı ve nasıl yönlendirileceği sorununu doğurmuştur. Önceki ideolojilerde toplumsal sadakat, ilahi kudret, atalardan kalma mistik ruh anlayışı veya bireysel kral kavramları ile mümkündü. Ancak sanayileşen toplum fazlasıyla değişmiş, sosyal ilişkiler karmaşıklaşmış ve bireysellik üstü bir hal almıştır. Nitekim bu süreçte toplumsal sadakat ancak bir ulus kavramı ile oluşturulması mümkün bir olgudur. Burjuvazide böyle bir ortamda bu olguyu ulus kavramı ile bütünleştirmekte bir beis görmemiştir. Yalnızca vergi veren kişilerin parlamenter olabildiği bu yeni sistemde en güçlü sınıf burjuvazi olduğu için ortaya çıkan meşruiyet ihtiyacının ulusçuluk ile sağlanması uygun görülmüştür.[145]

Kati bir iktidarla ortaya çıkan feodal ve ilahi toplumsal sadakatin yerini alan ulusçuluk anlayışı modern devlet sisteminin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemden sonra modern devletin oluşumu için egemenliğin bireysellikten sıyrılarak geniş bir meşruluk temeli oluşturmak adına ancak Fransız Devrimi'ni beklemek gerekmekteydi. Fransız Devrimi ile toplumsal sadakat ulus kavramı üzerine inşa edilmiştir. Böylece devlet, modern ulus devlet ismini almıştır.[146]

---

[144] Hakan Özdemir, "Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilemeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk*" Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XIV, Sayı:1, s.40-45.
[145] Aydemir ve Geç, a.g.e., s. 226-241.
[146] Hakan Özdemir, a.g.e., s.40-47.

Merkantilist dönemde kurumsallaşmasını tamamlayan modern devlet Otuz Yıl Savaş'larının sonrasında imzalanan Westphalia Anlaşması (1648) ile Avrupa'da uluslararası düzenin başat aktörü haline gelmiştir. 1648 Westphalia ile 1815 Viyana Kongresi arasındaki süreçte laik temeller üzerine ve egemenlik esasına dayanan ulus devletlerden oluşan yeni bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır.[147]

3.4. Başarısız Devlet

1648 yılı ve sonrası gelişmeler ile modern devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Daha sonra Fransız ve Amerikan ihtilali sonrası Avrupa'da ortaya çıkan ulus devlet örneği tarihsel süreç içerisinde daha sonra dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkan devletlere örnek teşkil etmiştir. Ulus devlet anlayışı küreselleşme ile beraber tartışılmasına rağmen halen uluslararası sistemde varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Bu eleştiriler ve küreselleşme ile etkileri kısmen azalmış olsa da ulus devletler uluslararası sistemin başat aktörü ve uluslararası barışın en önemli garantörleridir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan başarısız olarak nitelenen devletler bölgesel ve küresel anlamda istikrarsızlığın sebebi olarak nitelendirilmektedir.

Başarı ve başarısızlık kavramlarının tanımlanması ancak bir karşılaştırma ile mümkündür. Bu karşılaştırma başarısız devletlerin başarılı devletler ile çeşitli parametreler kullanılarak esas itibariyle başarısız devlet kavramı başarılı devletler ile ilintili bir durumdur. Başarılı devlet sınırlarında güvenliği sağlıyorsa, siyasi kapasitesi yönetme becerisine sahipse, vatandaşlarının sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebiliyorsa ve bürokratik yapısı işlevsel ise başarılı sayılmaktadır. Buradan hareketle, sayılan bu kriterlere göre başarısız devlet; esasen başarılı devlet ile bu parametreler çerçevesinde karşılaştırıldığında ortaya çıkan bir kavramdır.[148]

Başarısız devletin tanımlanması açısından esasen ne hukuki ne de objektif bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi bakış açısıyla başarısızlık kavramı incelenmektedir. Başarısız devletin *(failed state)* özellikleri incelendiğinde ise; sınırları içinde ve sınırları dışında meşruiyet sağlayamıyor ise bir başka deyişle yönetim ne kendi halkı nede uluslararası sistemde karşılık görmüyorsa, güvenlik, alt yapı hizmetleri, adalet gibi en temel görevlerini

[147] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2009, s.26-28.
[148] Stewart Patrick, "Weak States Global Threats: Assessing Evidence of 'Spillovers", *Center for Global Development,* Working Paper No 73, Ocak, 2006, s. 7-8.

başaramıyor ise, sınırlarını koruyamıyorsa, çeşitli etnik yapılardan meydana geliyor ve bu yapıların ulus olma bilincini sağlayamıyorsa, bu yapılardan bazılarının dışlanmışlık hissini engelleyemiyorsa nitekim ortaya çıkan paralel devlet veya paralel toplum oluşumunu önleyemiyorsa, toplum üzerinde cebir yoluyla iktidarını devam ettirirse, yolsuzluk, hukuksuzluk, organize suç örgütleri, terör faaliyetleri gibi sorunları engellemiyor toplumun can ve mal güvenliğini sağlayamıyorsa ve sınırdaş ülkelerin huzur ve istikrarını sabote ediyorsa veya etmeye başladıysa bu devlet başarısız bir devlettir.[149]

Kısaca başarısız devletler öncelikle kendi toplumu ve komşu devletler için daha sonra bölgesel ve küresel sistem için sorun teşkil etmektedir.[150] Başarısız devletlerin ortaya çıkışı öncelikle iç dinamiklerle ilgilidir. Bu sorunlar çözüme kavuşturulmaz ise giderek egemenlik zafiyeti ortaya çıkmaktadır.

Başarısız devlet kavramı Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle gelişimini henüz tamamlamamış çok sayıda yeni devlet ortaya çıkmıştır.[151] Bu devletler modern devlet veya diğer adıyla başarılı devletin bünyesinde barındırması gereken birçok fonksiyondan yoksun bir şekilde uluslararası ilişkiler arenasında boy göstermeye başlamıştır. Doğu Blok'unun yıkılmasının ardından uluslararası ilişkilerin odağı iki kutuplu sistemin getirdiği sorunlardan zayıf devletsellik kavramına kaymıştır.

Başarısız devlet kavramı ilk olarak 1992 yılında Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner isimli ABD Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmış emekli iki bürokrat tarafından kullanılmıştır. "Başarısız Devletleri Korumak" isimli makalelerinde Helman ve Ratner uluslararası toplumun üyesi olma konusunda yeterli parametreleri barındırmayan devletleri, başarısız devlet olarak nitelendirmiştir.[152] Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan bu olgu bu dönemin temel problemlerinden biri olmuştur.

---

[149] Marina Ottoway and Stefan Mair, "States at Risk and Failed States", Putting Security First, Carnegie Endowment for International Peace, Policy Outlook, Washington D.c. 2004, s. 6-7.
[150] Elif Asiye Başer, *Uluslararası Politikada Başarısız Devletler: Eleştirel Bir Analiz*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, s. 95-97.
[151] R. Ehreneich Brooks, *Failed States, or the State as Failure?* The University of Chicago Law Review, Cilt: 72, Sayı:4, s. 1150-1161.
[152] B. Gerald Helman,– R. Steven Ratner, *Saving Failed States* Erişim Tarihi: 20 Mart 2021, https://www.jstor.org/stable/i248175

3.4.1. Başarısız Devlet Egemenlik Sorunu

Modern devletin en önemli özelliklerinden bazıları olan; adalet, güvenlik, refah kavramlarını eşit ölçüde dağıtılmasıdır. Başarısız olan devletlerin ise düzenli bir toplumsal hayat ve iç ve dış tehlikelere karşı kullanabileceği argümanlara ya sahip değildir ya da bu argümanları kullanma becerisi kısıtlıdır. Başarısız devletler güç kullanma tekelini yitirmiş ve başka grupların güç kullanmasına engel olamamaktadır ve bu durum anarşi ve terörizmi ortaya çıkartmaktadır. Bu durum devletin varoluşunun temel prensiplerinden biri olan millet iradesine dayalı toplumsal mutabakatın sağlanamamasına ve toplumun devlete olan güveninin zayıflamasına neden olmaktadır.[153] Toplumun desteğini yitiren devlet, iç egemenliğini zamanla kaybetmektedir. Egemenliğin yitirilmesi başarısız devletin en önemli niteliklerinden biridir.

3.4.2. Başarısız Devlet ve Güvenlik Sorunu

Başarısız devletlerin en önemli sorunlarından biri de güvenlik sorunudur. Güvenlik sorunu genelde iç güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmakta ve giderek sınır sorunlarına ve bölgesel/ küresel sorunlara sebep olmaktadır. Devlet güvenlik birimlerinin zayıflaması ile çok sayıda silahlı gruplar ortaya çıkmaktadır. Bu silahlı gruplar bazen devletin güvenlik güçleri ile bazen kendi aralarında silahlı çatışma yaşayabilmektedirler. Ortaya çıkan bu silahlı grupların bazıları sınır bölgelerinde sınırdaş ülkelere de saldırılar gerçekleştirebilmektedirler. [154] Ülkede güvenliğin sağlanamaması toplumun çeşitli gruplara yakınlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durum anarşinin yayılmasına olanak sağlamaktadır. Yaşanan iç karışıklıklar ve tırmanan şiddet ortamıyla birlikte komşu ülkelere göç yaşanmasıyla mülteci sorunları ortaya çıkabilmektedir. Başarısız devletin kolluk güçlerinin yetersizliği anarşizmin tırmanmasına sebep olmaktadır. Bu durum başka bazı ülkeler tarafından fırsat olarak kullanılmakta ve terörist faaliyetlerin desteklenerek yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır.[155] Buradan hareketle devletin güç kullanma tekelini elinde bulundurması anarşinin önlenmesinin yanı sıra Weberian devlet anlayışı ile hem

[153] Ali Yaşar Sarıbay, *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji,* Sentez Yayınları, Bursa, 2014, s. 103-114.
[154] İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.100-110.
[155] Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap- İsrail Savaşları*, Kronik Kitap, Ankara, 2017, s.110-113.

içeride egemenlik ve istikrarın sağlanması açısından hem de dış tehditlere karşı kırılgan bir yapıda bulunmaması açısından oldukça elzemdir. Eğer devlet güç kullanma tekelini yitirirse bu durum içeride örgütlerin ve bağımsızlık isteyen azınlıkların anarşi çıkarmasına sebep olabilir. Bu durumda devleti dış tehditlere açık bir konuma düşürebilir. Bu da güvenlik sektöründe yaşanacak zafiyetlerin daha derin sorunlara yol açmasının bir göstergesi olarak görülebilir.

3.4.3. Başarısız Devlet Ekonomi ve Politika Sorunu

Başarısız devletlerin egemenlik olgusunu sağlayamamasının en önemli sebeplerinden biri siyasal sistemin toplumun tüm paydaşlarını kapsayamamasıdır. Bu devletlerde genel olarak toplumun tüm kesimleri değil de çoğunluk olan kesimi siyasal anlamda ihtiyaçlarına cevap alabilmektedir. Demografik durum zamanla değişim gösterse de parlamentodaki temsilin değişmemesi nüfus oranı artan etnik grupların tepkisine neden olmaktadır.[156]

Başarısız devletlerde kolluk gücünün zayıflaması vergi sisteminin bozulmasına sebep olabilmektedir. Anarşi ve terörizmin devlet gelirlerini sekteye uğratması kamu maliyesine zarar vermektedir. Düzenli bir vergi sistemi ve güçlü bir ekonomik yapı bulunmadığından gelir dağılımında adaletsizlikler ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum başarısız devletin ortaya çıkmasına neden olan bir olgu değil aksine başarısız devletin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Başarısız devletlerde ortaya çıkan yoksulluk sorunu anarşi ve terörizmin sebebi olarak görülmemektedir. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar fakir insanların gerçekleştirdiği saldırılar olamamakla beraber bu insanlar kendi ülkelerinde değil Batı Avrupa'da yaşayan ve burada radikalleşen insanlardır.[157]

3.5. Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi

Başarısız devletlerin bölgesel güvenliğe olan etkilerini anlamak adına öncelikle güvenlik ve bölgesel güvenlik kavramlarının incelenmesi benzerlikleri ve farklarının anlaşılması gerekmektedir. Bu amaçla güvenlik ve bölgesel güvenlik kavramları alt başlıklarda ayrı ayrı ele alınmıştır.

---

[156] Kapani, a.g.e., s.49-61.
[157] Francıs Fukuyama, *Devlet İnşası,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s.14.

3.5.1. Güvenlik

Güvenlik kavramı insanlığın varoluşundan günümüze uzanan çok temel bir kavramdır. Ancak bu kavramın akademik anlamda incelenmesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelmektedir. Güvenlik kavramı üzerine yapılan ilk akademik çalışmalar uluslararası ilişkilerin ana teorilerinden biri olarak görülen realist görüş ile yapılan çalışmalardır.[158] Realist görüş devleti uluslararası ilişkilerin başat aktörü olarak görmekte ve devletlerin güvenliklerini sağlayacak veya koruyacak üst bir otoriter yapının bulunmadığını ve bu nedenle uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapıda olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışla uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı devletlerin güvenliğini tesis etmeleri mecburiyetini ortaya çıkarmaktadır. Böylece güvenlik devletlerin ana politikalarını yani realist söylemle "yüksek politika"yı oluşturmaktadır.[159] Realist görüşe göre devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde esas olan çıkardır. Devletler kendi çıkarlarını koruyabilmek veya elde edebilmek için savaşabilmektedir. Klasik realist anlayış uluslararası ilişkilerin anarşik yapısını insan doğası ile ilişkilendirmiştir. Klasik realistlere göre insan bencildir ve insanın ortaya çıkardığı devlette bu doğrultuda hareket ederek çıkarı esas almıştır.[160]

Realizm anlayışına göre anarşik bir yapıda olan uluslararası ilişkiler, devletlerin güvenlik problemi yaşamasına neden olmaktadır. Güvenliği tesis edecek veya koruyacak üst bir otoritenin bulunmaması devletlerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması zorunluluğunu oluşturmuştur. Realizm güvenlik kavramını askeri güç odağında değerlendirmektedir. Bu nedenle devletler askeri kapasitelerini artırmakta ve silahlanma yarışına girmektedir. Böyle bir durumda bir devletin kendi güvenliğini tam olarak sağlaması demek diğer devletlerin güvenlik sorunu yaşaması demek olacaktır. Devletler arasındaki bu silahlanma yarışının ortaya çıkardığı "Güvenlik İkilemi" kavramını ilk olarak kullan John H. Herz'dir. [161]

Uluslararası ilişkileri ana teorilerinden bir diğeri olan idealizm diğer pek çok konuda olduğu gibi güvenlik konusunda da realizmin ortaya koyduğu görüşleri reddetmektedir. İdealizmde insan realizmin savunduğu gibi doğası gereği bencil ve

[158] Kadir Sancak, "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü" *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:6, 2013, s. 125-126.
[159] Sancak, a.g.e., s. 125-126.
[160] Sönmezoğlu, a.g.e., 2009, s. 14-15.
[161] Mitat Çelikpala, *"*Güvenlik İkilemi*", Güvenlik Yazıları Serisi*, No:48, Kasım 2019.

kötü değil aksine barışçıl bir varlıktır. Bu anlayışla idealizmde savaşlar mutlak değildir ve uluslararası ilişkiler anarşik bir yapıda olmak zorunda değildir. Gerekli çalışmalar yapılarak savaşların engellenmesi mümkündür. İdealizmde, realizmin savunduğu gibi barışlar, savaşların ara verilmesi ile oluşan ateşkeslerden ibaret değildir. Gerekli uluslararası sözleşmeler, iş birliği, diplomasi ve silahsızlanma ile devletler birbirlerini tehdit ve rakip olarak görmeyerek savaşların önüne geçebilirler.[162]

Güvenlik kavramının devletler tarafından önemsenmesi devletlerin tehdit algılamaları ile yakından ilişkilidir. Tehditler farklı şekillerde ve farklı konularda ortaya çıkmaktadır. Devletlerin endişesini en çok arttıran tehdit unsuru askeri tehditlerdir. Askeri tehditler devleti tümden tehdit etmesi dolayısı ile devlet güvenliğinin sağlanması için önlem alınması gereken en önemli tehdit unsurudur. Bir diğer tehdit unsuru olan politik tehditler devlet yönetiminin meşruiyetini dolayısı ile düzen ve istikrarı tehdit etmektedir. Bu nedenle günümüzde politik tehditler de askeri tehditler kadar önem arz etmektedir. Üçüncü tehdit unsuru olarak ekonomik tehdit unsuru ele alınabilmektedir. Ekonomik tehditler yalnızca devlet ekonomisini değil ekonomiye bağımlılık dolayısı ile askeri, politik, sosyo-kültürel ve benzeri pek çok farklı alanı da kapsamaktadır. Dördüncü tehdit unsuru toplumsal tehditler, kimlik, kültür ve mezhep gibi farklılıkların ortaya çıkardığı sorunların oluşturduğu sosyolojik tehditlerdir. Bu tehditlerin kaynağını ve hedefini ayırt etmek oldukça zordur. Göç tehdidi de toplumsal tehdit unsuru olarak görülmektedir. Gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göçler toplumsal tehditlere neden olmaktadır. Bir diğer tehdit unsuru ise doğal tehditler veya diğer adıyla çevresel tehditlerdir. Depremler, fırtınalar ve diğer doğal afetler bu tehdit sınıfı kapsamında sayılabilir.[163]

Kophenag Okulu olarak adlandırılan ekol, geleneksel güvenlik anlayışına bir eleştiri olarak meydana gelmiştir. Başlarda yalnızca Avrupa'nın güvenliği üzerine başlayan ekol ilerleyen dönemlerde güvenlik çalışmalarına yeni bir bakış açısı getirerek sektörel güvenlik kavramının doğmasına vesile olmuştur. Sektörel güvenlik, güvenliğin yalnızca askeri unsurlardan ibaret olmadığını güvenliğin beş ana sektörün güvenlikleştirilmesinin devletin güvenlik çıtasını yükselteceğini belirtmişlerdir. Bu

[162] Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., 2009, s.12-14.
[163] Muharrem Aksu, "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik*" Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 2, 2012, s. 69-80.

beş ana sektör; askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik sektörlerinin geliştirilmesidir. Bu gelişim askeri güvenlik anlayışının gücün arttırılması ile doğru orantılı artmasını, siyasi güvenliğin, meşruiyet ve statü kazanımı sağlanmasını, ekonomik güvenlik, finans ve ticari ilişkiler ile üretim ve ihracatın önemini, toplumsal güvenlik, etnik ve diğer kimlik politikalarını çevresel güvenlik ise tüm insan faaliyetleri ile gezegenimizdeki diğer çevre sorunlarını kapsamaktadır.[164]

3.5.2. Bölgesel Güvenlik

Bölgesel güvenliği anlayabilmek için öncelikle bölgeselcilik ve güvenlik bölgeselciliği kavramlarına göz atmak gerekmektedir. Bölgeselcilik kavramı siyaset bilimi ve güvenlik çalışmalarında yer alan bir yaklaşımdır. Bölgeselci yaklaşım küreselleşme teorisine karşıt bir teori olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bölgeselcilik hem ulus devlete hem de küreselleşme teorisine alternatif bir yapı olarak görülmektedir. Bu anlayışla bölgeselcilik kavramı dünyanın aynı bölgesinde yer alan ülkelerin iş birliği ve bütünleşmesini nitelendirmektedir.[165]

Güvenlik bölgeselciliği teorisinde bölge kavramının temel tanımı, komşu devletlerin ortak ya da benzer dil, din, tarih veya ideoloji kapsamında bütünsel bir jeopolitik oluşturmasıdır. Bölgede bulunan ülkelerin problemlerinin birbirleri ile ilintili olarak ele alınmasıdır.

Uluslararası ilişkilerde bölgeselcilik kavramına, uluslararası örgütlerin gelişmesi ve Avrupa Birliği gibi bazı uluslararası örgütlerin başarılı olarak görülmesi ile ilgi giderek artmıştır. Uluslararası örgütlerin ortaya çıkması devletlerin güvenlik kaygıları ile doğru orantılıdır. Bu örgütlenmeler devletlerin bölge içi ve bölge dışı tehdit unsurlarından korunması amacı ile iş birliği ve korumacı stratejiler üretmeyi hedeflemektedir.

Güvenlik bölgeselciliği kavramı ise devletlerin komşu devletlerden veya bölgelerinin dışında yer alan diğer tehdit unsurlarından kendilerini korumak için yaptıkları iş birliğidir. Bu kapsamda güvenlik bölgeselciliği iki ana unsur olan tehdit algılaması ve

[164] Nebi Miş, Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s. 345-381.
[165] Başar Baysal ve Çağla Lüleci, "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 22, 2011, s. 70-75.

coğrafi yakınlık kavramları ekseninde ortaya çıkmaktadır. Güvenlik bölgeselciliği ile ilgili olarak iki teori dikkatleri çekmektedir. Birincisi Güvenlik Topluluğu Teorisi bir diğeri ise Bölgesel Güvenlik Kompleksleri Teorisi (BGKT) dir.[166]

Güvenlik Topluluğu Teorisi, Karl Deutsch'ın ortaya attığı bir teoridir. Karl Deutsch Güvenlik Topluluğu ile uluslararası ilişkilerin anarşik yapısına karşı ulus devletlerin barışçıl ve iş birliğine dayalı ilişki kurmasının mümkün olduğunu belirtmiştir. Deutsch, Güvenlik Topluluğu'nu tanımlarken resmi ve gayri resmî kurumların birbirleri ile entegre şekilde barışçıl bir gelişime olanak sağlayacak bir sürede topluluk duygusu oluşturacak bir grupsal birliktelikten söz etmektedir. Deutsch'ün devletlerin ortak tehditler karşısında oluşturdukları askeri ittifakların görüşlerinin ileri bir konsepti olduğunu ileri süren görüşlerde mevcuttur. Bu kapsamda NATO, ASEAN, AGİT benzeri örgütlerin güvenlik topluluğu kavramının örnekleri olarak görülmektedir.[167]

Bölgesel Güvenlik Kompleksleri Teorisi ise Barry Buzan ve arkadaşları tarafından ortaya atılmıştır. Buzan uluslararası ilişkiler kapsamında yer alan birey, devlet ve sistem düzeylerine bölgesel yaklaşımın da yeni bir analiz düzeyi olarak eklenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.[168] BGKT dünyayı bir bütün olarak algılamamakta ve böylece güvenlik kavramını küresel şekilde tanımlamamaktadır. Bu nedenle farklı niteliklerde ve farklı dinamiklere sahip olan bölgelere yoğunlaşmaktadır. Bu anlayışla BGKT medeniyetler çatışması benzeri teorileri bütüncül olarak görmekte ve karşısında yer almaktadır. Huntington, fay hattı olarak; İslam, Batı veya Asya medeniyetleri arasında yer alan temas hatlarını tanımlamaktadır. Bu anlayışla güvenlik problemlerini bu sistemler arasında yaşanan sorunlar olarak nitelendirmiştir.[169] BGKT bu görüşün aksine devletlerin öncelikle kendilerine yakın olan komşu devletleri tehdit olarak gördüklerini ve bu nedenle kendi bölgeleri dışında müttefik arayışına girdiklerini ifade etmektedir.

---

[166] Baysal – Lüleci, a.g.e., s. 64-90.
[167]Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s. 1-21.
[168]Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik" https://www.researchgate.net/publication/349641507_BOLGESEL_GUVENLIK İnönü Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler Bölümü, Şubat 2021, Erişim Tarihi: 25 Mart 2021, s. 1-17.
[169] A.g.e., s.1-17.

Buzan bölgeyi güvenlik kapsamında birbirleri ile ayrı düşünülemeyecek devlet veya diğer aktörlerin oluşturduğunu, bölgesel seviyeyi ise ulusal ve küresel güvenliğin birbirleri ile yoğun etkileşimde olduğunu ve haraketliliğin büyük çoğunluğunun meydana geldiği yer olarak nitelendirmektedir. Bu anlayışla Buzan güvenlik çalışmalarında iki analiz düzeyinin temel alınması gerektiğini savunmaktadır. Bunlardan biri küresel güçlerin etkileşimde bulunduğu sistem düzeyi analizi diğeri ise bölgesel düzey analizidir.[170]

3.5.3. Bölgesel Güvenlik Kapsamında Başarısız Devletler

Başarısız devletleri bölgesel güvenlik kapsamında ele alırken karışıklık yaşanan devleti ve bu devlette gerçekleşen karışıklıktan etkilenen komşu devletleri incelemek gerekmektedir. Komşu ülkelerde ardı ardına yaşanan çatışmalar diğer ülkelerde bulunan ve yönetimi ele geçirmeyi hedefleyen gruplara cesaret kazandırmaktadır. Lambach, başarısız devletlerin bulunduğu bölgelerde gerçekleşen sorunların sonucunda diğer başka bir devletinde bu sorundan etkilenebileceğini belirtmektedir.[171] Başka bir deyişle başarısız bir devletin yaşadığı karışıklık kırılgan bir yapıya sahip komşu ülkeleri de etkisi altına alması kaçınılmazdır. Lambach başarısız devletleri incelerken Buzan'ın Güvenlik Kompleksleri Teorisi ve Rubin'in Çatışma Oluşumları Teorilerinden faydalanarak açıklamaktadır. Bu anlamda Lambach'a göre bölgesel çatışma durumları başarısız devletleri açıklamakta kullanılabilmektedir. Buradan hareketle başarısız devletlerin bulunduğu bölgelerde devletlerin ayrı ayrı başarısızlığı deneyimlemesinden söz edilmekle beraber bu başarısızlık birbirlerinden bağımsız olarak görülmemektedir. Bu devletler askeri, sosyo-ekonomik ilişkiler, mülteci hareketleri ve silah kaçakçılığı gibi durumlar ile bağlantı sağlamaktadır.[172]

Çatışmaların temelinde yer alan etnik grupların komşu ülkelerle bağlarının bulunması, çatışmalardan kaçan mültecilerin komşu ülkelere sığınması ve burada sosyal ve siyasal sorunlara yol açması söz konusu olmaktadır. Başarısız devletlerin yaşadığı bu karışıklıkların bölgesel düzeyde yayılması Devlet Başarısızlığı Görev Gücü *(State*

[170] Baysal ve Lüleci, a.g.e., s. 64-90.
[171] Osman N. Özalp, "Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası, LXXII-1, s. 359.
[172] Birdişli, a.g.e., s.1-17.

Failure Task Force) raporlarında, iki iç savaş yaşayan bir ülkenin komşu ülkelerdeki istikrarsızlığı arttırdığı şeklinde yer almaktadır. [173]

Başarısız devletler iç dinamikleri dolayısı ile yaşadıkları çatışmalar ve tırmanan istikrarsızlık sonucu güvenlik, ekonomik, siyasal sorunlar yaşamaktadırlar. Tırmanan bu sorunlar bölgedeki diğer devletleri de zamanla etkisi altına almaktadır. Bu kapsamda bölgesel düzeyde birbirleri ile bağları bulunan devletlerin yaşadığı bu etkileşim başarısızlığın giderek yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu çatışma ortamı bölgesel ve hatta küresel güvenliği tehdit edecek boyutlara ulaşmakta, şiddet, insan haklarının ihlali, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, sınırı aşan göç hareketleri ve terörizmin yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bu nedenle başarısız devletlerin uluslararası kuruluşlarca desteklenerek yeniden inşa edilmesi gerekmektedir.[174]

3.6.Başarısız Devlet Afganistan Örneği

Çalışmanın bu bölümünde başarısız devletlerin başat örneklerinden biri olan Afganistan'ın Başarısız Devletler Endeksi'nde son yıllardaki parametrelerine değinilecektir. Çalışmanın ilk bölümlerinde Afganistan'ın jeopolitik konumu, sosyo-ekonomik durumu, etnik yapısı, coğrafik yapısı ve tarihsel sürecinden söz edilmiştir. Bu nedenle tekraren bu bilgileri yazmamakla beraber 1979 yılındaki Sovyet işgali ile başlayan karışıklık süreci yukarıda belirtilen farklı sebepler neticesinde devam etmiş ve 11 Eylül saldırıları ve Amerika'nın müdahalesi ile farklı bir boyut kazanmıştır.

Tabi Afganistan tarihsel süreç incelendiğinde, girift ve birbiri ile yakından ilişkili tarihi, toplumsal, ekonomik, demografik ve politik pek çok nedenden dolayı istikrarını sağlayamamıştır. Ayrıca, coğrafi koşullar, etnik yapı, mezhep çatışmaları, kabilecilik gibi pek çok etken, ülkenin güçlü bir merkezi yönetim ve bütüncül kapsayıcı bir devlet mekanizması oluşturamamasının nedenleri arasında görülmektedir.[175]

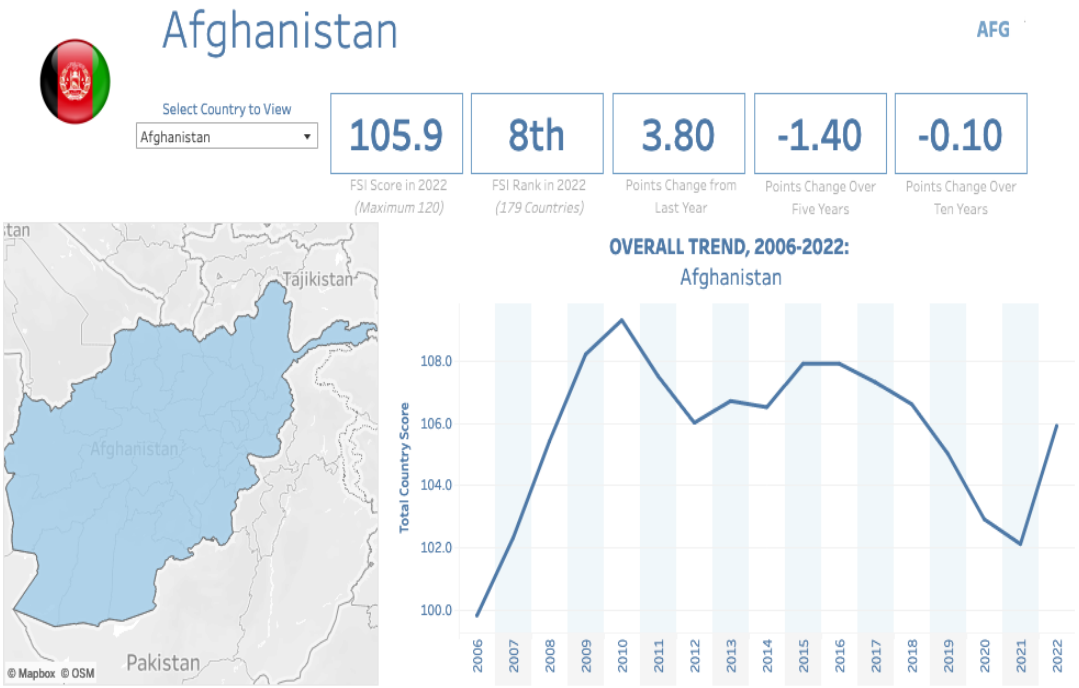
Başarısız Devletler Endeksi'nde son yıllarda ilk sıralarda yer alan Afganistan'ın son on beş yılda bu devletler arasındaki yeri Şekil:6'da görülmektedir. Afganistan bu endekste 2006 yılında onuncu sırada iken, 2021 yılında ise bir basamak daha

[173] Lambach, Daniel ve Debiel, Tobias, "State Failure Revisited I : Globalization of Security and Neighborhood Effects" İNEF Report, 87/2007.
[174] Francis, Fukuyama, *"Ulus İnşası"* Çeviri: Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.11-14.
[175] Mustafa Arslan, Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri, Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Sayı 2, Mart, 2016, s. 47-63.

yükselerek dokuzuncu sıraya gerilemiştir. Bu sonuç aradan geçen on beş yılda Afganistan'da yürütülen inşa sürecinin başarısını tartışma konusu yapmaktadır. 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Birleşmiş Millet Afganistan sorununu egemenlik önceliği ile ele alarak ulus kimliğini sağlamlaştırmanın ardından, meşruiyet konusunun çözümüne odaklanmıştır.[176]

Afganistan koalisyonun müdahalesinin ardından günümüze kadar Başarısız Devletler Endeksinde ilk on sıradan çıkarılamamıştır. Özellikle güvenlik yönetimi ve etnik grupların yönetimi ile ilgili konularda başarı sağlanamamıştır.

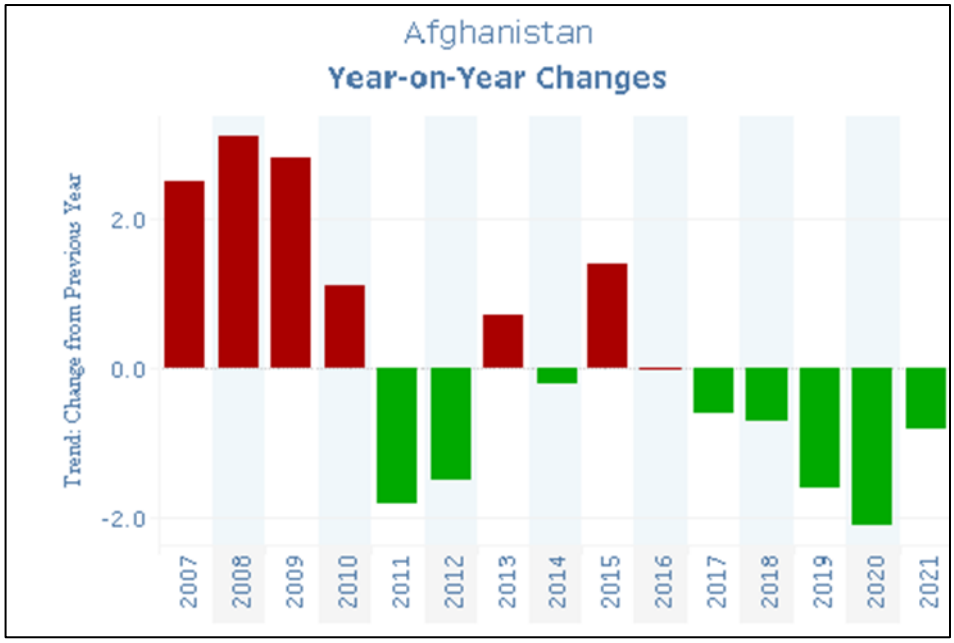
Şekil 3-5. Başarısız Devlet Endeksi [177]

Afganistan'ın Başarısız Devletler Endeksi'nde son yıllarda bir önceki yıllara nazaran gerilediği görülmektedir. Bu gerilemenin sebebi Afganistan'ın iç dinamikleri ve uluslararası toplumun farklı diğer sorunlarla başa çıkmaya çalışıyor olması olarak ileri sürülmektedir.[178]

[176] Fukuyama, a.g.e., s.168-169.
[177] *Failed State Indeks*, Erişim Tarihi: 27 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/
[178] *Failed State Indeks*, Erişim Tarihi: 27 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/

Şekil 3-6. Başarısız Devletler Endeksi'nde Afganistan'ın Yıllara Göre Değişimi [179]

3.7. 11 Eylül Saldırıları ve ABD Müdahalesi

ABD'nin resmi kaynakları bu terör saldırısını gerçekleştiren kişilerin El-Kaide terör örgütü mensubu olduklarını ve dört yolcu uçağını kaçırarak daha önce belirledikleri hedeflere intihar saldırısı gerçekleştirdiklerini bu saldırılarda yaklaşık 3000 kişinin yaşamını yitirdiğini açıklamıştır.[180] Bu saldırıların ardından ABD başkanı George Bush saldırıyı yapanları şeytan olarak nitelemiş ve saldırıya yardım edenleri ve saldırganları barındıranları da suçlamıştır. Öte yandan Bush ilk konuşmasında "Haçlı Seferi" ifadesini kullanarak bu mücadeleyi Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında gerçekleşen bir savaş olarak tanımlamıştır.[181] Daha sonra bu ifadeye yer vermese de sonrasında bazı Müslüman ülkeleri suçlamıştır.

ABD bu eylemlerden Suudi Arabistan kökenli olduğu bilinen Usame Bin Ladin'i sorumlu tutmuş ve şeytan olarak nitelendirdiği Ladin'i en kısa sürede ölü veya diri ele geçireceklerini belirtmiştir. Bush yaptığı konuşmalarda ABD'nin sadece kendi güvenliğini değil medeni dünyanın da güvenliğini sağlamaya çalıştığını deklere etmiştir. ABD 11 Eylül öncesinde devletlerin karşı karşıya kaldığı terör saldırılarını

[179] *Failed State Indeks*, Erişim Tarihi: 27 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/
[180] Sean D. Murphy, "Contemporary Practice Of The United States Relating To International Law," *American Journal of International Law*, Cilt 9, Sayı 1, Ocak 2002, s. 237.
[181] BBC Turkish, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021, https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/05/printable/090519_rumsfeld.shtml

sadece maruz kalan devleti ilgilendiren bir kavram olarak görse de 11 Eylül'den sonra bu politikasını "Teröre Karşı Savaş" politikasıyla değiştirmiştir.[182]

Saldırıların sorumlularının yakalanması amacıyla ABD öncülüğünde bir koalisyon oluşturulmuştur. Bu koalisyon Afganistan'da teröre karşı mücadele için askeri bir planlama yapmıştır. ABD Taliban rejiminden eylemin sorumlularının teslim edilmesini istemiş ancak olumsuz yanıt almıştır. ABD ve diğer ülkelerin bu çabaları sorumluların iadesini sağlamayınca 7 Ekim 2001 tarihinde ABD Afganistan'a askeri operasyon başlatmış ve bu operasyonda Taliban rejimini yıkmıştır. Ancak ABD Usame Bin Ladin'i öldürmek ve Taliban ağını tamamen yok etmek için operasyona devam etmiştir.

ABD El-Kaideyi devirdikten sonra Irak ile daha fazla alakadar olmaya başlamıştır. Bu sebeple terör unsurları bir zaman sonra geri dönmüş ve Afganistan'da faaliyetlerine başlamışlardır. 2003-2007 tarihleri aralığında öncelik Afganistan'a verilmemiştir. Bunun sebebi Irak Savaşının ekonomik ve politik çıkar bağlamında daha önemli görülmesidir.[183]

ABD 2001 yılında başlattığı harekatta Taliban'a karşı operasyonlar düzenlemiştir. Bu operasyonlara Kuzey İttifakı olarak bilinen Afganistan Birleşik İslami Kurtuluş Cephesi de destek olmuştur. 1996-2001 yılları arasında faaliyet gösteren bu ittifak Cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbani ve eski Savunma Bakanı Ahmed Şah Mesud öncülüğünde kurulmuştur. 2000 sonrasında bu ittifaka Abdül Raşid Dostum, Muhammed Muhakik, Asıf Muhsuni ve Hacı Abdülkadir gibi önemli liderler de katılmıştır.[184]

12 Kasım 2001 tarihinde Kabil'i ele geçiren Kuzey İttifakı güçleri Afganistan'ın yüzde 70'ini hakimiyet altına almıştır. Bu gelişmelerden sonra ABD uluslararası barış gücünün hemen göreve başlamasını istemiştir ve bu bölgede hakimiyet kurmayı planlamıştır. Ancak Kuzey İttifakı bu bölgede hiçbir ülkenin askeri varlığını istemediklerini ve bu plana karşı duracaklarını ifade etmiştir.[185] Nitekim ABD bölgeyi

---

[182] Serdar Örnek, "On bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu" Yalova Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012/1, s.108-109.
[183] Fukuyama, a.g.e., s. 169-193.
[184] Akkurt, a.g.e., s. 215-217.
[185] *Kuzey İttifakı Yabancı Askerleri İstemiyor*, Hürriyet, Erişim Tarihi: 7 Şubat 2021, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kuzey-ittifaki-yabanci-askerleri-istemiyor-37602

ittifaka bırakmak durumunda kalmıştır. Bu süreçte Kuzey İttifakı ve ABD arasında diplomasi savaşı yaşanmıştır. Örneğin Ankara'da yapılması planlanan toplantıya Kuzey İttifakı karşı çıkmıştır ve bu toplantı daha sonra Almanya'nın Bonn şehrinde düzenlenmiştir. Bu gelişmelerin ardından Kuzey İttifakı 7 Aralık 2001 tarihinde son kent olan Molla Ömer kentini de kaybedince fiilen Afganistan'dan silinmiştir.[186] Bu gelişmelerin ardından Afganistan Devletinin yeniden inşası için bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir. Tüm kurum ve kuruluşları ile yeni bir devlet inşası başlatılmış ve bu çaba ABD başta olmak üzere birçok devlet tarafından desteklenmiştir.

[186] Fukuyama, a.g.e., s.169-193.

4. BÖLÜM:
AFGANİSTAN'DA GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU ÇABALARI VE POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASI

Çalışmanın bu bölümünde Afganistan'da Güvenlik Sektörü çabaları ve Polis Teşkilatının inşa sürecini ilgilendiren konular ele alınacaktır. Afganistan bilindiği üzere çokça sorunlarla boğuşmuş bir devlettir. Bu kapsamda müdahalenin ardından devlet inşası süreci başlatılmıştır. Bu süreç ve özel olarak Polis Teşkilatının Yeniden İnşası sürecin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

4.1. Devlet İnşası Kapsamında: Afganistan Örneği

Afganistan devletinin başarısız bir devlet olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu sebeple 2001 yılında yapılan askeri müdahalenin ardından bir dizi konferans ile devletin yeniden inşası planlanmıştır. Bu inşa sürecinde devlet kurumlarının inşası, ekonominin geliştirilmesi, eğitim ve sosyal yaşamın modernleşmesi gibi unsurlar hedef olarak belirlenmiştir.

Devlet inşası süreci devletin tüm kurum ve kuruluşlarıyla birlikte yeniden yapılandırılması ve işler hale getirilmesi gibi pek çok hususu kapsamaktadır. Burada asıl düşünülmesi gereken konu bu inşa faaliyetleri gerçekten bir devletin güvenlikli ve istikrarlı bir hale getirilmesi için mi yoksa bazı aktörlerin bölgeye nüfuz edebilmek için kullandığı bir araç mı olduğu konusudur.

George W. Bush yönetiminde Neo-Con denilen Yeni Muhafazakarlar ekibinin öncülüğünde yürütülen Afganistan ve Irak işgalleri ve 11 Eylül sonrasında yaşanan süreç içinde ABD dış politika anlayışı müdahaleci ve tek taraflı olarak yürütülmüştür. ABD'nin "ön alıcı vuruş" olarak tanımlanan yeni dış politika doktrini aracılığı ile "baskın ve şok" politika anlayışını uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda bu doktrinin ilk uygulama alanı çalışmada stratejik önemine vurgu yaptığımız Afganistan olmuştur. "Yeni Büyük Oyun" (New Great Game) adı verilen bu politikada açılış Afganistan ile yapılmışsa da Kırgızistan ve Özbekistan ülkeleri de bu oyunda dizayn edilmeye çalışılan diğer ülkeler olmuştur. Ancak bu Yeni Büyük Oyun'un Orta Asya'da başlayan birinci perdesi olarak tanımlanmaktadır. Zira ikinci perde Ortadoğu bölgesidir. Bu bilgilerden hareketle ABD bir anlamda Brzezinski'nin Büyük Satranç

Tahtası'nda sözünü ettiği senaryoyu hayata geçirmeye başladığını göstermiştir.[187] Bu bilgiler ışığında bakıldığı zaman Afganistan müdahalesinin sadece teröre karşı olmadığı aynı zamanda bu bölgeye nüfuz etme amacının da bulunduğu söylenilebilir.

4.1.1. Afganistan'ın Yeniden İnşası

Afganistan kurulduğu tarihten itibaren işgaller, dış müdahaleler, iç karışıklıklar, ayaklanmalar, darbeler görmüş bir türlü istikrarlı bir devlet yönetimine kavuşamamış bir ülkedir. Ülkenin yaşadığı bu sıkıntılar devlet yapısının gelişmesini engellemiştir. Bilhassa 2001 yılından sonra yaşanan olaylar zaten zayıf olan devlet kurumunu derinden sarsmış yok olma noktasına getirmiştir. Nitekim bu olayların tekrar yaşanmasını engellemek amacıyla Afganistan'ın istikrarlı bir yönetime ve kurumlarıyla birlikte işlevsel şekilde var olan bir devlet yapılanmasına olan ihtiyacı elzemdir. Bu durum neticesinde ABD ve başka diğer devletler Afganistan'ın devlet yapılanmasını desteklemiştir.[188] Tabi bu destekçi ülkelerin pek çoğunun kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini söylemek yanlış olmaz. Bunların yanı sıra Afganistan'da yaşanan bu olaylar nedeniyle siviller hayatını kaybetmiş, hayatta kalanların ise temel yaşamsal faaliyetlerini yürütebilmek için kaynaklara ulaşması güçleşmiştir. Beslenme ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan siviller başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu durum Afganistan'ın yeniden inşası bağlamında siyasi boyutun dışında insani boyutunda ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenlerle uluslararası aktörler bir araya gelerek Afganistan'ın yeniden inşası amacıyla bir dizi konferans gerçekleştirmiştir.

4.1.2. Bonn Konferansı

Birleşmiş Milletler Bonn'da yeni bir egemenlik tesis etme hareketine başlamış ve Karzai yönetiminde yeni bir hükümet kurulmuştur. Almanya'nın Bonn şehrinde 27 Kasım- 5 Aralık 2001 tarihleri arasında düzenlenen bu konferansta özellikle Afganistan'ın siyasi oluşumu ele alınmıştır. Siyasi oluşumun yanında ekonomik yapısı ve idari yapı gibi meseleler görüşülmüştür.[189] On dokuz ülkenin gözlemci olarak

[187] Kapsamlı bilgi için bkz: Aidarbek Amirbek, Yeni Büyük Oyun "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği", (Ed. Mehmet Seyfettin Erol) Barış Kitabevi, Ankara, 2011. s. 11.
[188] Akkurt, a.g.e., s. 253.
[189] Mehmet Akkurt, "Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 287.

katıldığı bu konferansın sonunda Hamid Karzai geçici olarak Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Aslında Bonn Anlaşmasının tam adı "Kalıcı Yönetim Kurumları Tam Olarak Kuruluncaya Kadar Afganistan'da Geçici Düzenlemelere Dair Anlaşma"dır. Toplantıda Hamid Karzai'nin geçici Cumhurbaşkanı olması, Peştun, Tacik, Özbek, Hazara gibi etnik gruplardan oluşan Karzai'nin yönetimin ilk altı ay için görev alması sonrası için Loya Jirga olarak bilinen Afganistan geleneksel konseyinin 1500 kişiyle toplanması, 21 kişiden oluşan bir komisyon oluşturularak ilk 18 aylık süreçte yeni bir anayasanın düzenlenmesi, yüksek mahkemelerin kurulması ve diğer kamu kurumlarının oluşturulması gibi meseleler ele alınmıştır. Kısacası bu konferansta Afganistan ilk yıllardaki inşa sürecinin temel çizgileri belirlenmiştir.[190]

Ancak Bonn görüşmeleri meşruiyet temelli ulus inşası safhasını oluşturma noktasında beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Bu aşamada Taliban üyelerini yakalamak için Kabil şehrinin yakınlarında bulunan Kuzey İttifak'ı güçleri Amerika'nın taleplerini geri çevirerek askerlerini başkentte konuşlandırmıştır. İttifakı oluşturan Tacikler ve Özbekler Kabil'e yerleştikten sonra kadroları kendi adamları ile doldurmuşlardır. Kuzey İttifakı'nın Bonn'da ödün olarak verdikleri tek husus Peştun kökenli olan lider Hamid Karzai konusu olmuştur. Ayrılıkçı olması düşünülen en önemli grup olan Tacikler ülke yönetimini ele geçirmiş ve bu durumu tüm dünyanın gözü önüne sermişlerdir. Bu durum Afganistan'ın yönetim şekli sorununu Bonn dışında birçok mecrada konuşulmasına sebep olmuştur. Federalizm fikri Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer tarafından ortaya atılmıştır. Ancak Bonn delegeleri Afganistan'ın ilerleyen süreçteki yönetim şeklinin Loya Jirga tarafından belirlenmesi gerektiğini düşünerek göz ardı etmişlerdir.[191]

Bonn Konferansında katılımcılar Kuzey İttifakı'nın eylemlerine ses çıkartmayarak bu emri vaki hakimiyeti kabul etmişlerdir. Bu durum inşa edilen meşruiyet temelli bu yapıya karşın egemenliğin feda edilmesi demektir.[192] Yani uluslararası toplum egemenlik sağlaması kesin görülmeyen bir siyasi yapıya meşruiyet vererek egemenliği tehlikeye düşürmüştür ve nitekim bu yapı ülkede egemenliği sağlayamamıştır. Her meşru unsur ülkede egemenlik sağlayacaktır algısının yanlışlığı da ortaya konmuştur

[190] Acet –Doğan, a.g.e., s. 62-65.
[191] Francıs Fukuyama, *"Ulus İnşası"* Çeviri: Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.172-179
[192] Akkurt, a.g.e., s. 294-296.

Bonn konferansından sonra geçen on sekiz aylık sürede Kuzey İttifakı'nın bütün önemli konumları ele geçirmesi ile ittifak ülkede hakimiyetini güçlendirmiştir. General Fehim, piyasa ve hükümet ile olan ilişkileriyle ülkede gücünü artırmış ve uluslararası toplumun inisiyatifine karşı çıkmıştır. Meşruiyeti zedeleyen bu gelişmeler Afganistan'ın egemenliğine odaklanan uluslararası toplum tarafından göz ardı edilmiştir. El Kaide'yi yok etmek isteyen ve Taliban'ın izlerini tamamen silmeye odaklanan uluslararası toplum yaşanan bu gelişmelerin Karzai hükümetinin meşruiyetine verdiği zararı görememiştir. Ülkenin güneyinde bulunan yerel liderler ile oluşturulan iş birliği, ittifakın gücünü ve eylem kapasitesini arttırmış olsa dahi liderlerin Kabil'e bağlılığını bir gereklilik olarak görmemiş ve Karzai'nin yalnızlaşmasına sebep olmuştur. Amerika'nın iş birliği yaptığı yerel milisler Kabil'i yetersiz ve temsil etme gücünden yoksun olarak nitelendirmiş ve giderek bağlılık anlamında başkentten uzaklaşmışlardır. Peştunlar ve diğer küçük gruplarda Karzai hükümetine tam anlamıyla bir meşruiyet atfetmemişlerdir. Kabil yönetiminin meşruiyetini ve otoritesini kaybetmesinin sebebi Karzai ve bazı bakanlarının siyasi göçmen olmaları değil, Kabil'de ve daha düşük kademelerdeki görevlerin Tacikler ve Penşirlilere verilerek kadroların eşit dağıtılmamasıdır. Dışlanan ve giderek Kabil'den uzaklaşan bu gruplar, yerel liderler ile ilişkiler kurarak bir nevi bu liderlere bir yarı meşruiyet kazandırmaktaydılar.[193]

Bu nedenle Bonn üzerinden geçen bir yıl sonunda görmezden gelinen meşruiyet temelli sorunlar egemenlik olgusunu zedelemeye başlamıştır. Böyle bir konjonktürde Loya Jirga Haziran 2002 tarihinde toplanmış ve uluslararası gözlemciler federatif bir yönetim sisteminin oluşturulması gerektiğini önermişlerdir. Afganlar ulus inşasının gereksinimleriyle ilgili bu yanlış gözlemlemeyi kesin olarak reddederek egemenlik temelli bir yaklaşım değil meşruiyet temelli bir yaklaşım sergilemiş ve bu görüşlerinde son derece uyumlu hareket etmişlerdir. Buradan anlaşılacağı gibi Afganların çoğunluğu için meşruiyet egemenlikten önce gelmekteydi. Bu sebeple halkın büyük bir kısmı eski kralı yönetimde görmek istiyordu. Amerika ise Karzai'den daha iyi bir alternatif ortaya koymadan Kuzey İttifakı'nın baskıları ile ortaya atılan bu öneriye karşı çıkarak bu planın gerçekleşmesine engel olmuşlardır.[194]

[193] Fukuyama, a.g.e., s. 172-179.
[194] Akkurt, a.g.e., s. 294-296.

Bu gelişmeler ışığında yaşanan bu problemlerin çözümü gerçekleşene kadar ulus inşası duraklatılmak zorunda kalınacaktır. Bu problemlerin seçim ile değil kadroların adaletli şekilde tahsis edilmesi ile çözüme kavuşturulması beklenmekteydi.[195]

4.1.3. Tokyo Konferansı

Bu konferans 21-22 Ocak 2002 tarihlerinde Tokyo'da gerçekleşmiştir. Japon Dış İşleri Bakanı bu görüşmede Afganistan'a olan yardımların süreceğini deklere etmiş ve yeniden inşa sürecine katkılarını kesmeyeceklerini taahhüt etmiştir. Aynı şekilde Afganistan Dış İşleri Bakanı da Afganistan'ın verdiği sözlerde duracağını ve hükümetin değişmesi durumunda dahi Afganistan'ın yükümlülüklerini yerine getireceğini belirtmiştir.[196]

Konferansa katılan 61'den fazla devlet ve 21 uluslararası organizasyon bulunmaktadır. Bu katılımcılar 6 yıl içinde 5 milyar dolar yardım vaadinde bulunmuştur. Bu konferansta Türkiye'yi Bakan Edip Safder GAYDALI başkanlığında heyet temsil ederek 5 milyon dolarlık bir teknik yardım paketi yapacaklarını deklere etmiştir.[197]

4.1.4. Berlin Konferansı

Bu konferans 2004 yılında Almanya'nın Berlin şehrinde gerçekleşmiştir. Burada uluslararası topluluk Afganistan için 8,2 milyar dolar ekonomik destek vermeyi taahhüt etmiştir.[198] Özellikle Almanya Afganistan'ın siyasi istikrar ve devlet yapılanmasının güçlü devamlılığı için maddi yardımlarını sürdüreceğini deklere edilmiştir.[199]

4.1.5. Kabil Konferansı

20 Temmuz 2010 yılında yapılan bu konferansta Afganistan, barış ve istikrarın sağlanması için çizdikleri yol haritasını açıklamıştır. Karzai, bu yol haritasında ilk adımı güvenliğin yabancı unsurlardan Afgan güçlerine geçmesini sağlamak olarak

---

[195] Fukuyama, a.g.e., s.172-179.
[196] "*International Conference on Reconstruction to Afghanistan",* https://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html , Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021.
[197] Esmer, a.g.e., s.35-40.
[198] Catso, "*Afganistan Ülke Raporu*", Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2017, s. 2.
[199] Khalilullah Rasuli, "Afganistan İçin Hayati Öneme Sahip İstanbul Zirvesi ve Konferansı", *EkoAvrasya (Avrasya İlişkiler Derneği),* Kasım 2011, Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021, https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=29&Pid=10&Lang=TR

belirtmiştir. Bu amaçla 2014 sonuna kadar ülkede Afgan güçlerinin kontrolü ele alabilmesi adına 2011 Ekim ayına kadar Afgan ordusunu 170.000, Afgan polisini ise 134.000 personele çıkarmayı planladıklarını belirtmiştir. Karzai'nin amacı ülkede istikrarı bir an evvel sağlayarak toprakları içinde bulunan yaklaşık 150.000 yabancı askerin ülkeden çıkmasını sağlamaktı. Konferansta ele alınan bir diğer konu Afganistan'a yapılan yardımlar konusudur. Önceden ülkeye yapılan yardımların büyük bir kısmının doğrudan devlet kurumlarına değil de yardım kuruluşları aracılığıyla yapılması söz konusu iken Karzai'nin taahhütleri neticesinde bu oran arttırılarak yüzde ellisinin doğrudan yapılması kararlaştırılmıştır. Kabil konferansında ele alınan bir diğer konu da Taliban ile olan uzlaşma ihtimali konusudur. Afgan yetkililer, Taliban'ın silah bırakması, El Kaide'yi tanımaması ve Afganistan yasalarını kabul etmesi koşulları ile müzakere masasına oturabileceklerini belirtmişlerdir.[200]

4.1.6. İstanbul Konferansı

Kasım 2011 tarihinde Afganistan'ın istikrarı ve diğer ülkelerle iş birliğinin artırılması konusuyla toplanan İstanbul Konferansı'nda bölgesel emniyet ve iş birliği konuları ele alınmıştır. Konferansın ana gayesi Afganistan sınırları içindeki uluslararası askeri varlığın ayrılmasının ardından güvenlik ve iktisadi konularda problemlerin yaşanmaması için projeler geliştirmek ve lokal destekler kazanmaktır.[201]

4.1.7. Chicago Konferansı

Bu konferans 20-21- Mayıs 2012 tarihlerinde Amerika'da gerçekleştirilmiştir. 50'den fazla NATO devleti ve liderlerin katılımıyla sağlanmıştır. Amaç 2014 tarihi sonrasında Afganistan'ın kendi güvenlik ve istikrarını sağlaması hususunda kararlar almaktır. Bu konferansta 2014 yılı devamında Afganistan'a yapılacak ekonomik yardımlar da görüşülmüştür. Bunun yanında uluslararası barış gücünün çekilmesinin ardından güvenlik meselesinin Afgan Ulusal Ordusu ve Afganistan Polis Teşkilatı'na bırakılması da görüşülmüştür. Barış gücünün çekilmesinin ardından güvenliğin

[200] "Kabil Konferansı Endişelere Çözüm Olmadı", Hürriyet, 2010. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kabil-konferansi-endiselere-cozum-olmadi-15382992 , Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021.
[201] Rasuli, a.g.e., s.1-2.

sağlanmasında Afgan unsurları rol alacak olsa da uluslararası eğitim birimleri ülkede kalmaya devam edecektir.[202]

Afganistan'ın yeniden inşası adına yukarıda değinilen konferanslar dışında pek çok konferans ve zirve gerçekleştirilmiştir. Bunların dışında anlaşmalar, deklarasyonlar ve raporlar yayımlanmıştır. Bunların bazılarına çalışmanın farklı kısımlarında değinilse de konferanslar altında ayrıca ele alınmamıştır. Zira çok sayıda zirve, konferans, anlaşma yapılmış ve çok sayıda belge, karar ve rapor yayımlanmıştır. Esasen bu kadar fazla ve bazıları birbirini anımsatan kararların alınması ve belgelenmesi bu kararların uygulanabilirliğini sorgulatabilir. Nitekim çok sayıda zirve ve alınan kararlara rağmen inşa sürecinde başarısızlıklar kaçınılmaz olmuştur.

Gerçekleştirilen konferansların ve zirvelerin ele aldığı konular ile ilgili belirlenen yol haritalarının bazıları hayata geçmemiş bazıları ise geç ve eksik gerçekleştirilmiştir. Taliban'ın bu kararsızlığı ve yavaşlığı iyi değerlendirdiği düşünülebilir. Tabi bazı konferanslarda alınan kararlar da yeterli olmamış veya kararların ihtiyaç duyduğu uygulanabilir zeminler hazırlanmadan hayata geçirilerek yine Taliban'ın alan ve zaman kazanmasına olanak sağladığı söylenebilir. Örneğin Chicago Konferansında Afganistan güvenliğinin Afgan unsurlarına bırakılması kararı alınmıştır. Ardından yabancı güçler ülkeden belirli oran ve aralıklarla çekilerek güvenlik Afgan unsurlarına bırakılmıştır. Ancak burada sorulması gereken soru: Afgan unsurları Taliban'a karşı ve ülkede genel asayişi ve güvenliği sağlayacak ölçüde yetkin midir? Bu unsurların elinde Taliban ile mücadele edecek ölçüde ekipman bulunmakta mıdır? Komutanların deneyimi, sahada operasyon esnasında kayıpları önlemek adına alacakları kararlar ve uygulayacakları stratejiler bağlamında, yeterli midir? İnşa sürecinde bu ve benzeri soruların cevabı verilmeden ve sorunlar çözülmeden atılan adımlar da Taliban tarafından iyi değerlendirilmiştir.

4.2. Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu Çabaları ve Polis Teşkilatının Yeniden İnşası

Afganistan Polisinin temeli 1709 yılında kurulan Hotak Hanedanı'na kadar uzanmaktadır. Ahmed Şah Durrani'nin iktidara gelmesine kadar da devam etmektedir.

[202] Esmer, a.g.e., s. 35-40.

27 Nisan 1978'de Davud Han'a karşı yapılan Saur Darbesi ile Sovyet destekli Afgan Komünistleri olarak bilinen Afganistan Demokratik Halk Partisinin iktidarı ele geçirmesiyle Sovyetler Birliğinin Afganistan üzerinde tesiri artmış ve diğer kamu kurumlarında olduğu gibi Polis Teşkilatının yapılanmasında da etkin rol oynamıştır. Sözde Savur Devrimi olarak adlandırılan bu darbenin ardından yaşanan bazı karışıklıkları fırsat bilen Sovyetler Babrak Karmal'ın temsil ettiği Afgan komünizminin akıbetini korumak için Afganistan'ı işgal etmiştir. Bu süreci 1980 Sovyetler Birliği ekipman yardımları izlemiştir.[203] Sovyetler dönemin getirdiği siyasi ortam nedeniyle Afganistan'ın devlet kurumlarına daha fazla nüfuz etme gayesiyle Afgan Polis teşkilatının hizmetlerde kullanabilmesi amacıyla bazı ekipmanlar vermiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği bu dönemde Afgan Polisinin eğitimlerini de sağlamıştır.[204]

İnşa edilmeye çalışılan ANP 2001 yılında Taliban rejiminin sona ermesiyle kurulmuştur. Bilindiği üzere 2001 yılında ABD öncülüğünde Afganistan müdahalesi ve akabinde Afganistan'ın yeniden inşa süreci gerçekleşmiştir. Bonn Anlaşması çerçevesinde Afgan Polisinin yeniden yapılandırılması Almanya öncülüğünde gerçekleştirilmesi karara bağlanmıştır. Bunun tarihsel bir nedeni de vardır. Afganistan'da 1950'li yıllarda Polis Teşkilatının modernize edilmesi ve kadro yapısının yeniden oluşturulması için bir grup subay görevlendirilmiştir. Bu subaylar 1960'ların başlarında polislikte öncü bir devlet olarak anılan Almanya'ya eğitim almak üzere gönderilmiştir.[205] Dolayısıyla Afganistan'da polis ve iç güvenlik yaklaşımlarında Alman etkisi bu yeniden inşa süreçlerinde de olumlu katkı oluşturabilir düşüncesinin hakim olduğu düşünülebilir.

Daha öncede belirtildiği gibi kolluk kuvvetlerinin etkinliği ve yapısı başarılı bir devlet olmanın önemli unsurlarından birisidir. Bu nedenle, Afganistan'ın yeniden inşa süreci kapsamında Polis Teşkilatının inşası ülkenin tarihsel arka planı incelendiğinde ne

---

[203] Barfield, T., *A Cultural and Political History, 2010, p. 234; BBC News, Afghanistan profile – Timeline*, updated on: 31 January 2018, Our world. Views from the field. Summary report: Afghanistan, Colombia, Democratic Republic of Congo, Georgia, Haiti, Lebanon, Liberia and the Philippines. Opinion Survey, Mayıs 2009, s. 10; Oxfam International, The Cost of War, Afghan Experiences of Conflict, 1978-2009, Kasım 2009. s.7-9.

[204] Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10.12.2021. https://stringfixer.com/tr/Afghan_National_Police#:~:text=Afgan%20%C3%9Cniformal%C4%B1%20Polis%20(AUP)%2C,%2C%20bat%C4%B1%20ve%20orta)%20b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr.

[205] Saray, a.g.e., s. 232-265.

kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Polis teşkilatının inşa sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi adına olarak bilinen Güvenlik Sektörü Reformu kavramının (*Security Sector Reform* – SSR) incelenmesi önemli bir husustur.

4.2.1. Kavramsal Açıdan SSR

AB açısından bakıldığı zaman SSR, yalnızca hassas bölgelerde çatışmaları engellemek ve yönetim fonksiyonlarını iyileştirmekle kalmayıp aynı zamanda istikrarlı alanlarda da güvenlik unsurlarını ve hukuki durumu da düzenleyecek çalışmaları kapsayan bir olgudur.[206]

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-Operation in Europe – OSCE) SSR hususuna üç farklı boyut ile yaklaşmaktadır. Bu boyutlar, Politik-askeri boyut, ekonomi ve çevre boyutu ve son olarak insan boyutudur. Bu noktada OSCE'ye göre SSR tüm bu boyutları kapsayacak mahiyette olmalıdır. Örnek olarak polis ve savunma alanlarında reform birincil boyut olarak değerlendirilirken, iyi şekilde işleyen bir mülki idare oluşturulması ikinci boyut, hukuki reformlar ve ceza ve tevkif evleri ise üçüncü boyutu oluşturmaktadır. Ayrıca insan ticareti ile mücadele, terörizm ile mücadele veya toplumu ilgilendiren diğer hususlarda bu boyutların değişik oranlarda değerlendirilmesi ile mümkün olacaktır.[207]

Bu kısımda Afganistan'da güvenliği sağlamakta birincil unsur olarak sayılabilecek NATO doktrininde SSR'nin kavramsal olarak ne anlama geldiğini belirtmek yerinde olacaktır. NATO SSR kavramını son derece geniş bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. NATO'ya göre öncelikle yönetimin meşru temeller üzerinde inşa edilmesi ve ülkenin iç ve dış güvenliği sağlanırken, güvenlik ve emniyetten sorumlu tüm sivil ve askeri unsurların daha hesap verilebilir bir yapı oluşturulmalıdır. Bu alanlarda reform hareketleri ile kurumlar daha hesap verilebilir hale getirilmelidir.[208] NATO anlayışı farklı kurumların entegrasyon içinde SSR faaliyetlerini yerine getirilmesini ortaya koymaktadır. Bu manada örneğin, savunma ve adalet kolluk gücü,

[206] Kapsamlı bilgi için bkz: European Security and Defense College, Civilian Coordinator for Training in Security Sector Reform (CCT-SSR): ESDC EAB SSR Report on Training Requirements Analysis for Civilian CSDP Missions. Temmuz, 2020.
[207] OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), "Security Sector Governance and Reform (SSG/R): Guidelines for OSCE Staff", Nisan 2016, Vienna.
[208] Kapsamlı bilgi için bkz: Walter B. Slocombe, *NATO, EU and the Challenge of Defence and Security Sector Reform*, (Ed. Philipp Fluri, Simon Lunn), DCAF, 2007.

sınır polisliği, mahkemeler ve ceza ve tevkif evlerini kapsamakta, istihbarat ve mülki idare ise sivil toplum, sivillerin korunması ve gözetilmesi ve mali işlerin yönetimini kapsamaktadır. NATO kendi SSR sorumluluklarını güvenlik kuvveti yardımı (*Security for Assistance* – SFA), silahsızlandırma, terhis ve topluma kazandırma (*Disarmament, Demobilization and Reintegration* – DDR) ve kolluk istikrar harekatı (*Stability Policing* – SP) olmak üzere üç ayrı başlıkta belirlemiştir.[209]

Bu üç kavramı açıklayacak olursak ilk olarak; SFA, güvenlik unsurlarının imkan ve kabiliyetlerini iyileştirecek kapsamlı bir reform ile unsurların sadece çatışma ve kriz dönemlerinde değil bu dönemlerden sonra da oluşturulacak devlet yapısı içindeki faaliyetlerini ve rolünü de kapsamaktadır. SFA amaç olarak güvenliğin sağlanması ve güvenlik sağlanırken imkanların geliştirilmesini ve sonuç olarak yeterli seviyeye ulaşıldığında bu faaliyetlerin yerel unsurlara devrini öngörmektedir.[210]

DDR kavramı ise ülkede bulunan çatışmacı unsurların silahtan arındırılarak güvenlik ve istikrarın sağlanması ve bu unsurların topluma yeniden entegrasyonunu amaç edinmektedir. Bu kavram ilk aşamada silahlı unsurları gönüllü olarak silah bırakmaya sevk edebilmek bu uğurda gerekirse güç kullanımı yoluna gitmeyi kapsamaktadır. DDR faaliyetlerinin ikinci safhasında ise Weberian devlet anlayışı ile paralel olarak devletin meşru şiddet tekeli dışındaki tüm silahlı unsurların dağıtılarak terhis faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu faaliyetler ile eski savaşçı unsurların kimliklerinin tespit edilerek sivil hayata adaptasyon sürecini desteklemeyi içermektedir. Bu noktada çocuk asker olgusuna özellikle önem verilmektedir. Topluma kazandırma aşamasında, eski savaşçıların yıllarca süregelmiş çatışmalardan dolayı toplumsal nefret ve kin gibi duygularının minimize edilerek sosyal sorumluluk faaliyetleri ile şiddet olayları sonucu ortaya çıkan toplumsal parçalanmışlık ve bu gibi zararların onarımı için, faaliyetler yürütülmesi hedeflenmiştir.[211]

Kolluk istikrar harekâtı ise bir güvenlik yardımı ve askeri güçlerin kabiliyetini arttırıcı faaliyetler içeren bir kavramdır. Bu kabiliyetlerin arttırılması amaçlanırken yerel

[209] Kapsamlı Bilgi için bkz: NATO Standardization Agency (NSA), "Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)", Şubat, 2011, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, s. 15-74.
[210] Kapsamlı Bilgi için bkz: NATO Standardization Office (NSO), "Allied Joint Doctrine for Security Force Assistance", Mayıs, 2016, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, s. 15-74.
[211] Kapsamlı bilgi için bkz: Bonn International Center for Conversion, "The Evolving Nature of DDR", Temmuz, 2021, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, s. 16-54.

kuvvetlerin istenilen seviyeye kadar ulaşmasına değin bazı faaliyetlerin NATO güçlerince ifa edilmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle bu ifa edilen bu görevlerin süresi uzayabilmektedir. Ayrıca polis ve jandarma birliklerince yerine getirilmesi gereken uzman kolluk faaliyetleri de ülkenin durumu nedeniyle silahlı kuvvetler tarafından ifa edilebilmektedir. Sonuç olarak kolluk istikrar harekâtının amacı ülkede istikrarın sağlanması ve akabinde yeterli seviyeye ulaşan yerel kolluk kuvvetlerine sorumluluğun devri şeklinde tanımlanmaktadır.[212]

Bahsi geçen tüm faaliyetler teorik bir bakışla ele alındığında SSR'nin ontolojik temelinin Weberian ulus-devletin meşru anlamda şiddet tekeli kavramıyla örtüştüğü görülmektedir.[213] Sedra'ya göre hibrit bir yaklaşım olan istikrar ve barış tesis edilirken Batılı tarzda devleti merkez alan yaklaşımla yerel bulunan devlet dışındaki unsurların katılımını sağlamaya yönelik düşünceler literatür bakımından önem kazanmaktadır.[214] Bu noktada modern devlet anlayışı ile yurttaş odaklı ulus-devlet oluşturma çabaları ile ters düşen yerel yapılarında sürece dahil edilmesini pragmatik olarak niteleyen ve eleştiren düşünceler de bulunmaktadır. Öte yandan Charles Tilly'nin ortaya koyduğu 'Devletler savaşları savaşlar da devletleri yaratmıştır' anlayışı da SSR'nin devlet ve ulus inşası kavramları açısından önemini belirtmektedir.[215] Gerek Weberian yaklaşım gerekse de Tilly'nin yaklaşımı olsun devletin meşru şiddet kullanımı tekelini modern devletin son derece önemli bir özelliği olarak görüldüğünün bir yansımasıdır. Sonraki bölümde Afganistan üzerinden bu kavramların ve teorik tartışmaların incelenmesi görülecektir.

Güvenlik sektörü reformu nispeten yeni bir kavramdır. Bu kavram "Savunma Reformu" kavramının yerine kullanılmaya başlanmış ve uluslararası toplumu rahatsız eden güvenlik problemlerine dikkat çeken yeni bir politika kavramı haline gelmiştir. Son yıllarda güvenlik tehditleri sadece militarist değil pek çok farklı şekilde ortaya

---

[212] Kapsamlı bilgi için bkz: NATO Standardization Office (NSO), "Allied Joint Doctrine for Stability Policing", Ağustos, 2016, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, s. 15-44.

[213] Keryan Wurlod, Towards Hybrid Security: Question Norms and Political Dimension of SSR Programming, *DCAF*, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2022, https://issat.dcaf.ch/Share/Blogs/ISSAT-Blog/Towards-Hybrid-Security-Questioning-Norms-and-the-Political-Dimension-of-SSR-Programming

[214] Kapsamlı bilgi için bkz: Mark Sedra, *The Future of Security Sector Reforrm*, The Center for International Governance Innovation, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2022, 2010, Kanada.

[215] Kapsamlı bilgi için bkz: Charles Tilly, *Coercion Capital and European States: 990-1900*, Cambridge: Cambridge University Press. 1990.

çıkabilmektedir. Terörizm, iç karışıklıklar, organize suç örgütleri, kaçakçılık faaliyetleri ve silahların yaygınlaşması gibi faaliyetler güvenlik güçlerinin daha kapsamlı ve uyumlu hareket etmesin gerektirmektedir.

Güvenlik sektörü kavramı, yasal kuvvet kullanma yetkisine sahip, kuvvet kullanımı emrini veren veya kuvvet kullanımı ile ilgili tehdit etme hakkı bulunan tüm devlet organlarını ifade etmektedir. Güvenlik sektörü devletin istihbarat, sahil ve sınır güvenliği, askeri ve diğer güvenlik sağlayıcı organizasyonlarıdır. SSR, düzenli ve sistemli bir şekilde süreğen demokratik denetimi kapsayan ve hesap verebilirlik *(accountability)* ve şeffaflık (*transparency*) ilkeleri bağlamında merkezine toplum ve bireyi alan bir süreci ifade etmektedir. Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları kavramlarının önemli bir yere sahip olduğu SSR sürecinde insani güvenlik ön plana çıkmaktadır.

Reforme edilmemiş güvenlik sektörünün, yolsuzluk, kapalılık, ağır maliyetler, hukukun görmezden gelinmesi, liyakatsizlik (adam kayırma), yeni güvenlik tehditlerinin getirdiği tehlikelere uyumsuz organizasyonlar ve keyfi bürokrasi gibi "kötü yönetişim" unsurları SSR'ın gerekliliğini ortaya koymaktadır.[216]

Güvenlik sektörü reformunun gerekliliği yukarıda bahsi geçen pek çok unsurun birleşimi ile ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer yandan bu kavramın ortaya çıkışı, savaşların ve çatışmaların değişimi ile beliren yeni ihtiyaçların güvenlik yaklaşımında da ciddi bir değişim ihtiyacı doğması ile yakından ilişkilidir. Devletlerin başarısızlığı, yaşanan ulus-altı çatışmalar, insani dramların önlenememesi uluslararası kamuoyuna ve diğer devletlere müdahale yetkisinin verilmesini, bunun ötesinde BM'ye göre bunun bir sorumluluk haline dönüşmesine neden olmuştur. Bu kapsamda 11 Eylül saldırıları başarısız devletlerin sınır aşan terör eylemlerini ve hatta terör örgütlerinin saklanması ve hareket kabiliyeti kazanmasına engel olamadığını göstermiştir. Afganistan örneğinde görüldüğü gibi belirli bir askeri hedef ile başlayan müdahaleler kısa zamanda "ulus inşası" veya "devlet inşası" çalışmalarına evirilmiştir. Devlet

[216] Philipp Fluri, *"Gözetim ve Rehberlik: Parlamenter Gözetimin Güvenlik Sektörü ve Reformu Açısından Önemi"* Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya, Volkan Aytar, Tesev Yayınları, İstanbul, 2005, s. 14.

inşası ve toplumu merkeze koyan politikaları üç temel ayağı; etkili ve demokratik bir yönetim, ekonomik kalkınma ve güvenlik kavramlarıdır.[217]

Güvenlik sektörü reformu ABD'nin Filipinler, Birleşik Krallığın Malaya ve Fransızların Vietnam tecrübeleri ile buralarda gerçekleşen ayaklanmaların çözümü adına ortaya atılan bu bölgelerdeki devlet yapısı ve güvenlik sektörünün revize edilerek batılı anlamda bir devlet yapısı ve güvenlik sektörü oluşturulması ile ilişkilidir.[218] Kapsam olarak daha geniş bir bakış açısıyla devlet inşası kavramının 1990'lı yıllarda ele alındığı görülmektedir. Bu zaman diliminde ortaya çıkan güvenlik sektörü reformu diğer güvenlikleştirme ve müdahalelerden farkı, toplumun merkeze alındığı ve değişen güvenlik algısı ile hareket edilmesiyle insani güvenlik kavramının önemli bir yer tutmasıdır.

4.2.2. 2001-2014 Arası Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu Faaliyetleri

27 Kasım 2001 tarihinde Bonn Konferansı ile başlayan siyasal inşa süreci geçici bir hükümet kurulması yönünde ilerlemiştir. Geçici yönetimin Kabil ve çevresinde güvenlik ve istikrarı sağlaması adına, askeri desteğe ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Bu nedenle Birleşik Krallık liderliğinde 16 Şubat 2002 tarihinde Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücü Harekâtı (ISAF) başlatılarak güvenlik sektöründe de reform hareketine başlanmıştır.[219] ISAF görevine değinmekle birlikte, bu görevin başlamasından önce Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4385 sayılı oturumu ile alınan 1373 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı'na da vurgu yapmak gereklidir. Bu kararla Birleşmiş Milletler sözleşmesinde yer alan uluslararası barışın ve güvenliğin korunması adına her türlü saldırgan eyleme karşı kolektif bir mücadele ile karşılık verileceği vurgulanarak üye ülkelerin gereken tedbirleri alması gerekliliği istenmektedir.[220] Bu gelişmeler ile birlikte ilgili uluslararası toplum Afganistan'da güvenlik sektörü reformunun gerekliliğini kavramış ve atılacak adımlara destek olmayı taahhüt etmiştir.

---

[217] Emrah Özdemir, "Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu ve Kolluk İstikrar Harekâtı: Suriye İçin Alınan Dersler*"* Uluslararası Güvenlik Kongresi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, *Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yayınları-1*, Aralık 2019, s. 181-195.
[218] Emrah Özdemir ve Ahmet Özcan, *Gayrinizami Harp Tarihi: Direniş, Ayaklanma, Çatışma,* Kronik, İstanbul, 2022, s. 267.
[219] D.J. Evans, "Operational Analysis in Support of HQ ISAF", *The Cornwallıs Group VIII: Analysis For Governance and Stablility,* Kabul, Afghanistan, 2002, s. 199-200.
[220] UNSC, "Resoltion 1373 (2001)", 28 September 2001, s. 1-4. Erişim Tarihi: 11 Aralık 2021, https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf

Afganistan bağlamında güvenlik sektörü reformunun incelenmesinde, önemli bir aktör ve askeri bir organizasyon olan NATO için güvenlik sektörü reformunun ne anlama geldiği son derece önem arz etmektedir. NATO perspektifinden güvenlik sektörü reformu meşruiyet, iç ve dış güvenlik ve hesap verebilirliğin sağlanması adına güvenliğin inşasını sağlayacak sivil ve askeri kurumların reforme edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda Güvenlik Sektörü Reformu istihbarat, savunma, adaletin tesisi (kolluk, mahkemeler ve ceza evleri) mülki idare gibi kurumların faaliyetlerini içermektedir. NATO anlayışı SSR'in farklı yapılarla ancak bir entegrasyon içerisinde tesisini sağlamayı planlamaktadır. NATO'nun SSR amacı hedef devletin kendi sorumluluklarını yerine getirebilmesi adına yeterli bir seviyeye ulaştırılmasıdır. Güvenlik faaliyetlerinin deneyimli polis ve jandarma birlikleri tarafından sağlanması gerekmektedir. Ancak bu teşkilatlar istenilen seviyeye gelene kadar NATO birlikleri dahi bu faaliyetleri gerçekleştirebilmektedir. NATO'nun amacı barış ve istikrar ortamının tesisine kadar yerel kolluk kuvvetlerini yeterli imkân ve kabiliyete ulaştırmaktır.[221]

Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde pek çok devlet sorumluluk almıştır. Bu devletlerin bazıları da Avrupa Birliği üyesidir. Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (*Common Foreign amd Security Policy* - ODGP)[222] gereği bu devlet eşgüdümlü olarak Afganistan'ın güvenliği için çalışmaktadır. Avrupa Birliği Dış İlişkiler Konseyi Mayıs 2008 tarihinde Brüksel'de gerçekleşen toplantıda Afganistan'a uzun vadede desteğini sürdüreceğini ifade etmiştir. 2008 yılında ODGP Yüksek Temsilcisi Solana 2009 Mart ayında Lahey'de gerçekleştirilen Afganistan Konferansı'nda gerçekleştirdiği açıklamada, AB'nin görüşünün Afganistan'da çözümün askeri olmaktan çok siyasi olacağını belirtmiştir. Bu sebeple çalışmaların çok daha geniş kapsamlı yürütülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Diğer yandan Solana, NATO'nun UGYK çerçevesinde 27.000 AB ülkesi askerinin varlığına dikkat çekmiştir. Yüksek Temsilci Afganistan'ın kamu düzeninin sağlanması için Afgan Polisinin kapasitesinde artışın önemli olduğunu bu sebeple "EUPOL Afganistan" biriminin varlığının önemini deklere etmiştir. Solana, AB'nin ekonomik desteğinin devam edeceğini söylerken, Afganistan'da istikrar ve yeniden inşa için AB'nin 2002-

[221] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s.181-195.
[222] Haluk Özdemir, *Avrupa Mantığı* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 351-362.

2010 tarihleri aralığında totalde 10 milyar dolar ekonomik destek vereceğini belirtmiştir.[223]

17 Kasım 2009 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Dış İlişkiler Konsey'i toplantısında Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının (AOGSP) 10. Yıldönümü sebebiyle yapılan değerlendirmede, totalde 70.000 kişinin görev aldığı ve 22 misyon ve operasyon ile uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasına katkı yapıldığı belirtilmiştir. Bu katkının içerisinde, Afgan Ulusal Polisi'nin yeniden inşası sürecinde önemli bir rol alan EUPOL'de dahildir. EUPOL Afganistan, Kabil ve 15 Afgan şehrindeki faaliyetlerine 2007 yılı itibariyle başlamıştır. Konsey, EUPOL Afganistan oluşumunun, istihbarat temelli polislik faaliyetleri[224], komuta, kontrol ve haberleşme ağı, kriminal değerlendirmeler, yolsuzlukla mücadele, polis ve savcı arasındaki ilişki, teşkilat içi çalışma şartları insan hakları (*human rights*) ve cinsiyet eşitliği konularında gerekli çalışmaların yapılması için üye ülkelerin gereken teknik ve eğitim desteğini vermesi gerektiği vurgusu yapılmıştır.[225]

Bir başka önemli mesele, Afganistan'ın afyon ekonomisidir. AB'nin Bölgenin ve Afganistan'ın istikrarını ve ekonomisini etkileyen bu faktöre karşı Afganistan Ulusal Uyuşturucu Kontrol Stratejisini desteklemesi söz konusudur.[226] AB Dış İlişkiler Konseyi'nin 2008 yılında gerçekleştirdiği Lüksemburg Toplantısı'nda Birliğin 2007-2013 yılları arasında afyon ekonomiyle mücadele için vereceği ekonomik desteğin, kalkınma, güvenlik ve yönetişim meselelerine daha fazla sağlanacağı belirtilmiştir.[227]

4.2.3. Afgan Ulusal Ordusunun İnşası

Afgan Ulusal Ordusu (*Afghan National Army* - ANA) inşa sürecinde Taliban'a karşı mücadelenin ana unsuru olarak görülen etnik grupların devletin meşruiyetini tehlikeye atacak milislerden oluşması, devlet inşası kapsamında etnik farklılıkların minimize edilerek bir ulus devlet yapısı oluşturulmasını tehlikeye atmaktaydı. Buna karşın ağırlıklı olarak Peştunlardan oluşan Taliban'a karşı Özbek ve Taciklerden oluşan

[223] Sanem Özer, Ceren Uysal Oğuz ve Senem Atvur, "NATO ve AB'nin Değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi" *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 19. s. 257-285.
[224] Operasyonel faaliyetlere katılmadan bilgi paylaşımı, teknik takip ve teknolojik olarak destek vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özer, Uysal Oğuz ve Atvur, a.g.e., s. 257-285.
[225] Özer, Uysal Oğuz ve Atvur, a.g.e., s. 257-285.
[226] Sönmezoğlu, a.g.e., 2004, s. 584-607.
[227] Özer, Uysal Oğuz ve Atvur, a.g.e., s. 257-285.

Kuzey İttifakı'nın etnik yapısı kısa vadeli çözümler adına SSR'in faaliyetlerinin başarısız olmasına neden olmuştur. Taliban'ın etkin olduğu dönemde çatışmalar artmış ve ordunun inşasından önce bu tehditlere karşılık verebilecek yapıların meydana getirilmesi önem kazanmıştır. Bu amaçla NATO tarafından Ulusal NATO Eğitim Misyonu – Afganistan (*National Training Mission – Afghanistan* - NTM- A) oluşturulmuştur. NTM-A'ın temel amacı güvenlik unsurunun yerel kuvvetlere devredilmesidir. Bu amaç yetkin, eğitimli ve devamlılığı sağlayan polis ve ordu birliklerini oluşturarak bu birliklerin sağlık ve lojistik gibi ihtiyaçlarını sağlayan yapıların teşkili şeffaf ve hesap verebilir bakanlık kurumlarının meydana getirilmesidir. Bu kapsamlı SSR çalışması uygulamada yerel etmenler ve uluslararası toplumun yaklaşımında gerçekleşen politik ve ekonomik değişimler nedeniyle gereksinimlere karşılık verememiştir.

Ekonomik ve Kalkınma İş birliği Örgütü (*Organisation for Economic Co-operation and Development* - OECD) yerel aktörlerin SSR'i sahiplenmesini, sağlıklı ve etkin bir sürecin yürütülmesine temel dayanak olarak görmektedir.[228] Bu sahiplenmenin kastettiği yerel aktörlerin ülkenin ihtiyaçları ve taleplerinin karşılanmasında sorumluluk almasıdır. Ancak ANA yapılanması etnik sorunlar sebebiyle yerel anlamda kabul görmemiş müdahaleci ülkeler ve gözetilen gruplar tarafından yönlendirilmiştir.

Yolsuzluk Afganistan'ın geneline yayılmış bir sorundur. Ancak bu sorun orduda daha mühim bir seviyeye ulaşmıştır. Maaşların azlığı ordu mensuplarının yolsuzluğuna bir sebep olarak gösterilmektedir. Ordu içinde kullanılması gereken birçok malzeme ordu mensupları tarafından satılarak paraya dönüştürülmüştür. Ayrıca var olmayan personelin maaş alıyor olarak gösterilmesi "hayalet askerler" kavramını ortaya çıkartmıştır. Yolsuzluğun önlenmesi amacıyla NTM-A ve ISAF bünyesinde yerel dilde "*shafafiyat"* adıyla bilinen *Combined Joint Interagency Task Force* (CJIATF) kurulmuştur.[229]

Ordu içinde liyakatsizlik, kayırma ve rüşvet gibi adaletsizlikler ordu inşasını başarıya ulaştırmakta önemli sorunlardır. Ayrıca sosyal statünün düşüklüğü, maaşların azlığı

[228] E. Özdemir, a.g.e., s.185-186.
[229] Afghanistan Ministry of Interior (Mol), Advisor Guide, Kabul, Afghanistan, May 2011, s. 5-2.

ve kayıpların çokluğu ordudan firar edenlerin sayısını arttırmıştır. Tüm bu gelişmeler SSR'in çalışmalarına engel teşkil etmektedir.[230]

4.2.4. Afganistan Polis Teşkilatının İnşası

Güvenlik sektörü reformunun ikinci aşaması polis teşkilatının yapılandırılması konusudur. İkinci aşamadan sorumlu devlet Almanya, kurulu olan yapıyı geliştirerek teşkilata dönüştürmeyi amaçlamıştır. Fakat bu amaç doğrultusunda yapılan girişimler liyakat, adam kayırma ve birtakım yolsuzlukların ortadan kaldırılması hedefine tam anlamıyla ulaşamamıştır. Bu nedenle 2003 yılında ABD, polislerin eğitilmesi ve polis teşkilatının yapılandırılması amacıyla sekiz adet eğitim merkezi kurmuş ve bu sürece dahil olmuştur.

Sürecin başlarında polis teşkilatının inşasına NATO, devriye ve danışman hizmetleri sağlamaktaydı. Ancak danışmanlık hizmetlerini gerçekleştiren personeller kolluk konusunda yetkin olmayan askeri personellerden oluşmaktaydı. Askeri bir yapılanma olan NATO kolluk konusunda yetkin eğitmen ve danışman personel konusunda zorluk çekmekteydi. Kamusal düzenin oluşturulmasında büyük bir önem arz eden bu konular, Bölgesel İmar Timleri (*Provincial Reconstraction Team - PRT*) bünyesinde bulunan polisler ve inzibatlar tarafından yerine getirilmiştir.[231]

NTM-A'in kurulmasıyla beraber bu faaliyetler daha kapsamlı ve sistemli bir hal almıştır. NTM-A bünyesinde yürütülen faaliyetler polis teşkilatına yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerini, lider personellerin eğitilmesi, yolsuzluğun önlenmesi, polis teşkilatında yer alan personellerin yaşam standardının yükseltilmesi ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi, tüm yapının revize edilmesi ve adaletli bir ödül-ceza sisteminin oluşturulmasını kapsamaktadır.[232] Ancak tüm bu faaliyetlerin öncesinde Afganistan Polis Teşkilatı'na yönelik karar verilmesi gereken en önemli mesele polis teşkilatının hangi tipte oluşturulması gerekliliğidir. Ülkede devam eden çatışma ortamı, istikrar ve güvenliğin tesisinde batılı bir polis teşkilatının üstesinden gelebileceği seviyenin son derece üstündedir. Bu nedenle daha askeri, ağır silahlarla donanmış jandarma benzeri bir polis teşkilatına gerek duyulduğu anlaşılmaktadır.

---

[230] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s.185-186.
[231] A.g.e., s.185-186.
[232] EUROGENDFOR, "NATO Eğitim Misyonu – Afghanistan (NTM-A) 2009-2014", Erişim Tarihi: 25.12.2021 https://eurogendfor.org/nato-training-mission-afghanistan-ntm-a/

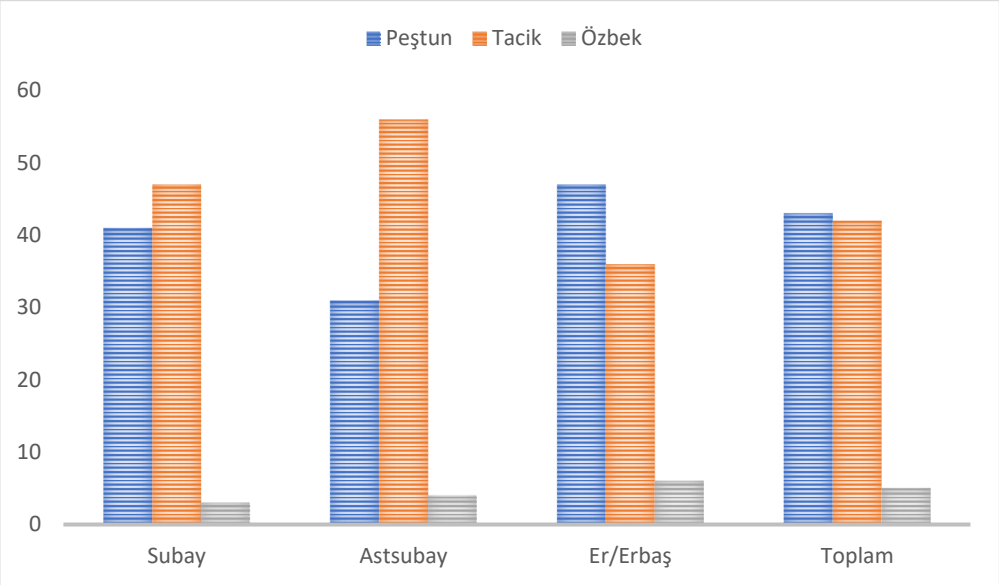
İnşa sürecinin başından itibaren, ANP (*Afghan National Police*) kadroları tıpkı diğer devlet kurumlarında olduğu gibi önemli ölçüde Taliban'a karşı mücadele eden yerel güçler tarafından ele geçirilmiştir. ANA'da olduğu gibi bu kayırma politikası ANP'de de liyakat usulüne dayalı görev verme ve terfi ettirme konularına engel olmuştur. İktidarı elde eden güçler polis teşkilatının özellikle rütbece yüksek kademelerini yandaşlarına vererek onları ödüllendirmişlerdir. Kayırmacılığın ortaya çıkardığı diğer bir sorun ise bazı etnik grupların çokluğudur. Ülkenin etnik yapısı göz önüne alındığında ANP ve ANA'da Tacikler diğer etnik kimliklere göre fazlaca yer almaktadır. Bu durum önceki bölümlerde görüldüğü gibi Afganistan'ın devletleşme sürecinde rastlanan kronik problemlerin başında gelmektedir.[233]

Çeşitli yolsuzluklarla yasadışı gelir sağlamak ANP açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC - *United Nations Office on Drugs and Crime*) yolsuzlukla ilgili yayınladığı bir raporda 2009 yılından itibaren yaşanan ilerlemeye karşın, ANP'in Afganistan'daki yozlaşan kurumların başlarında olduğunu belirtmiştir. [234]

ANP yapılanması 37'den fazla ülkenin desteğiyle gerçekleşmiştir. Bu inşa sürecinde polislerin askerlerden düşük ücretle çalışması, eğitim sürelerinin kısa olması, kendi şehirlerinde görev yapmaları yapının sağlıklı bir şekilde işlemesi önünde büyük engeller teşkil etmiştir.[235] Afganistan'ın yaşadığı iç karışıklıklar, ülkede kronikleşmiş sorunlardan olan kavim/etnik köken merkezcilik *(etnocentrsim),* aşiret liderlerinin ve din adamlarının etkileri gibi kavramlar göz önüne alındığında kamuda yer alan personellerin etnik ve dini kökeni önem arz etmektedir. ANP yapılanması içinde etnik köken dağılımını gösteren aşağıda bulunan grafik yönetim paylaşımı hususunda değerli bir argüman olacaktır.

[233] S. Livingston – Michael Ohanlon, "Afghanistan Index", Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022, s. 7. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20171002_afghanistan_index.pdf
[234] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s.187-188.
[235] Cengiz Özel, *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2018, s.172-176.

Şekil 4-Hata! Burada görünmesini istediğiniz metne 0 uygulamak için Giriş sekmesini kullanın.**7.** ANP Etnik Dağılımı [236]

ANP eğitimlerinin çoğu Kabil Polis Akademisinde verilmiştir. Bunun dışında Gardez, Kandahar, Mezarı Şerif, Kunduz, Celalabad Herat ve Bamyan bölgelerinde kurulan eğitim merkezlerinde de polis eğitimi verilmiştir.[237]

Afganistan'ın içinde bulunduğu durum nedeniyle güvenlik sorunu üzerine düşülmesi gereken en önemli sorunlardandır. Polisin profesyonelleşmesi Afganistan Devletinin tek başına üstesinden geleceği bir kavram değildir. Bu nedenle ABD başta olmak üzere 29 ülkenin yardımıyla PRT dilimizdeki karşılığıyla Bölge İmar Timleri adı altında ekipler kurulmuştur. (Şekil 10) Bu ekiplerin kuruluş gayesi bulundukları lokasyondaki idari ve yargı sisteminin oluşturulması, polislerin eğitilmesi ve teçhizat ihtiyacının temini, altyapı ve bayındırlık hizmetleri, gibi çalışmalar yürütülmesidir. Örneğin Kabil yakınlarında bulunan Vardak kentinde oluşturulan Türk PRT'si içerisinde bölge polislerinin eğitimini ve danışmanlığını yapan 2006 senesinden başlayıp her sene 6 aylık periyotlarla Emniyet Genel Müdürlüğü kadrosundan sekiz polis eğitimcisi görev almıştır. Öte yandan bölgenin güvenliği sağlamak amacıyla on özel harekât, idari

[236] S. Livingston – Michael Ohanlon, a.g.e., s. 7-16.
[237] Polis Akademisi Başkanlığı, "Afgan Ulusal Polis Eğitimi" Erişim Tarihi: 5 Nisan 2021. https://polisdergisi.pa.edu.tr/afgan-ulusal-polis-egitimi-1476-haber

işlemler için bir polis memuru ve hizmetlerin sağlıklı yürütülmesi için koordinasyon amacıyla sorumlu bir Emniyet Müdürü görev almıştır.[238]

Şekil 4-8. Afganistan'da Bulunan PRT'lerin Ülkeleri ve Lokasyonları [239]

4.2.4.1. Afgan Ulusal Polisinin Yapısı (ANP)

Afgan Ulusal Polisi İç İşleri Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren birincil kanun uygulayıcı kurumudur özelliğinde bulunmaktaydı.[240] Afgan Ulusal Polisinin en üstünde İçişleri Bakanı bulunmaktaydı. İç İşleri Bakanına bağlı hizmet veren dört bakan yardımcısı vardır. Polis hizmetleri bir bakan yardımcısının sorumluluğunda görev yapmıştır. Taşra bölgesinde bulunan teşkilatlanmalar direkt olarak polisiye hizmetlerden sorumlu İç İşleri Bakanı Yardımcısına bağlı biçimde örgütlenmiştir.

ANP dört temel unsurdan oluşmaktaydı. Bu unsurlar Afgan Resmi Polisi (*Afghan Uniform Police* – AUP) Afgan Ulusal Sivil Düzen Polisi (*Afghan National Civil Order*

[238] İrfan Çiftçi, "Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği" *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:10 Sayı:4, s. 49-55.
[239] Çiftçi, a.g.e., s. 49-55.
[240] UNAMA, *Protection of Civilians in Armed Conflict 2019*, 22 Şubat 2020, s. 83.

Police - ANCOP) Afgan Sınır Polisi (*Afghan Border Police* - ABP) ve Afgan Suçla Mücadele Polisi (*Afghan Anti-Crime Police* - AACP) teşekkül etmektedir. Bu dört ana unsurun yanı sıra üç adet alt unsur bulunmaktaydı. Bunlar: Afgan Yerel Polisi (*Afghan Local Police* - ALP), Afgan Toplum Koruma Polisi (*Afghan Communty Protaction Police* - APPE), Afgan Narkotik Suçlarla Mücadele Polisi (*Crime Narcotics Police of Afghanistan* - CNPA)'dır[241]. ANP beş bölgesel komuta merkezinden (kuzey, güney, doğu, batı ve merkez) oluşmaktaydı.[242]

i) *Afgan Uniform Police* (AUP) Afganistan genel emniyet faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu kolluk birimidir. Komuta merkezi Kabilde üç yıldız Korgeneral seviyesinde temsil edilmektedir. Ayrıca iki bölge Kabil'de olmak üzere Belh, Kandahar, Paktiya Herat ve Helmand bölgesel komutanlıklar ile tek yıldız seviyesinde bir oluşumdur. Ayrıca il ve ilçe Emniyet Müdürlükleri şeklinde teşkilatlanan AUP 85 bin mevcuduyla tüm ANP'nin yarısından fazla personelle görevini ifa etmiştir.[243]

ii) *Afghan National Civil Order Police* (ANCOP) Toplumsal olaylar ve ayaklanma gibi büyük çaplı olaylarda polise yardımcı olabilmek amacıyla oluşturulmuş bir yapıdır. Kuruluş aşamasında Fransız Jandarması örnek olarak alınmıştır. Eğitimleri bu amaçla verilmiş olmakla birlikte teçhizat yapısı da yine amaca yönelik olarak oluşturulmuştur. Ana karargâhı Kabilde bulunmaktadır. Kabil'deki ana karargâha bağlı dört Tugay ve yirmi Taburla kurulmuş toplumsal olaylara müdahale yeteneği bulunan üstün bir jandarma gücüdür. Daha sonra Tugay sayısı yediye Tabur sayısı ise otuz beşe çıkarılmıştır. Tugaylar Kabil, Kandahar, Herat, Gardez, Helmand, Mezar-ı Şerif ve Celalabad'da konuşlanmıştır. ANCOP toplam personel sayısı 15 bin civarında bulunmaktaydı.[244]

---

[241] USDOD, *Enhancing Security and Stability In Afghanistan*, 23 Ocak 2020, s. 76.

[242] Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021. https://stringfixer.com/tr/Afghan_National_Police#:~:text=Afgan%20%C3%9Cniformal%C4%B1%20Polis%20(AUP)%2C,%2C%20bat%C4%B1%20ve%20orta)%20b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr.

[243] Ali Rıza KUĞU, *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum İçin Yeni Bir Yol Haritası,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 215-216.

[244] NATO, *Afghan National Security Force*, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/20110310_101122-media-backgrounder-ANSF.pdf

iii) *Afghan Border Police* (ABP) Sınır polisi olarak bilinen bir polis oluşumudur. Ana Karargâh Kabil'de yer almaktaydı. Görevi komşu ülke sınırları ve havalimanları dahil olmak üzere yasadışı girişlerin ve kaçakçılığın önüne geçmektedir. Mezar-ı Şerif, Fayzabad, Celalabad, Gardez, Kandahar ve Herat olmak üzere altı bölgeye ayrılmıştır. Ayrıca bu bölge komutanlıklarına bağlı olarak otuz yedi sınır taburu ve altı tane acil müdahale taburundan teşekkül eden bir teşkilatlanma yapısı ile kurulmuştur. Personel mevcudu ise 15 bin civarındadır.[245] ABP görevini daha iyi ifa edebilmek adına çeşitli eğitimlere tabi tutulan personellerden oluşmaktaydı. Örneğin 2011 Ocak ayında 25 ABD'li uzman ABP personeline gümrük muhafaza ve sınır koruma konularında eğitim vermekteydi. Bu manada ABP personelinin görevleri sınır güvenliğini sağlamak, vize hizmeti vermek, göçmenlik başvurusu almak, sınır ihlalleri; havalimanlarının çevre, bina, uçak ve yolcu güvenliğini sağlamak, sınır geçiş noktaları oluşturmak ve bu noktalarda hizmet vermek gibi konuları kapsamaktadır.[246]

iv) *Afghan Anti-Crime Police* (AACP) kriminal inceleme ve suç araştırma-soruşturma birimidir. Bu alanda eğitim alan 15 bin civarı personel mevcudu bulunmaktaydı.[247]

v) *Afghan Public Protection Force* (APPF) Toplum Koruma Polisi olarak bilinen bu yapı çeşitli büyük projeler ile büyük lojistik konvoyları korumak amacıyla oluşturulmuştur. Personel mevcudu ise ihtiyaca göre değişkenlik göstermiştir.[248]

vi) *Afghan Local Police* (ALP) güvenlik güçlerinin ulaşmakta güçlük çektiği yerel bölgelerde güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulmuş bir birimdir. Türkiye'deki güvenlik korucularına benzer bir yapıdır.[249]

vii) *Counter Narcotics Police Of Afghanistan* (CNPA): Bu birim Afganistan'da en yaygın suçlardan biri olan narkotik suçlarla mücadele amacıyla kurulmuş birimdir. Afyon üretimi ile dünya çapında tanınmış olan Afganistan'da afyon ve diğer tüm

---

[245] Kuğu, a.g.e., s. 215-216.

[246] Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021. https://stringfixer.com/tr/Afghan_National_Police#:~:text=Afgan%20%C3%9Cniformal%C4%B1%20Polis%20(AUP)%2C,%2C%20bat%C4%B1%20ve%20orta)%20b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr.

[247] Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2021. https://military-history.fandom.com/wiki/Afghan_National_Police#Rank_structure

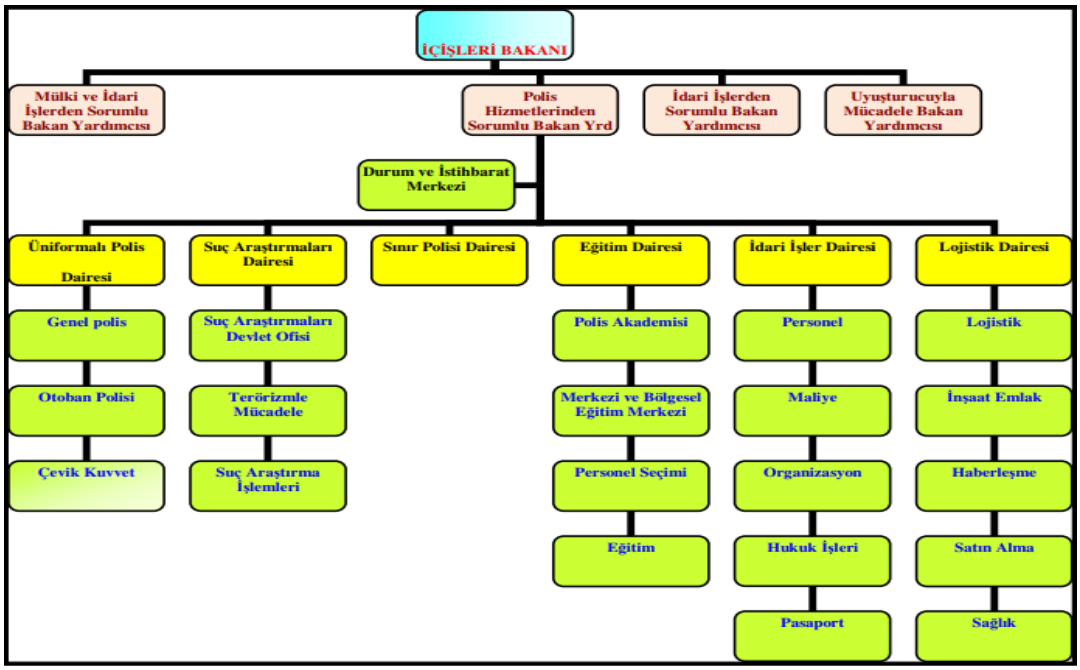
[248] Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2021. https://stringfixer.com/tr/Afghan_National_Police#:~:text=Afgan%20%C3%9Cniformal%C4%B1%20Polis%20(AUP)%2C,%2C%20bat%C4%B1%20ve%20orta)%20b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr.

[249] Kuğu, a.g.e., s. 215-216.

uyuşturucu kaçakçılığını önlemek amacıyla kurulmuş uzman personellerden oluşan bir polis gücüdür.[250]

Afganistan Ulusal Polisi'nin organizasyon şeması aşağıda verilmiştir.

Şekil 4-1. Afganistan Ulusal Polis Teşkilatı Şeması [251]

Afganistan Ulusal Polisinde askeri bir yapı bulunmaktadır. Rütbeler askeri rütbelerle benzeşmektedir. Türkiye'de Jandarma Genel Komutanlığı yapısına benzemektedir. Tıpkı Jandarmada olduğu gibi erler teşkilatın taban kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki bekçi ve korucuya benzer hizmet sınıfları da oluşturulmuştur. Bu oluşumlar güvenlik güçlerinin ulaşımının zor olduğu kırsal bölgelerde varlığını sürdürmeye çalışan teröristlerin faaliyetlerini engellemek amacıyla oluşturulmuştur.[252]

Afganistan Ulusal Polisinin teşkilat yapılanması daha kolay anlaşılabilmesi için Türkiye'deki muadilleriyle karşılaştırması yapılabilir. Bu karşılaştırma aşağıda şema olarak verilmiştir.

[250] A.g.e., s. 215-216.
[251] Çiftçi, a.g.e., s. 53.
[252] A.g.e., s. 49-55.

Tablo 4-1. Genel Sınıflandırma [253]

Türkiye	**Afganistan**
Amir	Saran
Memur	Satanman
Jandarma	Polis-i Milli Erat ve Polis-i Adi Erat
Korucu - Bekçi	Polis-i Kergiy

Afgan Ulusal Polisi Türkiye'deki Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün birleştirilmiş versiyonu gibi inşa edilmiştir. Ancak ANA daha çok Jandarma Genel Komutanlığı gibi katı askeri nizamlar ve gelenekler ile var olmaktadır. Rütbelerin askeri rütbe olması ve er kısmının tabanı oluşturması bunun en açık göstergesidir. Türkiye'deki rütbelerle Afganistan'daki rütbelerin karşılaştırılması aşağıda tablo olarak gösterilmiştir.

Tablo 4-2. Rütbelerin Karşılığı [254]

Türkiye	**Afganistan**
General	*Paswal*
Albay	*Samunwal*
Yarbay	*Samunmal*
Binbaşı	*Samunyar*
Kıdemli Yüzbaşı	*Sar Sarınman*
Yüzbaşı	*Saranman*
Üsteğmen	*Lumray Saran*
Teğmen	*Duahim Saran*
Kıdemli Başçavuş	*Dırıyim Saran*
Başçavuş	*Sar Satanman*
Kıdemli Astsubay	*Lumray Satanman*
Uzman Astsubay	*Duahim Satanman*
Astsubay	*Dırıyim Satanman*

[253] A.g.e., s. 51.
[254] A.g.e, s. 51.

Afgan Ulusal Polisinin eğitimlerinin pek çok ülkenin katılımıyla ve PRT'ler aracılığıyla gerçekleştiğini belirtilmiştir. Bu eğitimler her ülkenin belli bölgelerde kurduğu Bölge İmar Ekipleri tarafından verilmektedir. Örneğin ABD genel olarak başkent Kabil'de eğitimler düzenlemektedir. Kabil'de yer alan Merkez Hizmet İçi Eğitim Ünitesi çok geniş bir alan üzerine kurulan ve eğitimleri modern bir birimdir. Burada verilen eğitimler 4 ve 8 haftalık periyotlarla temel polislik eğitimi olarak verilmektedir. Afgan Polisinin büyük bir kısmı ABD tarafından eğitilmiştir. Afgan Polisinin eğitimlerinde büyük bir orana sahip olan bir diğer ülke Almanya'dır. Almanya Kabil'de yer alan Afganistan Polis Akademisini yenileyerek eğitim üssü haline getirmiştir. Almanya, Afganistan polis seçimlerinin sağlanması sınavların ve soruların niteliği ve gerekli kriterlerini oluşturmak ve bu seçimlere ve eğitimlere genel bir düzenleme getirmeyi amaçlamıştır. Polis Akademisinde üç farklı polis eğitimi yer almaktaydı. İlk olarak yüksek kademe polis amiri eğitimleri olarak bilinen "Saran Training" eğitimleri 5 yıl süreyle verilen ve son iki yılı staj eğitimlerinden oluşan eğitimlerdir. İkinci eğitim türü orta düzey polis memuru yetiştirmeye yönelik 3 yıllık son iki yılı staj eğitimlerinden oluşan eğitim türüdür. Üçüncü ve son eğitim ise sınır polislerinin eğitimleridir.[255]

4.2.4.2.Yetki ve Kapasite

USDOD Aralık 2019'da ANP personel sayısını 124.626[256] olduğunu belirtse de SIGAR raporlarında 30 Nisan 2020 tarihi itibarıyla yaklaşık 4 bin kadın olmakla beraber ANP personel sayısının 100 bin civarında olduğu görülmektedir.[257] Bu kadın personellerin varlığı kadınlara yönelik suçların azalmasında etkili olmakla beraber bazı durumlarda yapılan ev aramalarında kadın vatandaşların aranmasında da kolaylık sağlamıştır. Afganistan'ın toplumsal yapısı ve kültürel değerleri göz önünde bulundurulduğunda kadın polislerin varlığı son derece önem arz etmektedir.[258]

ANP personel sayısının zamanla azalması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu azalmaların başlıca sebepleri, uzak ve her açıdan (coğrafi, yapısal, sosyal) güvensiz bölgelere uzun görevlendirmeler yapılması, teçhizat, yetersiz erzak verilmesi, verilen

[255] A.g.e, s.49-55.
[256] USDOD, *Enhancing Security and Stability In Afghanistan*, 23 Ocak 2020, s. 76.
[257] SIGAR, *Quartely Report to the United States Congress*, 30 Nisan 2020, s. 82.
[258]Asia News, Erişim Tarihi:12 Aralık 2021. https://afghanistan.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_st/features/2019/11/14/feature-02

operasyonel eğitimlerin yetersiz olması ve bu nedenle gerçekleşen çatışmalarda kaybın fazla olması bu durumun diğer personellerde oluşturduğu güvensizlik hissi, ekonomik nedenler olarak sıralanabilmektedir.[259]

4.3.Güvenlik Sektörü Reformu Faaliyetlerine AB ve Türkiye'nin Katkıları

Afgan Ulusal Polisi'nin inşa sürecinde AB EUPOL aracılığıyla ve üye ülkelerin desteğiyle katkıda bulunmuştur. Türkiye'de gerek EUPOL ile olan ilişkileri gerek NATO üyesi olması dolayısıyla bu inşa sürecine destek vermiştir. Bu kapsamda AB üyesi devletler ve Türkiye gerek Afganistan sınırlarında gerek kendi ülkelerinde Afgan Polisine eğitimler vermiş ve gerekli teçhizat ve maddi desteği sağlamıştır.

Bunların dışında 8 Aralık 2009 tarihinde EUROGENDFOR kapsamında NTM-A (Afganistan'daki NATO Eğitim Misyonu) 2009-2014 yılları arasında, savunma kolejleri ve akademileri de dahil olmak üzere, Afganistan Ulusal Güvenlik Güçleri'ne (*Afghanistan National Security Forces* - ANSF) daha üst düzey bir eğitim sağlamak, ayrıca doktrin geliştirmeden sorumlu olmak, Afgan Ulusal Polisi'ni eğitmek ve tavsiyelerde bulunmak üzere çalışmalar gerçekleştirdi. Başlangıçta Afganistan'daki üç EUROGENDFOR Eğitim Merkezinde görevlendirilen EUROGENDFOR eğitmenleri, görevlerini NTM-A komuta zinciri kapsamında yerine getirdiler. Ek olarak, bir çekirdek uzman grubu, NTM-A Genel Merkezinde diğer eğitim uzmanlarıyla birlikte çalıştı. Başlangıçta Aralık 2009'da 196 personelden oluşan bir kuvvetle konuşlandırılan EUROGENDFOR yapılanması, Mayıs 2011'de Fransa, İtalya, Hollanda, Portekiz, Polonya, İspanya ve Türkiye tarafından sağlanan 40'dan fazla birliğe ulaştı ve EUROGENFOR tarihinin bu güne kadarki en önemli EUROGENFOR angajmanı oldu. Kuvvetlerin çekilmesiyle, NTM-A yeniden planlanarak Eylül 2014'te ISAF Karargahı altında bir Karargah Unsuru oldu. Aralık 2014'te ISAF, Kararlı Destek Misyonu'na dönüştü.[260]

Afganistan'ın yeniden inşası sebebiyle kurulan PRT'ler 2001 yılında yapılan Bonn Anlaşması'ndan sonra faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye'de bu kapsamda Vardak şehrinde Bölge İmar Ekibi kurmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Bu BİE ile Vardak

[259] USDOD, *Enhancing Security and Stability In Afghanistan*, 23 Ocak 2020, s. 76.
[260] EUROGENDFOR, "NATO Eğitim Misyonu – Afghanistan (NTM-A) 2009-2014", Erişim Tarihi: 25.12.2021 https://eurogendfor.org/nato-training-mission-afghanistan-ntm-a/

şehrinde bölge polislerinin eğitimleri ve teçhizat gerekliliklerinin sağlanması, alt yapı çalışmaları, bayındırlık faaliyetleri ve sosyal hayatta Afgan halkının standartlarının arttırılması hedeflenmiştir. Bu hedeflerin gerçeğe dönüşmesi adına Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Başkatip statüsünde sivil bir koordinatör, 1 vali yardımcısı, 20 polis, 63 asker ve 3 TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı) personeli görev yapmıştır.[261]

Türkiye polis eğitiminde son derece başarılı olmuştur. Ancak Afgan polis eğitimlerinin farklı ülkeler tarafından sağlanması ülke genelinde bir yeknesaklığın olmamasına sebep olmuştur. Bu konuda Birleşmiş Milletle harekete geçerek Afgan Polis Eğitimlerinin tek çatı altında verilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) yöneticileri de Türkiye'nin polis eğitimlerinde son derece başarılı olduğunu belirtmiş ve ayrıca Türklerin Afgan Polisini ve Afgan Halkını anlamakta çok daha fazla ehil olduklarını belirtmiştir. Nitekim Afgan Polisinin yarısından fazlasının okuma yazma bilmemesi oluşturulan PRT'lerden sadece Türk PRT'sinde okuma yazma eğitimin verilmesi de Türkiye PRT'lerinin ne denli kapsamlı eğitimler verdiğinin bir göstergesidir.[262]

Türkiye sadece PRT'ler aracılığıyla Afganistan'da değil Türkiye'de de Afgan Polisine eğitimler verilmiştir. Türkiye'nin Afgan Polisine Bonn Anlaşması çerçevesinde verdiği eğitimler 95 farklı alan eğitimini kapsamaktadır. 2001 yılından 2021 yılına kadar Afganistan İçişleri Bakanlığı Personeli olan 1826 kişi bu eğitimlerden faydalanmıştır.[263] Ayrıca 2011 yılında iki devlet arasında imzalanan "*Afgan Ulusal Polisinin Eğitilmesi ve Kapasitesinin Geliştirilmesi Hususunda Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Yapılmasına Dair Mutabakat Muhtırası*"[264] kapsamında Sivas Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlüğü (POMEM) Afgan Polislerin eğitimi için tahsis edilmiştir. Adı geçen mutabakat 26 Nisan 2011 tarihinde tarafların bakanlıkları tarafından imzalandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 10 Mayıs 2011 tarihinde onaylaması ile yürürlüğe girmiştir. Akabinde Sivas POMEM'in Afgan Polis Eğitimlerine tahsis

[261] Çiftçi, a.g.e., s. 49-55.
[262] A.g.e., s. 50-55.
[263] Erişim Tarihi: 18 Nisan 2021 https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-5-bin-397-afgan-polisi-egitti-398490.html
[264] 10 Mayıs 2011 Tarih ve 27930 Sayılı Resmî Gazete.

edilmesiyle yoğun bir eğitim programı başlatılmıştır. Sivas POMEM'de verilen eğitimlerde polis usul ve esasları, polis hukuku, Afgan Anayasası modülleri, silah kullanımı, trafik polisliği, sürücü eğitimleri, bilgisayar kullanımı, arama teknikleri, yolsuzlukla mücadele, insan hakları, polis savunma ve saldırı teknikleri, ilk yardım, ifade alma, olay yeri inceleme, delil toplama, aile içi şiddet ve mağdurlara yardım ve terörizm konularında teorik ve uygulamalı birçok eğitim verilmiştir. Verilen bu eğitimlerin yanında kursiyerlere Türk kültürünü tanıtmak amacıyla gezi programları ve konferanslar da düzenlenmiştir. Teknolojik eğitim alanının yanı sıra eğitim merkezinde masa tenisi, okçuluk, voleybol, bilardo, basketbol, badminton ve futbol gibi birçok spor branşında imkanlar tanınmıştır. Ayrıca kursiyerlere sağlık, terzi ve kuaför hizmetleri gibi pek çok alanda hizmetler de sunulmuştur.[265]

Polis Akademisi Başkanı Prof. Dr. Yılmaz Çolak 15 Şubat 2018 tarihinde yaptığı konuşmada 18 farklı ülkeden 143 ilk kademe amir eğitimi alan kursiyerlerin 31'inin Afgan olduğunu vurgulayarak bu kursiyerlere hem amirlik eğitimi verildiğini hem de tezsiz yüksek lisans programlarıyla güvenlik yönetimi eğitiminin verildiğini ifade etmiştir. [266]

Afganistan ile imzalanan mutabakat kapsamında Sivas Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlüğü'nde 2018 yılı itibarıyla yaklaşık 3.500 civarında Afgan Polisine eğitim verilmiştir. Bunların 4 dönem halinde 1954 erkek, 7 dönem halinde 1334 kadın öğrenciden oluşmaktadır. Ayrıca kapasite geliştirilmesi ve uzmanlık eğitimleri kapsamında 212 kadın ve erkek kursiyer olmak üzere yaklaşık 3.520 Afgan Polisine eğitimler düzenlenmiştir.[267] Afgan Ulusal Polisi içinde yaklaşık 3.000 kadın polis yer almaktaydı. Bu sayının yarısından çoğu Türkiye'de eğitim almıştır. Bu durum, kadının toplumsal hayattaki yeri ve cinsiyet eşitliği kavramları düşünüldüğünde son derece önemlidir.

[265] Polis Akademisi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021 https://www.pa.edu.tr/polisligi-turkiyede-ogreniyorlar.html
[266] Polis Akademisi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021 https://www.pa.edu.tr/polisligi-turkiyede-ogreniyorlar.html
[267] Polis Akademisi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021 https://www.pa.edu.tr/uluslararasi-iliskiler.html

4.4. 2014-2020 Arası Afganistan'da Güvenlik Sektörünün Afgan Kuvvetlerine Devredilmesi

Bu dönem Afganistan'da ABD'nin ve NATO'nun savaşan unsurlarından oluşan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'nün (*ISAF*) görevine son verilip Kararlı Destek Misyonu'na (*Rasolute Support Mission* - RSM) geçiş yapıldığı dönemdir. 1 Ocak 2015 tarihinde başlatılan bu dönemde RSM'nin amacı Afgan güvenlik güçleri ve kurumlarına eğitim, tavsiye ve yardım hizmeti sunmaktır. RSM, NATO liderliğindeki savaş dışı bir yapıdan oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (*BMGK*) 2014 tarihli 2189 sayılı Kararı ile kurulan RSM'nin amacı Afgan güvenlik güçlerine ve kurumlarına savunma kapasitelerini geliştirme konusunda yardımcı olmaktır. RSM merkezi Kabil'de olmak üzere Mezar-ı Şerif, Herat, Kandahar ve Laghman'da faaliyetlerini sürdürmüştür. RSM Afgan ordusu, polisi ve hava birlikleri ile yakın işbirliği içinde çalışmıştır.[268]

Aralık 2014'te ISAF'ın görevinin sona ermesiyle ANSF'nin desteklenmesine devam etmek için NATO liderliğinde savaş dışı bir misyon oluşturma kararı alınmıştır. Bu karar RSM olarak hayata geçmiştir. 30 Eylül 2014 Kabil'de imzalanan ve 27 Kasım 2014 tarihinde Afgan Parlamentosu tarafından onaylanan Güçlerin Statüsü Anlaşması (*Status of Force Agrement* - SOFA) ile RSM yasal olarak hayata geçmiştir.[269]

RSM plan, program ve bütçeleme konularında destek vermeyi amaçlamıştır. Şeffaflık, hesap verilebilirlik ve gözetimin sağlanması ile hukukun üstünlüğü ve iyi yönetişim ilkelerine bağlılığı desteklemiştir. Personelin kuvvet oluşturma, işe alma, eğitme, yönetme ve geliştirme gibi süreçlerinin kurulması ve sürdürülmesi gibi konularda desteklerde bulunmuştur.[270]

Yukarıda değinildiği üzere RSM daha çok bir destek misyonu olup operasyonel olarak ANSF'ye bir katkı sunmayı amaçlamamıştır. Zira ISAF döneminde Afganistan'da bulunan yabancı asker sayısı yüz binin üzerinde iken RSM döneminde bu sayı 16 bin civarında kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında ABD ve NATO ANSF'nin yeterliliğini

---

[268] NATO, "Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonu" Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm

[269] EUROGENDFOR, "RSM (Kararlı Destek) 2015-2021", Erişim Tarihi: 25.12.2021, https://eurogendfor.org/rsm-resolute-support/

[270] NATO, "Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonu" Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm

yanlış öngörmüştür. Zira "devlet inşası" amacına yönelik yapılan faaliyetlerde güvenlik sektörünün işleyişi demokratik ve ekonomik hayatın sürdürülmesi ve kalkınmasında son derece önemlidir. Ancak NATO ülkeleri ve ABD Afganistan'ın kendine has özelliklerini indirgemeci bir bakışla değerlendirmiş ve Afganistan'da yaşanan sorunları bu bakışla çözdüklerini zannetmiştir.[271]

ISAF'ın çekilmesi ile savunma ve güvenlik konuları tamamıyla ANSF'ye kalmıştır. Ancak ANSF'nin içinde bulunduğu durum ülkede huzur ve sükuneti sağlayacak bir güçte olmadığının göstergesi olmuştur. ANSF hava kuvvetleri açısından zayıf, yetersiz operasyonel bilgi ve teçhizat ile düşük maaş gibi sorunlar onlarca yıllık savaş tecrübesi olan Taliban karşısında Afgan güvenlik güçlerini zor duruma düşürmüştür. Sadece teçhizat bakımından değil personel sayısı bakımından da ANSF sorunlar yaşamıştır. Örneğin yüzbinlerce insanın yaşadığı bir ilçede yalnızca 40 polis görev yapmıştır. Ayrıca polislerin elinde bulunan ve Sovyetlerden kalan teçhizatlar imha edilmiş ve yerine Batı'nın eski silahları verilmiştir.[272] Afgan ordusunun ve polisinin teçhizat ve sayı sorunun yanı sıra kağıt üstünde personel sayısı olarak nispeten yüksek gözüktüğü 'hayalet çalışanlar' unsuru da göz ardı edilmemelidir.[273] 2019 Temmuz'unda yayınlanan SIGAR raporunda ANSF kağıt üstünde 352 bin kişilik bir mevcuda sahip iken gerçekte bu sayının 180 bin ANA personeli ve 91 bin civarında ANP personelinden oluştuğu aradaki farkın ise 'hayalet çalışanlar' kaynaklı olduğunu ileri sürülmüştür.[274]

Yukarıda sayılan; teçhizat, eğitim, iletişim, hava gücü, personel sayısı, kurum içi oryantasyon, liyakat, nepotizm, personelin farklı fraksiyonlara bağlı oluşu, uzman personel azlığı, etnik farklılıkların kurumlara yansıması vb. birçok sebepten ötürü 2015'te başlayan savunma ve güvenlik misyonunun ANSF'ye bırakılması süreci başarısız olmuştur. Bu başarısızlığı takiben 2020 yılı itibarı ile Taliban'ın kuvvetli yükselişi başlamıştır.

[271] Merve Seren, "Afganistan'da Ulus-Devlet İnşa Projesinin Başarısızlığı ve Taliban'ın Kazanma Stratejisi" *Amme İdare Dergisi*, Cilt 54, Sayı:3 Eylül 2021, s. 20-23.
[272] Seren, a.g.e., s. 29-30.
[273] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 181-195.
[274] SIGAR, "*Quarterly Report to the United States Congress*" Temmuz 2019, s. 64.

4.5. 2020 Sonrası Taliban'ın Yükselişi

Taliban'ın yükselişi 2020 yılı olarak görülse de temel olarak tarihsel bir arka planı bulunmaktadır. Taliban ilk olarak ortaya çıktığı 1992 yılı sonrası ve 2001 yılı arasındaki dönemde ortaya koyduğu politika ile 2001 sonrasında ortaya koyduğu politika farklılık göstermektedir. 2001 sonrasında Neo Taliban olarak adlandırılan bu yeni yapı, bu tarihten sonra yalnızca dini baz alan istikrar ve adalet söylemleri ile hareket etmemiş, işgalci güçlere ve emperyalizm ile mücadele söylemlerinin yanı sıra, ülkenin kronik sorunları olan; nepotizm, rüşvet ve kötü muamele gibi söylemleri de politikasına eklemiştir.[275] Bu politika ile Kabil yönetiminin çevredeki hakimiyetini zayıflatarak bir alternatif olmayı hedeflemiştir. ABD, öncülüğünde başlatılan BM ve NATO'nun da diğer ortaklarıyla birlikte giriştikleri Kalıcı Özgürlük Harekatı, Taliban'ın Kabil'den ayrılıp siyasi faaliyetlerden uzaklaşmasına, ardından ise askeri ve operasyonel anlamda zayıflayarak hareket alanının daralmasına sebep olmuştur. Başlangıçta Taliban, koalisyon kuvvetlerine son derece ciddi mukavemet göstermiş ve ölümcül saldırılar gerçekleştirmiş olsa da, koalisyon kuvvetlerinin muasır teknolojisi ve özellikle hava saldırıları karşısında güç kaybederek, Kandahar ve Pakistan cenahına çekilmek durumunda kalmıştır. Bu çekilme esasında bir toparlanma sürecine girmeyi ifade etmektedir. Ne var ki Taliban'ın toparlanma süreci tahmin edilenden kısa sürmüştür. Ulusal ve uluslararası ortamda çok sayıda etmen Taliban'ın toparlanma sürecine katkı sağlamıştır. Taliban, kazanmayı odak noktasına koyarak yeni stratejiler ile hareket etmeye başlamış ve iç ve dış etmenleri göz önüne alarak tüm aktörlerin politikalarına göre yeni bir strateji ortaya koymuştur.[276]

Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesi süreci incelendiğinde esasen düşünülenin aksine öğrenen organizasyon yapısı ortaya koyduğu görülmektedir.[277] Muasır güçler karşısında mukavemet gösterecek bir gücü bulunmadığından örgüt, askeri yöntemler bakımından gayri nizami harbe (GNH) dayalı bir strateji izlemeye başlamıştır. Taliban, Sovyetler ile mücadele döneminde kazanılan bir takım GNH tecrübeleri bulunsa da; yeni dönemde silah teknolojileri ve emir komuta zinciri bağlamında değişen ve gelişen bir organizasyon olduğunu göstermiştir. Başlarda küçük yerel

[275] Antonio Giustozzi, *Koran, Kalashnikov and Laptop (The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan)*, Paperback, October, 2007, s. 12-15.
[276] Seren, a.g.e., s. 29-30.
[277] Emrah Özdemir, "Taliban Afganistan'ı**"** *GASAM*, 25 Ağustos 2021.

kuvvetlerle gerçekleştirilen eylemler daha sonra sistematik ve merkezi bir görünüm kazanmıştır. Yerel askeri komisyonlar, müfettişlikler oluşturularak merkezi bir yapı kurulmuştur.[278]

Yukarıda belirtildiği üzere Taliban yeni öğrenen organizasyon yapısı ile ABD, NATO, BM ve Afgan Hükümet'inin çabalarını hükümsüz kılmıştır. Zira Taliban 20 yıllık mücadelede bu güçlerin tutumlarına göre kendi stratejisini değiştirmiştir. Taliban, koalisyon güçlerinin hatalarından faydalanmasını bilmiştir. Örneğin, uzun süre sert müdahaleler ile gerçekleştirilen Kalıcı Özgürlük Harekâtı "terörizmle değil, teröristle mücadele" yanlışından kaynaklanmıştır. Terörizmle mücadelede; örgütün lider kadrosu etkisiz hale getirilerek terör kampları ve benzeri yerler imha edilmektedir. Sonrasında var olan köktenci gruplar ve ayaklanmacı unsurlar silahsızlandırma, terhis ve yeniden topluma kazandırma (*Disarmament, Discharge and Reintegration Program* - DDR) faaliyetleri ile barış ve istikrar ortamının tesis edilmesi gerekmektedir. Ancak en fakir ülkeler sıralamasında 21. sırada yer alan Afganistan'da koalisyon güçlerinin müdahalelerinden sonra bakıldığında harcanan paraların büyük bir kısmı operasyonel faaliyetlere gitmiş; alt yapı, sanayi vb. istihdam sağlayacak unsurlara gerekli önem gösterilmemiştir. Bu durum, ülkede bulunan ve savaşmak dışında bir meziyeti olmayan insanların uyuşturucu ve terör faaliyetlerine yönelmesini sağlamıştır.[279] İşte bu noktada Taliban devreye girmiş ve bu hatadan faydalanarak kendisine militan devşirmiştir.

Taliban'ın öğrenen organizasyon olarak koalisyon güçlerinin hatalarından beslendiğinden bahsedilmişti. Bu hatalardan bir diğeri de koalisyon güçlerinin sebep olduğu sivil kayıplardır. Kalıcı Özgürlük Harekatı'nın ilk dönemlerinde Uruzgan'da bir düğünde yerel gelenekler üzerine havaya ateş edilmesi sebebi ile ABD'nin düğünü bombalaması sonucu 40'tan fazla kişi ölmüş ve 100'den fazla kişi yaralanmıştır. Ancak ABD'li yetkililer özür açıklamasında dahi bulunmamıştır.[280] Nitekim sivil kayıplar bu olayla sınırlı kalmamıştır. 2009 yılından 2020 ilk çeyreğine kadar Afganistan'da 3,700 civarında sivil yaşamını yitirirken, 100,000'in üzerinde insan yaralanmıştır.[281] Bu bilgiler ve gelişmeler Taliban'ın, ABD'nin ve Afgan

[278] E. Özdemir, a.g.e., 2021.
[279] Seren, a.g.e., s. 30-32.
[280] A.g.e., s. 32-33.
[281] EASO, "*Afganistan Güvenlik Durumu Menşe Ülke Bilgisi Raporu*" Eylül 2020, s. 36.

Hükümet'inin Afganistan halkını koruyamadığı söylemlerine kuvvetli bir dayanak oluşturmuştur.

Taliban koalisyon güçlerinin hatalarından faydalanmanın yanı sıra kendi içinde de değişim ve dönüşüm sürecini başarılı bir şekilde atlatarak varlığını sürdürmeyi bilmiştir. Örgüt içinde farklı görüşlerin bulunması örgütün içsel zayıflığını oluştursa da Molla Ömer'in ölümü ile 2013'te ortaya çıkan krizi yönetmeyi bilerek bu zayıflığın üstesinden gelmiştir. Örgütü teşkil eden etkin grupları; Peşaver Şura, Queta Şura ya da diğer adıyla Rahbari Şura ve Miran Şah Şura olarak saymak mümkündür. Bunlar içerisinden Queta Şura Molla Ömer'in oğlu olan Molla Muhammed Ömer'i desteklemekteyken diğer gruplar Haqqani Ağı önderi Sırajeddin Haqqani'yi desteklemiştir. Çatışan bu iki aktör Malawi Hibatullah Akhundzada'nın önderliği altında birleşen hareket içinde bir güç paylaşımı yapmıştır. Bu dönemde Emir-ul Muminin sıfatıyla Akhundzada'nın önderliğinde birleşen örgütün askeri faaliyetler ve Batı illeri sorumlusu Molla Muhammed Ömer, Doğu illeri sorumlusu Malawi Hibatullah, politik faaliyetler sorumlusu ise Molla Abdul Ghani olmuştur. Bu yapı içinde modern bir devletin idari teşkilat sistemine benzer olarak; sağlık, mali işler, adalet, istihbarat, sınır işleri, tarım ve hayvancılık, sivil zayiatın önlenmesine yönelik birimler gibi çok sayıda komisyon ve birimler oluşturulmuştur. Taliban'ın bu şekilde örgütlenmesi, Afgan Hükümet'ine yalnızca güvenlik sağlama ve askeri kapasite anlamında bir rakip değil aynı zamanda idari yönetim alanında da bir alternatif olduğunu ortaya koymaktadır.[282] Taliban'ın yukarıda bahsi geçen komisyonları ve birimleri oluşturmasının yanı sıra Whatsapp İhbar Hatları ile kötü muameleye karşı kendilerine ulaşılmasını istemiş[283] ve adeta kendisini devletin yerine geçebilecek adil bir yapı olarak göstermeye çalışmıştır.

Taliban'ın gelinen noktada başarılı olmasının elbette ki pek çok nedeni bulunmaktadır. Ancak Taliban'a uluslararası aktörlerin açıktan veya örtülü olarak destek vermesi bu nedenlerin başında sayılabilmektedir. Vekalet Savaşları olarak literatüre giren olgunun Afganistan üzerinde de tezahür ettiği açık bir gerçektir. Savaşın uzaması Taliban'a yaramış ve kendisine destek bulmasının önü açılmıştır. Bu destekler sayesinde, bazılarına Afgan Ulusal Ordusunun bile sahip olmadığı teknolojiler edinmiştir. Afgan

[282] E. Özdemir, a.g.e., 2021.
[283] Financial Times, "WhatsApp, Kabil'deki Taliban Yardım Hattını Kapattı", Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021, https://www.ft.com/content/d8e29de8-aebb-4f10-a91e-89d454d4a9f7

ordusu ve polisinin Taliban karşısında tutunamaması Taliban'ın aldığı dış yardımlarla, Afgan ordusunda ve polisinde bulunmayan teçhizatlar ile operasyonlar yapması da Afgan güvenlik güçleri açısından bir handikap oluşturmuştur. Bu perspektifle "sizin saatiniz bizimse zamanımız var" anlayışı ile hareket eden Taliban zamanla dengelerine lehine çevirmeyi başarmıştır.[284]

Taliban süreç içinde özellikle 2010'lardan sonra çatışmayı kuzeye doğru kaydırmak istemiştir. Bu amaç doğrultusunda diğer radikal unsurlarla iş birliği yapmıştır. BMGK 2019 Haziran raporunda bazı radikal oluşumların barış ve istikrara engel teşkil ettiği belirtilerek bu unsurların Taliban ile iş birliği yaptığı ortaya konulmuştur. Raporda Taliban'ın El-Kaide, Hakkani Ağı, Özbekistan İslam Hareketi, Türkistan İslam Partisi gibi pek çok unsurla iş birliği yaptığı öne sürülmüştür. Bahsi geçen raporda Taliban'ın 8 bin ila 10 bin arasında yabancı teröriste sahip olduğu ve bunların yaklaşık 4 bin tanesinin ise El-Kaide karşıtı olan, İslam Devleti Horasan Vilayeti (*Islamic States Khorasan Province* - ISKP) ve sözde Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) ile bağlantılı militanlardan meydana geldiği belirtilmiştir.[285] Bu açıdan bakıldığında Taliban'ın kazanma stratejisinde pragmatist bir anlayışla hareket ettiği görülmektedir. Kendisine rakip olan bazı gruplarla iş birliği yaparak amaca yönelik faydacı hareket etmesi Taliban'ın kazanma stratejisini ortaya koymaktadır.

Taliban'ın başarısının bir diğer nedeni de ABD'nin 2011 yılında birkaç yıl içinde Afganistan'da bulunan asker sayısını azaltacağını duyurması ve 2016 yılına gelindiğinde güvenlik sorumluluğunu Afgan güçlerine bırakması olarak sayılmaktadır. 2011 yılı ile birlikte ISAF ana amaç olarak ANSF'nin ülke genelinde güvenliği sağlayacak bir yapı haline dönüştürmeyi hedeflemiştir. 2015 yılına gelindiğinde ISAF sona erdirilmiştir. Yerini Kararlı Destek Misyonu uygulamasına bırakmıştır. Bu geçiş ANSF'yi oldukça zayıf düşürmüştür. Zira ANSF'nin NATO'nun savaşa doğrudan katılan birimlerinden faydalandığı askeri teknoloji kaybedilmiştir. Bu durum Taliban'ın faydasına olmuş ve yeterli kapasiteye ulaşamayan Afgan ordusu ve polisine karşı daha kolay başarılar kazanmıştır.[286]

---

[284] Seren, a.g.e., s. 33-35.
[285] UNSC, *Tenth report of the Analytical Support and sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2255 (2015) concerning the Taliban and other associated individuals and entities constituting a threat to the peace, stability and security of Afghanistan,* S/2019/481 1 Haziran 2021.
[286] Seren, a.g.e., s. 19-35.

Taliban'ın yürüttüğü kapsamlı ve başarılı kazanma stratejisi ile nihayetinde ABD ile doğrudan görüşmelere geçmesi de örgüt için bir başarıdır. ABD ve NATO 20 sene Taliban ile mücadele ettikten binlerce kayıp verdikten sonra başarısız olmuş ve bu durumu kapatmak için Taliban'la anlaşma kararı almıştır. ABD ve Taliban arasında yapılan görüşmelerin ardından 29 Şubat 2020 tarihinde Doha'da bir barış anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşma neticesinde ABD tüm askerlerini 2021 Mayıs'ında tamamen çekeceğini ilan etmiştir.[287] Siyasi olarak kazanım elde eden Taliban, bir yandan Afgan Hükümet'i ile görüşmeleri sürdürürken diğer yandan hem askeri yönden yetersiz hem de psikolojik olarak zayıflamış olan Afgan kuvvetlerine karşı, askeri ilerleyişini, sürdürmüş ve ülkenin yüzde 85'ini kontrol altına almıştır. 22 Temmuz 2021 tarihinde ABD son askerini de Afganistan'dan çektiğinde iki hafta gibi bir sürede Taliban, ülkenin neredeyse tamamını ele geçirerek Kabil'i kuşatmıştır. 14 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Eşref Gani ülkeyi terk etmiş ve Afgan Ulusal Uzlaşı Yüksek Konseyi Başkanı Abdullah Gani'nin ülkeyi terk ettiğini doğrulamıştır. Bu gelişmelerin ardından kentte büyük bir panik oluşturmuşsa da İçişleri Bakanı Vekili Settar Mirzakwal kentin barışçıl yollarla teslim edileceğini duyurmuştur. 15 Ağustos 2021 tarihinde ise hiçbir direnişle karşılaşmadan Kabil'e Başkanlık Sarayı'na girmiş ve ülkeyi tamamen ele geçirmiştir.[288]

Yukarıda belirtildiği üzere inşa sürecinde bazı belirsizlikler ve başarısızlıklar Taliban'ın pragmatist yaklaşımı ve hatalardan faydalanmayı bilmesi ile orantılı olarak sürecin Taliban lehine sonuçlanmasını sağlamıştır. SSR sürecinin iyi yönetilememesi Taliban'ın gücünün tam anlamıyla kırılamaması, güçlü güvenlik yapısının kurulamaması Taliban'ı her zaman diri tutmuş gözükmektedir. Zira halkın bir kısmının da bu başarısızlıklar karşısında Taliban'ın propagandalarına kanmasını kolaylaştırmıştır. Zira Afganistan halkı uzun yıllardır savaş ve çatışmaların içinde yaşamak durumunda kalmış ve huzur ve istikrara hasret yaşamıştır. Bu nedenle Taliban'ın söylemleri halkın bir kısmında karşılık bulabilmiştir. Çünkü Afgan Hükümetleri istikrarı sağlayamamıştır.

---

[287] *"Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between Islamic of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state is known as the Taliban and the United States of America"* 29 February 2020.

[288] Zabihullah Dashti, "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi" *Asya Araştırmaları Dergisi,* Sayı:2 Cilt:5 2021, s. 195-212.

Taliban'ın silahlı mücadele içinde olması ve aynı zamanda propaganda faaliyetleri yürütmesi ve pek çok farklı alanda devlete alternatif olarak bulunmaya çalışması nedenleri ile Afganistan'da girişilen SSR faaliyetleri ve özelde güçlü bir polis teşkilatı kurulmasının önemini anlaşılır kılmaktadır. Zira Taliban'a karşı güçlü bir ordu ve polis yapısı inşa sürecinin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Ancak gerek SSR faaliyetleri gerekse özel olarak bakıldığında polis teşkilatının inşası süreçleri iyi yönetilememiştir.

Taliban yönetimi ele geçirdikten sonra polis teşkilatının yapısına pek dokunmamakla birlikte üniformaları değiştirmiştir. Eski üniformalarda Cumhuriyet sembolleri bulunan gri-mavi üniformalar yerine dağıtılmaya başlanan yeni koyu yeşil renkteki üniformalarda Taliban yazısı ve kelime-i şehadet yazılıdır.[289]

Kabil 10. Polis Bölgesinin yeni Şefi Mevlevi Şakir kendilerinden önce yolsuzluk, cinsel taciz zulüm ve adaletsizlik olduğunu ancak şu an suç oranın yüzde seksen oranında azaldığını işlenen suçların da mahiyetinin önemli suçlar kapsamına girmediğini belirtmiştir. Kabil 10. Polis Bölgesi'nde 150 Taliban polisi, M-4 tüfeklerle ve bir zamanlar Afgan polisine verilen araçlarla görev yapmaktadır. Ancak bu görevler ufak çapta asayiş olayları ve birtakım anlaşmazlıkların çözümü ilgili görevlerdir.[290]

Bir zamanlar dağlarda ve gerilla tipi savaşan unsurların şimdi şehirde polis gücü olarak görev yapmaktadır. Bu unsurların bir kısmı eski dönem Afgan polisinden kalan ABD yapımı M-16 tip tüfekler için yıllardır kullandıkları AK-47 tüfeklerini bırakmıştır.[291]

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Taliban eski dönemden kalan bazı personelleri tekrar göreve başlatacaklarını duyurmuştur. Hatta yakın dönemde Kabil Havalimanı'nda eski dönemden kalan iki personele ulaşarak görevlerine dönmeleri hususunda bildirimde bulundu. Personellerin bu teklifi kabul etmesi sonucu, Taliban döneminde eski dönemden kalan personellerin görevlerine dönebileceği düşünülmektedir.[292] Bundan

---

[289] Voa News, "Taliban Introducing New Uniform for Afghan Police, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2022, https://www.voanews.com/a/taliban-introducing-new-uniform-for-afghan-police/6608513.html

[290] Los Angeles Times, "More 'Judge Judy' than 'Cops': A first look at the Taliban's New Police", Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022, https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-09-09/how-the-taliban-governs-kabuls-new-police

[291] ApNews, "Taliban Savaştan Polislik Sokaklarına Geçişle Karşı Karşıya", Erişim Tarihi: https://apnews.com/article/police-afghanistan-kabul-taliban-ashraf-ghani-8963526964f4d514b377f88b23b55e1c

[292] France 24, "Afghan Police Return to Work Alongside Taliban at Airport", Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2022, https://www.france24.com/en/live-news/20210912-afghan-police-return-to-work-alongside-taliban-at-airport

sonraki süreçte merak edilen konu eski dönemden kalan güvenlik unsurlarının Taliban döneminde eski görevlerine devam etme konusudur. Taliban yetkilileri eski dönemden kalan personellerin bazı noktalarda görevlerine devam edebilme ihtimalinin olduğunu ileri sürse de bu noktada eski personele güvenme veya eski personellerin Taliban'a güvenme durumunun ne olacağı başka bir merak edilen konu olabilir.

5. BÖLÜM:
AFGANİSTAN POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN İNŞASINDA BAŞARISIZLIĞININ NEDENLERİ

15 Ağustos 2021 tarihi itibarı ile Taliban Kabil'e girerek Afganistan'ı tamamen ele geçirmiştir. ABD ve NATO'nun 20 yıllık mücadelede mağlup olduğunun reel bir yansıması olarak karşımıza çıkan bu durum 'devlet inşası' sürecinin başarısız olduğunun bir göstergesidir. Afganistan'a yönelik müdahale ve ardından alınan devlet inşası kararı ile pek çok devlet kurumu gibi Afganistan Polis Teşkilatının da yeniden inşası bu süreçte başarıya ulaşamamıştır. Esasen devlet inşası fikri ile polis teşkilatının inşası fikri birbirinden ayrı düşünülmesi pek olası değildir. Ancak devlet inşasının başarıya ulaşması adına önemli unsurlardan birisi Güvenlik Sektörü Reformu'nun sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesidir. Zira SSR başarılı olursa demokrasi kamu düzeni ve liberal ekonominin varlığını sürdürmesi mümkün olacaktır. Bu bağlamda, SSR kapsamında polis teşkilatının yeniden inşasının başarısız oluşu ile devlet inşası ve SSR'deki başarısızlık her ne kadar ayrı düşünülemez ise de çalışmanın bu kısmında polis teşkilatının yeniden inşasında yapılan önemli hatalar ve başarısızlığa neden olan unsurlar başlıklar halinde ele alınmıştır. Belirtildiği üzere bu nedenler sadece polis inşası sürecinin değil genel olarak Afganistan'da girişilen kapsamlı çabaların başarısızlığının da sebepleri olarak değerlendirilebilir. Dahası Afganistan'da politik gücün örgütlenişi, sosyo-kültürel yapının gelişimini ve ekonomik gelişim süreçlerinde görülen tarihsel problemlerle de örtüştükleri görülmektedir.

5.1. Merkez Çevre Çatışması

Afganistan'ın siyasal istikrarının karşısında duran en büyük sorunlardan birisi etnik milliyetçiliktir. Günümüzde olduğu gibi tarihsel süreçte de etnik milliyetçilik istikrarın sağlanmasının önünde önemli bir sorun olmuştur. Afganistan etnik yapısında Peştunlar, Tacikler, Hazaralar gibi pek çok etnik yapı sayılırken dahi bu etnik yapıların kendi içinde homojen olduğunu düşünmek sıklıkla rastlanan bir hata olarak karşımıza çıkmaktadır.293 Özellikle Peştunlar arasında, Gılzaylar olarak bilinen kırsal bölgede yaşayan kavim ile Abdali olarak bilinen ve Afganistan'ın kurucu olan Ahmed Şah Dürrani'nin de üyesi olduğu kavimler arasında yaşanan güç mücadelesi Afganistan

[293] Seren, a.g.e., s. 6.

siyasi tarihinin önemli konularındandır. Başlangıçta da belirtildiği gibi Ahmed Şah Dürrani Peştunların Abdali kavmine bağlı Sadozay kolundan bir liderdir. Ahmed Şah Dürrani'nin ardından tahta çıkan oğlu Timur Şah 1793'te yaşamını yitirmiş ve yerine oğlu Zaman Şah tahta çıkmıştır. Zaman Şah tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Barakzay (Muhammedzay) olarak bilinen Abdalilerin bir kolu olan kavmin lideri Payende Han'ı öldürtmüştür. Zaman Şah kardeşi Mahmud Han ile Payende Han'ın oğlu Vezir Han'ın işbirliğine gitmesini engelleyememiş ve kardeşinin isyanı sonucu tahtı bırakıp kaçmış ve kardeşi 1800 yılında Mahmud Şah tahta geçmiştir.

Bu dönemde Mahmud Şah'ın kardeşi Şüca'ül Mülk Paşaver'de bağımsızlık ilan etmiştir. 1803 yılında Gılzayların Mahmud Şah'a karşı isyan etmesini fırsat bilen Şüca'ül Mülk Kabil'e girmiş ve Mahmud Şah'ı hapsettirip diğer kardeşi Zaman Şah'ı serbest bıraktırmışsa da Mahmud Şah'ın veziri Feth Han Şüca'ül Mülk'ü mağlup edince Mahmud Şah tekrar tahta çıkmıştır. Bundan sonra Mahmud Şah Feth Han'ın nüfuzuna girmiştir. Feth Han'ın kardeşi Dost Muhammed ve diğer kardeşleri çeşitli devlet görevlerine getirilmiş ve ailecek büyük bir güç elde etmişlerdir. Mahmud Şah'ın Feth Han'ı öldürtmesi sonrasında ise Dost Muhammed Mahmud Han'ı yenerek tahta çıkmıştır. Böylece Sadozayların ardından Barakzayların saltanatı başlamıştır. Görüldüğü üzere tarihsel süreçte Abdali'ler kendi içindeki bu kolların güç mücadelesini dahi yaşamıştır.[294] Buradan hareketle Peştunların dahi yekpare bir etnik unsur olmadığı anlaşılmaktadır.

Günümüzde kırsal toplum olarak bilinen Gılzay kavimleri ile şehirli veya elit kesim olarak bilinen Dürraniler arasında hala bir çekişme mevcuttur. Taliban'ın da çoğunluğunu kırsal Peştun olan Gılzayların oluşturduğu bilinmektedir. Bu iki güç arasındaki mücadele devlet yönetimine de yansımıştır. Örneğin Karzai yönetime geldiğinde Dürranilerin desteğini arkasına almayı amaçlamıştır. Karzai ardından yönetime gelen Gani ise bir Gılzay Peştunu olması nedeniyle Dürrani soyuna mensup karakterleri önemli görevlerden uzaklaştırmıştır. Günümüzde Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ile birlikte iki Peştun grup arasındaki rekabetin farklı bir duruma evirilmesi de söz konusudur.[295]

[294] Saray, a.g.e., s. 34-70.
[295] Seren, a.g.e., s. 6-7.

Tarihsel süreçte, etnik yapılar arasındaki mücadele ile birlikte, merkezi yönetim çevredeki unsurlara tam olarak hakimiyet sağlamakta sorunlar yaşamıştır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan Gılzaylar önemli liderleri olduğu müddetçe merkezi otorite karşısında bir sorun olarak varlık göstermiştir. Bunun yanı sıra Tacikler, Özbekler ve diğer etnik unsurlar merkezi otorite karşısında kendi güçleri ile var olmayı bilmiştir. Burada bir devletin en önemli unsurlarından biri olan güç kullanma tekelinin yalnızca devlete ait olması unsuru Afganistan'da çoğu zaman geçerli olmamıştır. Çevrede yaşayan etnik yapıların liderleri feodal bir görünüm ile kendi bölgelerinde adaleti tesis etme eğiliminde olmuştur. Bu durum merkezi otoriteyi zayıflatmış ve merkez-çevre arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Yakın dönemde dahi çevredeki güçlü karakterlerin hoşnutluğu Afgan Hükümet'inin varlığını sürdürmesinde büyük önem taşımıştır.[296]

Afganistan'da devletin tüm kurumlarında olduğu gibi polis teşkilatında da etnik yapı unsurları arasında paylaşım söz konusu olmuştur. Doğal olarak her bölgede güçlü feodal beylerin uygun gördüğü kişiler polisliğe alınmış ve merkezi otoriteye değil feodal beye bağlı polisler orta çıkmıştır. Bu durum devletin şiddet kullanma tekeline ortak bir paye olarak feodal beyleri ortaya çıkarmıştır. Merkezi otoritenin sağlanması konusunda önemli bir araç olan polis teşkilatının, etnik unsurlar arasında ve feodal beylerin çıkarlarına uygun olarak paylaştırılması, devletin otoriter yapısının gelişmesine engel olmuştur.

Çalışmanın tarihsel süreç kısmında değinilen iç karışıklıklar, ayaklanmalar, etnik gruplar arasındaki çatışma ve taht kavgaları devletin otoritesinin yeterli derecede kurulamadığının en önemli göstergesidir. Zira devletin güçlü olduğu Ahmed Şah Dürrani, Abdurrahman Han gibi liderlerin tahtta bulunduğu dönemlerde merkezi otorite daha güçlü şekilde varlığını göstermiştir. Bu dönemlerde devlet güç kullanma tekelini de sağlamıştır. Ancak basiretsiz ve yeteneksiz liderler döneminde otorite zayıflamış ve devletin güç kullanma tekelini kaybetmesine sebep olmuştur. Rakip devletler de bu zayıflıktan faydalanarak çevrede bulunan güçlü feodal beylerle işbirliği yapmış veya devlete isyan eden/isyan etme potansiyeli bulunan kabileleri destekleyerek güçlü bir merkezi otorite oluşmasını engellemiştir. Tüm bu tarihsel

[296] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 3.

miras, polis teşkilatının inşa sürecinde de kendini göstermiş ve çevredeki feodal beyler varlığını sürdürmüştür. Devletin güç kullanma tekelini fiilen yerine getiren polis, jandarma ve asker unsurları dışında savaş ağaları kendi silahlı gücünü korumayı başarmıştır. Bu durum ise polis adayı bulmakta güçlük çekilmesi, polislik mesleğinin saygınlığının azalması, polislerin üyesi oldukları kabilelerle yakın ilişkiler içine girmesi ve hatta bazılarının polisliği bırakarak savaş ağalarının emrine girmesine neden olmuştur.[297] Tüm bunlar ise polis teşkilatı inşasının başarısız olmasında önemli nedenlerden biri olmuştur.

5.2. Ulus-Devlet İnşasıda Karşılaşılan Zorluklar ve Yapılan Hatalar

Ulus-Devlet inşası başarısız devletlerin uluslararası topluma yeniden kazandırılması için yürütülen faaliyetler bütünüdür. Afganistan'da bu faaliyetlerin önünde çok sayıda engel bulunmaktadır. Bu engeller şu şekilde sıralanabilir: Etnik rekabet; siyasi etik yoksunluğu; çökmüş durumda olan ekonomi; hukuksuzluk; liderlerin despotluğu; devletin güç kullanma tekelini yitirmiş olması; görüş ayrılıkları; devletin sınırları koruyamaması; merkezin çevreye hakim olamaması; devlete karşı güven sorunu; feodal beylerin kendi nüfuz bölgelerini oluşturması; nepotizm; ileri derecede yoksulluk; devlet kurumlarının çökmüş olması; devletin görevini ifa edememesi; anarşi; devlet dışı ve devlet altı aktörlerin otoriteyi ele geçirme çabasıdır.[298]

BM ve NATO öncülüğünde yürütülen faaliyetler genel olarak 'devlet inşası' kapsamında güvenlik sektörü reformu amacına yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu durumun ana nedeni güvenlik kurumlarının demokratikleşme ve liberal ekonominin yerleşmesini sağlamada öncül olması hasebiyledir. Ancak her ülkenin kendine özgü karakteri bulunmaktadır. Bu reformlar yapılırken bu karakterin göz ardı edilmesi, indirgemeci bir yaklaşımla ele alınması, başarısız bir reform sürecini kaçınılmaz kılmıştır. Gelinen noktada başarısız bir devlet inşası/güvenlik sektörü reformu karşımıza çıkmıştır.[299]

Afganistan'da yürütülmeye çalışılan ulus-devlet inşa sürecinde 'ulus inşası' kavramı kapsamında feodal beylerin liderliğini yaptığı tüm etnik grupları bir araya toplayarak tek bir Afganistan ve Afgan kimliğinin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaca

[297] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 3.
[298] Seren, a.g.e., s. 21-22.
[299] A.g.e., s. 21-22.

yönelik ‘devlet inşası’ kapsamında ise; Kabil’de bulunan merkezi Hükümet’in ülke geneline hâkim olması amaçlanmıştır. Etnik olarak son derece ayrışmış ve ayrışan grupların rekabet içinde olduğu Afganistan’da bu hedeflerin gerçekleştirilmesi oldukça zordur. Zira bu zorluk zaman içinde kendini göstermiştir. Diğer yandan Batı tarzı milliyetçilik anlayışının Afganistan’a uymadığı düşünülebilir. Ayrıca etnik gruplar arasındaki çatışmanın ulus-devlet inşa sürecinde bilinçli olarak körüklendiği iddiaları da bulunmaktadır.[300]

Tüm bu gelişmeler ışığında özetle 2001-2021 tarihleri arasında yapılan tüm çalışmalara rağmen Afganistan 2021 yılı itibarıyla başarısız devletler sıralamasında dokuzuncu sırada yer almıştır.[301] 2001 yılından itibaren Afganistan’ın bu sıralamada kayda değer bir ilerlemesinin olmamasının yanı sıra reel anlamda ülkede bir gelişmişliğin görülmemesi gösteriyor ki ABD başta olmak kaydı ile BM ve NATO nezdinde gerçekleştirilen yirmi yıllık ulus-devlet inşa süreci başarısız olmuştur. Dolayısı ile bu başarısızlık düzgün işleyen devlet kurumlarının inşa edilememesi gibi güçlü bir polis teşkilatı kurulamamasının da sebebi olmuştur.

5.3. Güvenlik Sektörü Reformu Kapsamında Yapılan Hatalar

Afganistan’da gerçekleştirilmeye çalışılan Güvenlik Sektörü Reformu uzun ve son derece karmaşık bir süreçtir. Sarf edilen çabalar ve ekonomik olanakların zorlanmasına karşın hedeflenen sonuçlar elde edilememiştir. Afganistan’da ortaya konan SSR faaliyetleri ülkenin siyasi yapısını; ekonomik durumunu; sosyokültürel yapısını; etnik rekabetler ve çatışmaları; tarihsel geçmişini tam olarak analiz etmeden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Dolayısı ile SSR ve DDR çalışmaları ve personel seçimi yanlış yönetilmiştir. Bu durum SSR başarısızlığında bir etmen olmuştur. Ayrıca SSR faaliyetleri güvenlik güçlerinin seçilmesi, teşkilatlanması, kurumsal bir yapı oluşturulmasının yanı sıra bir güvenlik disiplini kültürünün yerleştirilmesini de kapsamalıdır. Bu uzun ve kapsamlı süreçte başta ülkedeki yerel aktörler olmak üzere tüm unsurların sürece katılımı sağlanmalıdır. Süreci yerel aktörlerin benimsemesi büyük önem arz etmektedir. Ancak SSR sürecinin tam olarak benimsenmeden

[300] A.g.e., s. 16-17.
[301] Failed State Indeks, 2021, Erişim Tarihi: 27 Mart 2021. https://fragilestatesindex.org/country-data/

pragmatik bir anlayışla bölgeden ayrılarak maddi ve manevi olarak sorumluluktan kaçınmak sürecin başarısız olmasına neden olmuştur.[302]

Ancak Afganistan'da ABD'nin ve NATO'nun savaşan unsurlarından oluşan Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücü'nün (ISAF) görevine son verilip 1 Ocak 2015 itibariyle görevi yalnızca eğitim ve danışmanlık faaliyetleri niteliğinde olan Kararlı Destek Misyonu'na geçiş yapılmıştır.[303] Bu durum koalisyon güçlerinin, SSR sürecinin yerel unsurlar tarafından benimsenmeden, maddi ve manevi sorumluluktan kaçınmış olmasının bir göstergesidir.

SSR faaliyetleri ile birlikte gerek devlet kurumları gerekse bireyler hukukun üstünlüğü ve insan hakları kavramlarını benimsemiş olmalıdırlar. Vatandaşların devletin haklarını koruyacağını bilmesi ve devlete güvenmesi gerekmektedir. Adil yönetim ile sağlanacak bu olguların devletin her kurumunda olduğu gibi polis teşkilatında da ön planda tutulması gerekmektedir.[304] Ancak Afganistan'da hukukun üstünlüğünü korumakla görevli güvenlik güçleri tam tersine halkın huzur ve güvenliğinden çok bağlı oldukları etnik grup yada savaş ağasının çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu durum SSR faaliyetlerinin planlanan amaca ulaşamadığını göstermektedir.[305]

5.4. Polis Teşkilatının İnşa Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Bonn Anlaşması'nın bir barış anlaşması olmasından dolayı SSR faaliyetlerine doğrudan bir atıf yapılmamıştır. SSR inşasına yönelik karar, 2002 yılında Almanya Petersberg'de düzenlenen "Afganistan'ın Yeniden İnşası: Barış ve İstikrar" konferansında alınmıştır.[306] Aynı yıl Cenevre'de gerçekleştirilen toplantılarda SSR kapsamında Afganistan'da güvenliğin sağlanması amacıyla; ABD öncülüğünde askeri reform, Almanya öncülüğünde polis reformu, İtalya öncülüğünde yargı reformu, İngiltere öncülüğünde uyuşturucu ile mücadele reformu ve Japonya liderliğinde DDR uygulamalarının yürütülmesi kararı alınmıştır.[307]

---

[302] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 1-9.
[303] NATO, "Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonu (2015-2021)", Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm
[304] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 7-8.
[305] A.g.e., 2019, s. 7-9.
[306] Alpaslan Özerdem, *Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma*, Nobel Yayıncılık, 2013, Ankara, 2013 s. 152.
[307] Seren, a.g.e., s. 19-22.

Almanya polis reformundan sorumlu devlet olarak, Polis Teşkilatının yeniden yapılandırılmasını; yalnızca var olan yapıların iyileştirilmesi kapsamında ele almıştır. Baştan bir polis teşkilatı kurulmasını gerekli görmemiştir. Ancak bu bakış açısı polis teşkilatında var olan yolsuzluk ve kayırmacılığın önüne geçememiştir. Bu durum İçişleri Bakanlığı'nın köklü bir reform hareketine tabi olmasını engellemiştir. Polis Teşkilatının yapılandırılmasında sorunlar baş gösterince ABD sürece dahil olmuş sekiz adet eğitim merkezi kurarak polis eğitimleri vermeye başlamıştır. Ayrıca başlarda NATO'nun polis teşkilatının yapılandırılmasına katkısı, ortak devriye faaliyetleri yürütmek ve danışmanlık yapmak olmuştur. Askeri bir organizasyon olması nedeniyle kolluk ve eğitim konularında yeterli tecrübeye sahip olmayan NATO yeterli katkıyı verememiştir.[308] Almanların Polis Teşkilatını inşa süreci yavaş ve yetersiz olarak görülünce EUPOL polis eğitimlerini üstelenmiştir. Almanların verdiği eğitimlere başka bir yaklaşımla ABD Afganistan Birleşik Güvenliğe Geçiş Komutanlığı (*Commun Security Command Transition-Afghanistan* - CSTC-A) programını başlatarak beş haftalık polis eğitimleri vermiştir. Almanların 2006 yılına kadar 3.600 polis eğitmesine karşın ABD 2012 yılına gelindiğinde polis sayısını 150 bine çıkarmıştır. Kısa ve yetersiz eğitim alan ANP personeli Taliban ve diğer terör unsurları karşısında son derece zayıf kalmıştır.[309]

Polis eğitimlerinde sorumlu ülke konusunda problemler yaşanmakla birlikte bir diğer sorun da ne tip bir kolluk teşkilatı oluşturulacağı yönünde olmuştur. Zira Afganistan hiçbir batılı devletin karşılaşmadığı ölçüde şiddet ve terör eylemlerine ev sahipliği yapmıştır. Buradan hareketle, Batılı tarzda hafif silahlarla donatılmış bir polis teşkilatının güvenliği sağlamada başarılı olması mümkün gözükmemiştir. Bu nedenle jandarmaya benzer ağır silahlarla donatılmış yüksek askeri operasyon bilgisi bulunan bir polis teşkilatı oluşturulması gerekliliği anlaşılmıştır.[310]

Afganistan'ın içinde bulunduğu durum Batılı devletleri sorumluluk almaktan çekinir hale getirmiştir. Zira Almanya var olan kurumları revize ederek kısa sürede en az maliyet ve zamanda görevi bitirmeyi hedeflemiştir. Ancak sorunların analiz edilmeden ve köklü reform faaliyetleri yapılmadan başarılı bir Polis Teşkilatı kurulması mümkün

[308] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 5.
[309] Mehmet Yıldız, "Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki Rolü (2001-2011) *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2013, Cilt:15 Sayı:2 S.183-212.
[310] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 5.

olmamıştır. Ayrıca Polis Teşkilatının ülkenin iç dinamiklerine uygun olarak operasyonel anlamda yetenekli ve ağır teçhizatlar ile donatılmış olması bir gerekliliktir. Bu kapsamda oluşturulan *Afghan National Civil Order Police* (ANCOP) Toplumsal olaylar ve ayaklanma gibi büyük çaplı olaylarda polise yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuş bir yapıdır. Kuruluş aşamasında Fransız Jandarması örnek olarak alınmıştır. Eğitimleri de bu amaçla verilmiş olmakla birlikte teçhizat yapısı da yine bu amaca yönelik olarak oluşturulmuştur. Ana karargahı Kabil'de bulunan birim Kabil'deki ana karargaha bağlı dört Tugay ve yirmi Taburla kurulmuş toplumsal olaylara müdahale yeteneği bulunan üstün bir Jandarma gücü olarak oluşturulmuştur. Daha sonra Tugay sayısı yediye Tabur sayısı ise otuz beşe çıkarılmıştır. Tugaylar Kabil, Kandahar, Herat, Gardez, Helmand, Mezar-ı Şerif ve Celalabad'da konuşlanmıştır. ANCOP'un toplam personel sayısı 15 bin civarındadır.[311] Ancak gerek personel sayısının azlığından gerekse bu kolluk gücünün kullanımında problemler yaşanmasından dolayı bu birimden yeterli fayda sağlanamamıştır.

Ülkede güvenliğin tesisi ve asayişin sağlanması adına önemli bir unsur olan Polis Teşkilatının İnşasında başlarda yetkili ülke konusunda problemler yaşanmış sonrasında ise ne tür bir polis gerektiği konusunda anlaşmazlıklar görülmüştür. Ağır silahlı polislerin ülkede güvenliği sağlamada batılı tarzda polislikten daha çok başarı sağlayacağı fikri ise daha isabetli görülmektedir. Ayrıca farklı polis kuvvetlerinin oluşturulması ve bu unsurların başına yeteneksiz ve etnik bağlılıkları ile ön plana çıkmış kişilerin atanması ulusal bir polis kimliğinin oluşmasını engellemiştir. Bu kişiler bir ulus bilinci olmadığından, mensubu olduğu kabilenin ve ikamet ettiği yerin güvenliğini görev yaptığı yerin güvenliğinden ön planda tutarak zaten son derece zayıf olan polis kimliğine daha çok zarar vermiştir. Bu durum Polis Teşkilatı İnşasının başarısız olmasının bir nedeni olarak görülmektedir.

5.5. Hukuksuzluğun Engellenememesi, Savaş Ağaları ve Nepotizm

Tarihsel süreçte Dost Muhammed ve Amanullah Han gibi bazı liderler modernleşme adına çabalar sarf etmiştir. Bu çabalar ordu ve bürokrasi üzerinden kurumsallaşma ve gücü merkezileştirme doğrultusundadır. Bu liderler, kabileler arasındaki çatışmalara son vermenin ve onları bir Afgan kimliği altında birleştirmenin yanı sıra savaş

[311] Kuğu, a.g.e., s. 215-216.

ağalarını da hakimiyet altına almayı hedeflemişlerdir. Ancak modernleşme çabaları savaş ağalarının, dini liderlerin ve halkın büyük kesiminin karşı çıkması dolayısı ile başarılı olamamıştır. Zira savaş ağaları ve dini liderlerin çıkarları modernleşmenin karşısında durmalarını gerektirmiştir. Halkın büyük bölümünün okuma yazma bilmemesi, modernleşmeyi batılılaşma olarak görmesi bu çabaların başarısızlığına sebep olmuştur.[312]

Afganistan'da tarihte olduğu gibi bugünümüzde savaş ağaları ve onların merkezi otoriteye karşı duruşları başarılı bir devlet organizasyonu kurulmasında büyük engeldir. Taliban'ın yükselişinin de bir sebebi olarak görülmektedir. Zira savaş ağalarının silahlı adamlarının halka eziyet etmesi, yol kesmesi, haraç alması, insanları kaçırması veya alıkoyması, kadınlara istismarda bulunması gibi suçlar halkı güvensizliğe ve tepki vermeye itmiştir. Yapılan bu hukuksuz eylemler merkezi otoritenin zayıflığı ile birleşince halkın kurtuluş amacıyla devlet dışı aktörlere yönelmesine neden olmuştur. Zira bu muameleleri gören insanlardan bazılar başka savaş ağalarının yanına bazıları ise Taliban'ın safına geçmiştir.[313]

Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde diğer devlet kurumlarında olduğu gibi ANP'de de önemli görevlerin savaş ağaları veya etnik liderlere verilmesi söz konusu olmuştur. Bu durum, ANP gibi güvenliğin sağlanması açısından önemli bir kurumda, işe alımlarda ve terfide liyakat esasının kaybolmasına sebep olmuştur. İktidarı elinde bulunduran güç odakları, İçişleri Bakanlığı, polis teşkilatının önemli rütbelerini nepotist bir yaklaşımla yakınları ve müttefikleri arasında paylaştırmıştır.[314] Hizipçilik ve nepotizmin önemli göstergelerinden birisi de bazı etnik grupların ANP'de önemli sayılarda bulunmasıdır. Ülkenin nüfus yapısı incelendiğinde ANP içerisinde Tacik personellerin diğer etnik unsurlara nazaran oransal anlamda oldukça fazla olduğu görülmüştür.[315] Taliban'ın iktidardan uzaklaştırılmasında ABD'nin temel unsur olarak gördüğü Kuzey İttifak'ının çoğunlukla Taciklerin egemenliğinde olması yeni kurulan devlet sisteminde de söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu sebeple Mareşal

[312] Saray, a.g.e., s. 191-198.
[313] Arslan, a.g.e., 47-63.
[314] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 5.
[315] Şekil-9 incelendiğinde ANP içinde yüksek rütbelerin çoğunluğunun Taciklerden oluştuğu görülecektir.

Fehim (Muhammed Fehim) gibi karakterler Savunma Bakanlığı ve Başkan Yardımcılığı gibi görevleri üstlenerek SSR sürecine de hakim olmuşlardır.

ANP personelinin maaşlarının düşüklüğü ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı düşünüldüğünde personelin gelir amaçlı hukuksuz işlere girmesine yol açmıştır. Zira ANP personeli kamu malını satmak, rüşvet, haraç gibi pek çok hukuksuz eylemde bulunmuştur. Bu hukuksuz davranışlar ise Taliban'ın propaganda malzemesi haline gelmiştir.[316] ANP personelinin yalnızca halka yönelik hukuksuz eylemleri olmamıştır. 'Hayalet Çalışanlar' aracılığı ile devlet de kayba uğratılmıştır. SIGAR raporlarında bu durum açıkça belirtilmiştir. ANP'den bir şekilde ayrılan personeller rapor edilmemiş ve hala görevine devam ediyor gibi maaşları alınarak raporda yer alan deyim ile "cebe indirilmiştir".[317] Hukukun korunması ve sağlanmasında öncül bir kurum olan ANP personelinin bu eylemleri halkın devlete olan bağlılığını zayıflatmıştır. Devletin halkı korumak ve güvenliği sağlamakla görevli bir silahlı gücünün halka eziyet etmesi ve hukuksuz eylemlerde bulunması devlet otoritesinin zayıflamasına ve savaş ağaları, etnik liderlerin ve Taliban'ın güçlenmesine vesile olmuştur.

5.6. Batılı Ülkelerin Afganistan Halkını ve Ülkeyi Tanımamaları

Batılı ülkelerin Afganistan üzerine yaptığı elbette önemli araştırmalar vardır. SIGAR raporları USDOD raporları vs. incelendiğinde yapılan çalışmaların detaylı bilgiler içerdiği görülmektedir. Ancak Batılıların ülkeye yaklaşımı kültürel ve dini değerlere özen göstermekten son derece uzaktır. Örneğin Afganistan'da yapılan reformlara tarihte dini liderler, savaş ağaları ve halkın çoğunluğu tarafından karşı çıkıldığı bilinmektedir. Günümüze gelindiğinde de son derece koyu Müslüman halkın şeriat ve kabile yasalarına bağlılığı reformların Batılı tarzda ve indirgemeci bir şekilde yapılması karşısında büyük bir engel oluşturmuştur. Afganların kabile ve şeriat kurallarına bağlılığını anlayamayan ve geri plana iten Batı modern hukuk kuralları ve çağdaş yaşamı uygulamaya çalışmıştır. Ancak bu geleneksel yapıyı aniden değiştirmek pek mümkün olmamıştır.[318]

İnşa sürecinde devletin içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik güvensizlik sorununun çözümü adına gerçekçi çözümler ortaya konulamamıştır. Batı ülkenin

[316] E. Özdemir, a.g.e., 2019, s. 5-6.
[317] SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress*, Temmuz 2019, s. 64.
[318] Yıldız, a.g.e., s. 183-212.

etnik, dini ve kültürel yapısını tam olarak özümseyememiştir. Mali kaynak sağlayarak ve kurumların organize edilmesi şeklinde ülke gerçeklerini göz ardı eden bir yaklaşım sergilemiştir. DDR kapsamında silahsızlandırılan kişilerin sivil yaşama entegre edilmesi temel amacı oluştururken batı silahların toplatılmasını bir başarı olarak görmüştür. Ne var ki toplumun tarihsel şuuru silahların toplatılmasından çok önemlidir. Toplumun etnik, dini ve siyasi analizinin anlamak ve özümsemek inşa sürecinin sağlıklı olarak yürütülmesi adına büyük önem taşımıştır.[319] Afganistan'da silaha ulaşmak son derece kolaydır. Bu nedenle silahların toplatılması Batı için bir başarı olarak görülmüşse de silahsızlandırılan kişilerin topluma entegre edilmesi adına liberal ekonominin iyi işlemesi ve bu kişilerin ekonomik olarak belirli bir düzeye getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca devletin otoriteyi sağlaması toplumun kendini güvende hissetmesi de silahsızlandırılan kişilerin tekrar silahlanmamasını sağlamak adına önemlidir.

Batı ülkenin içinde bulunduğu durumu güvenlik noksanlığını başa alarak değerlendirmiştir. Müdahalenin askeri olarak başlaması ve hemen akabinde SSR faaliyetlerine büyük önem verilmesi bunun bir göstergesidir. Ancak ülkenin etnik, dini, siyasi yapısı iyi analiz edilmemiş ve ülkede bulunan gruplar arasındaki çatışmaların sebebi iyi bir şekilde anlaşılmamıştır. SSR, DDR faaliyetleri ve personel seçimleri de bu doğrultuda ele alınmamıştır. Bu nedenle SSR faaliyetleri ve güçlü bir Polis Teşkilatı kurulması mümkün olmamıştır.

5.7. Göreve Gelen Kişilerin Yetersizliği ve Başarıya İnanmamaları

Afganistan siyasi hayatında yer alan Hamid Karzai, Eşref Gani, Raşit Dostum, Ahmet Ziya Mesud, Muhammed Muhakkik, Kerim Halili, Yunus Kanuni, Selahaddin Rabbani, Hanif Atmer gibi isimler ülkenin siyasi tarihinde rol alan ailelerin devamı ve temsilcisi konumda bulunmuştur. Bu isimlerden özellikle Gani ve Karzai başarısızlığın sorumluları olarak görülmektedir. Zira bu isimlerin çoğu devletin inşasından ziyade siyasi ikballerini önemsemiş ve etnik ve mezhepsel kaygılarla işlem tesis etmişlerdir. Bu nedenle Taliban'a karşı ortak bir siyasi tavır sergilenememiştir. Ayrıca bu kişiler başarıya odaklı değil kendi siyasi hayatlarını ve güçlerini merkeze alan atamalar gerçekleştirmiştir. Örneğin Harp Akademisi'nde görevli Abful Jabbar

[319] Seren, a.g.e., s. 19-20.

Purdili önce Emniyet Müdürü sonrasında ise Ulusal Polis Akademisi Komutanlığı'na getirilmiştir. Bir başka örnek Eşref Gani'nin Milli İstihbarat Başkanlığı (*National Directorate of Security* - NDS) gibi önemli bir kuruma yardımcı statüsünde deneyimsiz ve genç bir isim olan Matin Beg'i atamasıdır. Başka bir örnek 2014 yılında vefat eden Cumhurbaşkanı Yardımcısı Qasim Fahim'in oğlu Adib Fahim'in NDS başkan yardımcılığına atanmasıdır. Adib Fahim 1985 doğumlu ve deneyimsiz bir isimdir. Ancak Fahim önce Gani'nin sözcüsü olarak atanmış ve sonrasında NDS Birinci Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir.[320]

Afganistan siyasi hayatının önde gelen ve önemli isimleri hem kendi aralarında bir rekabet içindedir hem de Batı aracılığı ile gelecek bir başarıya inanmamaktadır. Bu nedenle Batı çekildiğinde güçlerini muhafaza etmek amacıyla önemli görevlere kendilerine sadık isimleri atamaya çalışmaktadırlar. Bu inançsızlık ve bencillik ile yapılan atamalar sonucunda deneyimsiz isimlerin kurumları yönetememesi başarısızlığın bir nedeni olarak görülmektedir.

5.8. ABD ve Taliban Anlaşması Sonucu Kaybedilen Psikolojik Savaş

ABD'nin Barack Obama döneminde 2014 tarihine kadar Afganistan'daki asker sayısını azaltmayı planlamıştır. Bu RSM ile desteklenmiş ve nihayetinde Trump döneminde tamamen çekilme kararı alınmıştır. 29 Şubat 2020 yılında Doha'da ABD ile Taliban arasında gerçekleşen görüşmeler ve yapılan anlaşma neticesinde ABD, Taliban'ın ABD'nin terör örgütü olarak nitelendirdiği grupların Afganistan'da barınmasına müsaade etmeyeceği akdine karşılık, tüm askerlerini 2021 Mayıs sonuna kadar çekeceğini kabul etmiştir.[321] ABD ile barış anlaşması imzalayan Taliban bir yandan askeri olarak ülkeyi ele geçirme faaliyetlerine devam etmiştir. Bu anlaşmadan sonra ülkenin büyük bir kısmını hakimiyeti altına almıştır. Özellikle 22 Temmuz 2021 tarihinde ABD'nin son askerlerini de çekmesinin ardından 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban'ın Kabil'e girmesi son derece düşündürücüdür.[322]

---

[320] A.g.e., s. 23-24.

[321] *"Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between Islamic of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state is known as the Taliban and the United States of America"* 29 February 2020.

[322] Ece Göksedef, "Taliban Kabil'e Girdi, Türkiye Afganistan'da Nasıl Bir Yol İzleyecek?", *BBC News,* Erişim Tarihi: 28 Aralık 2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58220978

Plansız bir şekilde Afganistan'a müdahale edilmesi ne derecede büyük bir hata ise aynı şekilde Kabil Hükümet'inin meşruiyetini zedeleyen ve güvenilirliğini sarsan bir anlaşma ile çekilme de o derece hatadır. BM kaynaklarında Taliban'ın militan sayısı 85.000 civarındadır. Buna karşın SIGAR raporlarına göre Afganistan ordu ve polisi toplamda 270 bin civarındadır.[323] Zira 20 yıllık inşa sürecinde yapılan çalışmalar Kabil yönetiminin ve güvenlik güçlerinin Taliban karşısında bu kadar kısa sürede pes etmesi ve ülkeyi teslim etmesi savaşın sahada değil zihinlerde kaybedildiğinin göstergesidir.[324]

ABD'nin, Taliban'ı muhatap olarak görerek görüşmelerde bulunması Afgan kuvvetleri tarafından büyük bir kayıp olarak algılanmıştır ve psikolojik savaşta başarılı olan Taliban bu durumu değerlendirerek ülkenin büyük bir bölümünü herhangi bir direnişle karşılaşmadan ele geçirmiştir. Yirmi yıllık süreçte Batı desteği Afgan güçlerinin yanında olmuştur. Bu süreçte Taliban'ın varlığını sürdürmesi ve yılmadan mücadelesine devam etmesi psikolojik güçlerini ve başarıya olan inançlarını da göstermektedir. Ancak diğer yandan Afgan güçlerinin yirmi yıllık desteğin çekilmesinden çok kısa bir süre sonra ülkenin hakimiyetini kaybetmeleri başarıya olan inancın ne kadar zayıf olduğunun bir göstergesi olabilir.

Afganistan polis teşkilatının inşa sürecinde karşılaşılan zorluklar ve yapılan hataları başlıklar halinde incelemeye çalıştık. Bazı başlıklar birbiri ile ilintili olsa da sorunların küçük farklarla birbirinden ayrıldığını söylemek yanlış olmaz. Örneğin devlet inşası ve ulus inşası kavramları Afganistan için uygulanırken bazı değişiklikler ile ülkeye uygun bir inşa süreci yürütülebilirdi. Ancak polis teşkilatı gibi kurumların yapılanmasında ülkenin yapısını son derece iyi analiz etmek gerekmektedir. Zira bu gibi kurumlar Afganistan gibi bir ülkede hayati önem arz etmektedir. Güvenlik unsurları görevini iyi şekilde ifa etmez ise yapılan diğer tüm çalışmalar boşa çıkabilmektedir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişebilmesi, sosyal yaşam, altyapı hizmetleri vb. birçok çalışmanın sekteye uğramaması açısından güvenlik sektörü reformu büyük önem taşımaktadır. Ancak ülkenin gerçeklerini göz önünde bulundurmadan indirgemeci bir yaklaşımla yapılan reform hareketleri halihazırda var olan nepotizm, liyakatsizlik, makamlara getirilen kişilerin başarıya inanmamaları ve

[323] SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress*, Temmuz 2019, s. 64.
[324] E. Özdemir, a.g.e., 2021.

personellerin de görev bilinci ile değil savaş ağalarının çıkarları doğrultusunda veya bağlı oldukları kabilelerin isteklerine göre hareket etmeleri reform sürecini başarısız kılmıştır demek yanlış olmaz.

Batılı tarzda bir polis teşkilatı Taliban karşısında son derece zayıf kalmıştır. Batılı devletlerin Afganistan gerçeklerini önemsememesi reform sürecini başarıya ulaştıramamıştır. Zira yetersiz eğitimler, merkezin çevreye hakim olamaması, polis ve asker unsurlarının teçhizatlarının hafif kalması gibi pek çok unsur Taliban ile mücadele edilmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca halkın da reform hareketlerini benimsememesi, kamu personellerinin hukuksuz eylemleri, savaş ağalarının merkeze itaat etmemeleri gibi pek çok farklı sebep de Taliban tarafından iyi şekilde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak Taliban uzun yıllar süren savaşın galibi olmuştur. Bundan sonrası için Taliban'ın atacağı adımlar uluslararası toplum tarafından ne ölçüde karşılık bulacaktır veya Taliban meşru şekilde tanınmak adına ne gibi tavizler verecektir soruları önümüzdeki yıllarda cevap bulacak olan sorulardır.

SONUÇ

Tarihsel süreç incelendiğinde Afganistan tarihi boyunca iç savaşlar görmüş bir ülkedir. Ülkenin siyasi tarihi mikro milliyetçilik, mezhep ve kabileler ekseninde şekillenmiştir. Bunların dışında zamanla güçlerini artıran savaş ağaları da bir diğer önemli sorun olarak kaotik ortamın devam etmesine katkı sağlamıştır. Diğer yandan uyuşturucu kaçakçılığı yapan karteller ve diğer suç şebekeleri anarşik yapının temel öğeleri haline gelmiştir. Afganistan tarihinde çok az dönemde (güçlü liderler yönetimde bulunduğunda) merkez çevre hakimiyetini sağlayabilmiştir. Halk gene olarak etnik ve dini değerler çerçevesinde hareket etmektedir. Farklı etnik grupların birbiri ile olan mücadelesi, savaş ağalarının ve güçlü karakterlerin güdümü ile birleşince anarşi ortamı kaçınılmaz olmuştur. Bu durum neredeyse ülkenin tüm tarih dilimlerinde farklı şekillerde kendini göstermiştir. Dünyanın yeni bir düzene girmesi ile güvenlik anlayışları da değişmiştir. Yakın tarihte Afganistan'ın barındırdığı terör unsurları Afganistan'ın bugün içinde bulunduğu durumu ortaya çıkarmıştır.

Bahsedildiği üzere Afganistan tarihi boyunca pek çok iç karışıklık, işgal ve müdahale görmüştür. Son olarak Taliban yönetiminin baskıları ve ülke yönetimini ele geçirdikten sonra ülkede kısıtlamalara gitmesi temel hak ve hürriyetlere olan karşıtlığının yanı sıra ABD'nin New York eyaletinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi olarak anılan İkiz Kulelere gerçekleşen terör saldırını yapan teröristlere sahip çıkması yeni bir işgalin habercisi olmuştur. Ülke tarihinde pek çok müdahale görmüştür, bunlardan biri de 11 Eylül saldırısının ardından ABD öncülüğünde gerçekleştirilen müdahaledir. Bu müdahaleden sonra zaten ağır aksak bir şekilde işleyen devlet kavramı neredeyse yok olmuş Afganistan'ı uluslararası arenaya kazandırmak için Afganistan Devleti'nin tüm kurum ve kuruluşlarıyla yeniden inşası gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın araştırma konusu ve problemi olan, Afgan Polis Teşkilatı'nın yapılandırılması ne ölçüde başarılı olmuştur ve Taliban'ın ülke yönetimini ele geçirmesi ile görülen başarısızlıkta polis teşkilatının yeniden yapılandırılmasının ne derece etkisi bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Polis teşkilatı yeniden inşa sürecinde başat bir faktördür. Bu kapsamda güçlü bir polis teşkilatı güvenlik ve

istikrarın sağlanmasında son derece önemli bir yapıdır. Ancak çalışmada bahsi geçen nedenler sonucunda bu istikrarın sağlanamadığı görülmüştür. Polis teşkilatı inşasında yaşanan sorunlar ve sonuçları devletin yeniden yapılanmasını da olumsuz yönde etkilemiştir. Afgan Ulusal Ordusunun yanında güçlü bir Afgan Ulusal Polisi son derece gerekli görülmüştür. Zira Afganistan'da gerçekleşen suç türleri sınırı aşan örgütler kapsamında değerlendirilebilir. Bu suçların başında terör, insan ve uyuşturucu madde kaçakçılığı gelmektedir. Afganistan içinde bulunduğu durum nedeniyle bu suçlarla mücadele edebilecek bir devlet organizasyonuna sahip değildir. Bu suçlar ve örgütler hem bölgesel güvenliği hem de küresel güvenliği tehdit etmiştir. Bu kapsamda Afganistan'da güvenlik unsurlarının inşa edilmesi bölgesel ve küresel güvenlik açısından son derece önem arz etmektedir. Bu bakış açısı ile güçlü bir ordu kadar güçlü bir polis teşkilatı da gerekmektedir. Afganistan'ın inşası için pek çok konferans düzenlenmiş ve bu konferanslarda alınan kararlar neticesinde bazı adımlar atılmıştır. Ülkede Taliban'ın müdahaleden sonra bile bazı bölgelerde varlığını sürdürmesi ve kamu kurumlarına ve personellerine saldırılar düzenlemesi güçlü bir Afgan Silahlı kuvvetini elzem kılmıştır. Bu nedenle başta ABD olmak üzere birçok devlet Afganistan'ın Milli Güvenlik unsurlarının eğitilmesi ve donatılması için çaba sarf etmiştir.

ABD yanı sıra birçok AB üyesi devlet Japonya, Rusya, Çin, Kanada, Hindistan gibi devletler de Afganistan'ın inşası için yardımlar da bulunmuştur. AB OGSP gereği Kabil ve 15 farklı Afganistan şehrinde birçok farklı alanda Polis Eğitimleri vermiştir. Türkiye 2001 Bonn Anlaşmasıyla birlikte askeri varlığının yanı sıra Polis eğitimleri ile de Afganistan'ın inşasına destek vermeye başlamıştır. Özellikle 2011 tarihinde Afganistan ile imzalanan mutabakat sonrasında Türkiye'de de Afgan Polis Eğitimleri verilmiştir. Türkiye'de özellikle Afgan Kadın Polislerine verilen eğitimler cinsiyet eşitliği ve kadınların sosyal hayattaki yeri hususunda hayati önem arz etmektedir.

ABD müdahale akabinde başlatılan inşa sürecinin ardından 2011 yılına kadar Afganistan'a yaptığı yardımların toplamı yaklaşık olarak 228 milyar doları bulmaktadır. Özellikle güvenlik sektörü ile alakalı olarak yapılan yardımlar bu tutarın 83 milyar dolarlık kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca ABD askeri olarak da ISAF Komutanlığı ile faaliyetlerde bulunmuş ve birçok Bölgesel İmar Ekibi (PRT) açarak bunların faaliyetlerini yürütmede büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca diğer askeri

operasyonlar ve faaliyetleri sağlarken katlandığı ekonomik külfetin tamamı 2 trilyon doları bulmaktadır.

İnşa sürecine katkı veren bir diğer aktör ise Avrupa Birliği ve üye ülkelerdir. AB Afganistan'a müdahale sürecinin başından itibaren sürece dahil olmuş ve müdahale için oluşturulan unsurların liderliğini de İngiltere yapmıştır. EUPOL Afganistan aracılığı ile ISAF çatısı altında çeşitli misyonlar üstlenen AB birçok PRT kurmuştur. ABD'den sonra Afganistan'da en fazla asker bulunduran ülkeler İngiltere ve Almanya'dır. Bu ülkeler de sırasıyla 30 milyar dolar ve 20 milyar dolar harcamıştır. Bu gelişmeler ışığında düşünüldüğünde özellikle ABD'nin yaptığı harcamalar sadece Afganistan'ın inşası amacıyla mıdır sorulması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ABD bölgede kendisine önemli bir üs ve konum kazanmıştır. ABD'nin elde ettiği bu stratejik konum Rusya ve Çin gibi bazı ülkeleri rahatsız etmiştir. Zira bu devletler ABD'ye kaptırdıkları stratejik alanı geri alabilmek adına bazı faaliyetlerde bulunmuştur. (Şangay İşbirliği Örgütü'nü tekrar faaliyete geçirmek gibi) Bu durum ABD yardımlarının sadece insani ve güvenlik amaçlı olmadığının bir göstergesi olarak anlaşılabilir. ABD, AB ve üye devletlerin dışında Afganistan inşa sürecinde bir şekilde varlık gösteren farklı birçok devlet olmuştur. Örneğin Harekâta başından beri destek veren Kanada, Kandahar gibi yüksek riskli bir bölgede PRT faaliyetlerini yürütmüştür. Ayrıca yaklaşık 2 milyar dolar yardımda bulunmuştur. Öte yandan İran mezhepsel düşünce ile Taliban'a karşı yürütülen faaliyetlerden memnun olsa da ABD'nin sınırına gelmesinden rahatsız olmuştur. Afganistan'da yaşayan yüzde yirmi civarındaki Şii azınlık dolayısı ile İran bu ülkede daha çok dini faktörler ile etki kurmayı amaçlamıştır.

Bir diğer aktör olarak Pakistan'ın Taliban ile olan bağlantısından söz edilmişti. Pakistan hem petrol boru hatları hem ülkesinde bulunan Afgan mülteciler hem de Peştunistan sorunu sebebiyle Afganistan meselesi ile yakından ilgilenmiştir. Pakistan ile rekabet içinde olan Hindistan'da Taliban'a karşı Kuzey İttifakı ve özellikle Tacikleri destekleyerek Pakistan ve Taliban'ı Keşmir bölgesinden uzak tutmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Hindistan, ABD ve diğer aktörlerin bölgedeki varlıkların rahatsızlık duymuş olsa da Pakistan ve Taliban faktörlerinden dolayı bu aktörlerle işbirliği içinde olmaya çalışmıştır.

Harekâtın başlaması ile bu harekât içinde yer alacak ülkelerin ve sonradan desteği beklenilen ülkelerin başında doğal olarak Türkiye gelmiştir. Zira halkın çoğunluğu Müslümanlardan oluşmakta ve demokratik devlet yapısı ile bu inşa sürecinde son derece faydalı olabilecek bir ülke olarak görülmüştür. Türkiye harekâtın başladığı dönemlerde ağır bir ekonomik sıkıntı yaşıyor olsa da yine de harekâta katılmıştır.(ISAF Harekât için gerekli tüm tedbirlerin katılan devletler tarafından karşılanacağı düşünüldüğünde bu adımın ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.) Türkiye Afganistan ile sınırdaş ülke olmamasına rağmen bölgenin güvenliğini düşünerek Afganistan'a hem maddi hem manevi olarak desteklerde bulunmuştur. Nitekim Türkiye, Afganistan'ı 2001 yılından itibarıyla kalkınma yardımları konusunda öncelikli ülke statüsüne alarak milyonlarca dolarlık yardımlarda bulunmuştur. 2001-2011 yılları arasında sadece 10 yıllık bir dönemde yaklaşık 450 milyon dolar civarında yardım yapılmıştır. Bu maddi yardımların yanı sıra Türkiye Afganistan'ı sisteme entegre edebilmek adına diplomatik girişimlerde de bulunmuştur. Bu girişimlerin belki de en önemlisi Pakistan ile Ankara'da gerçekleştirilen üçlü zirvelerdir. Bu zirveler ile iki ülke arasında diyalog kurulması hedeflenmiştir.

Ayrıca Türkiye sadece güvenlik alanında değil TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) koordinasyonuyla, EGM (Emniyet Genel Müdürlüğü), bazı bakanlıklar, eğitim kurumları ve birçok sivil toplum örgütleri ile eğitim, sağlık hizmetleri ve çeşitli ihtiyaçların giderilmesi adına faaliyetlerde bulunmuştur. Askeri olarak da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı unsurlar faaliyetlerde bulunmuşsa da genel olarak çatışmaya girmemeye özen göstermiş, terör ve uyuşturucu operasyonlarına katılmamıştır. Daha çok yumuşak güç ile hareket etmiştir. Bu nedenle Afganistan'da bulunan yabancı unsurların içinde en rahat hareket kabiliyeti olan ve halk tarafından da sevilen bir kuvvet olarak göze çarpmıştır. Esasen bu durum yeni değildir. Çalışmada bahsedildiği üzere Cemal Paşa Afgan askerlerine eğitimler vermiş, Atatürk ve Amanullah Han arasında iyi bir dostluk kurulmuştur. Ayrıca Afgan halkının Türk Kurtuluş Savaşı'nda verdikleri maddi ve manevi destekler de bu iyi ilişkilerin temelini tesis etmiştir.

Yukarıda değinildiği üzere pek çok farklı ülke Afganistan'ın inşa sürecinde büyük küçük roller üstlenmiştir. Tabi uluslararası ilişkiler sıfır toplamlıdır anlayışı ile çıkarlar

esas olarak görüldüğünde bu yardımlar ve misyonların bir amacı olduğu düşünülebilir. Nihayetinde tüm bu gelişmeler ile Afganistan'ın yeniden süreci başlamıştır.

Başlatılan bu inşa sürecine rağmen Afganistan'da bazı sorunlar ortadan kaldırılamamıştır. Bu sorunlardan bazıları kaçakçılığın devam etmesidir. Afgan Polislerinin maaşlarının az olması bazı polislerin kaçakçılık yapmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca Taliban'ın bazı bölgelerde varlığını sürdürmesi zaman zaman terör saldırıları gerçekleştirmesi de terör sorunun da çözülemediğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır. Terör sorunun engellenebilmesi pek çok farklı mücadelenin aynı anda yürütülmesine bağlı olduğu bilinmektedir. Örneğin örgütün para ve insan kaynağının kesilmesi adına operasyonlar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak Afgan yetkililer ve Batılı devletler bu konularda yetersiz kalmıştır. Taliban propagandalarıyla yeni militanlar kazanırken bir yandan da kaçakçılık ve diğer faaliyetler ile gelir sağlamaya devam etmiştir. (Bazı ülkelerin de maddi yardımlar ve teçhizat vb. yardımlar yaptığından çalışmada söz etmiştik.) Bu durumda Taliban ile gerekli ölçüde mücadele edilemediği söylenebilir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinde de istenilen seviyelere gelinememiştir. Halkın çoğunun eğitimsiz olması Taliban propagandalarına daha kolay inanmalarının önünü açmıştır. Zira geleneksel eğitimler alan Afgan halkı din temelli algılara çok daha çabuk karşılık vermiştir. Batılı devletlerin yaptığı reform çalışmaları da bu nedenle halkın nezdinde beklenilen karşılığı bulmadığı görülmüştür.

Polis eğitimlerinin pek çok farklı ülke tarafından veriliyor olması eğitimde oryantasyon sağlanamamasına sebebiyet vermiştir. Bu durumun Afgan Polisinin hareket kabiliyetini kısıtladığı düşünülebilir. Ayrıca Polislerin bazı teçhizatlarının yetersiz olması suç araştırma ve önlemede gereken sonuçların alınmamasına sebep olmuştur. Batılı devletlerin Afganistan gerçeklerini tam anlamıyla kavramadan bir polis teşkilatı inşa etmeye çalışması yapılan büyük hatalardan biridir. Zira Taliban unsurları ağır silahlarla stratejik noktalara saldırılar düzenlemiştir. Ancak polisin elinde bulunan silahlar bu saldırılara karşılık vermeye yetecek ölçüde değildir. Ayrıca Jandarma tipi polis olarak yapılandırılan *Afghan National Civil Order Police* (ANCOP) polis unsuru gerek teçhizat gerekse personel sayısının azlığından dolayı beklenen etkiyi gösterememiştir. Taliban'a karşı ve ülkenin coğrafi konumu dolayısı ile Türkiye'deki Jandarma ve Polis Özel Harekat güçlerine benzer bir yapıda polis

unsuru oluşturulması asayiş ve güvenliği sağlamada önemli bir yapı olarak düşünülebilir. Ancak kurulan *Afghan National Civil Order Police* (ANCOP) bu manada yetersiz kalmıştır.

Afganistan'da var olan sorunların çözümü için Afgan Ulusal Ordusu ve Afgan Ulusal Polisinin koordinasyon içinde ve güçlü bir donanımla hareket etmesi elzemdir. Afganistan dinamiklerine sahip ülkeler için güvenlik olmazsa olmaz kavramlardandır. Yıllardır süren inşa sürecine rağmen güvenlik yeteri kadar sağlanamamıştır ancak güvenlik konusunda bir ivme sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin de katkılarıyla ABD ve AB'nin yardımlarıyla Afganistan'da güvenliğin sağlanması planlanırken yaşanan gelişmeler gösteriyor ki inşa süreci istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Özellikle polis teşkilatının yeterince önemsenmemesi, sorunlarının tam manasıyla giderilmemesi, teçhizat, maaş, hayalet çalışanlar, nepotizm, rüşvet, yolsuzluk, hukuksuzluk gibi pek çok sorunun 20 yıllık süreçte devam etmesi SSR'nin başarısız olmasında önemli nedenler olarak görülmüştür. Örneğin maaşların az olması dolayısı ile bazı personellerin istifa ederek savaş ağalarının veya Taliban'ın tarafına geçmesi söz konusu olmuştur. Aynı nedenle bazı personeller ise gayrı meşru yollarla para kazanmayı tercih ederek toplumun devlete olan güvenini sarsmıştır. Yine maaş azlığı rüşvet ve haraç olaylarının yaşanmasının önünü açmış bu da devlete olan sadakat ve güveni zedelemiştir. Ayrıca SSR faaliyetlerinin en başından beri Polis Teşkilatının yeniden yapılanmasından sorumlu devletin teşhisinde bazı sorunlar yaşanmış farklı devletler devreye girmiş ve bu durum yeknesak bir eğitim verilmesini ve SSR faaliyetlerinin aksamasına sebep olmuştur. Verilen eğitimlerin yetersizliği, çok sayıda birim oluşturulması ve bu birimlere liyakatsiz ve belli bir kabileye mensup kişilerin istihdam edilmesi başarısızlığın bir başka boyuttaki sebebidir. Liyakatsiz atamalar ile makamlara gelen kişilerin tecrübesizliği onların gerçekleştirdiği görevlendirmeler ve karar almadaki basiretsizlikleri kurum içinde hoşnutsuzluklara sebep olduğu söylenebilir. Ayrıca bu hoşnutsuz kimselerin devlete olan bağlılığı ve sadakati de zayıflamıştır. Bu durumda personellerin arasında rekabet ve anlaşmazlıklara sebebiyet vermiştir. Diğer yandan hayalet çalışanlar kavramı ile çalınan maaşlar ve diğer ödenekler devletin kaynaklarını aktif şekilde kullanmasına mani olmuştur. SSR ve diğer inşa faaliyetlerinin başarısız olması ve bu başarısız adımları Taliban'ın profesyonel şekilde kullanması Taliban'ın bu süreçte güç kazanmasına sebep olmuştur. Hem askeri anlamda hem siyasi anlamda Taliban'ın koalisyon güçleri ve

Afgan Hükümet'inin yanlışlarından faydalanması ve son tahlilde ABD ve Taliban arasında yapılan görüşmeler, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ülkenin inşa süreci konusunda belirsizliğe neden olmuştur.

Nihayetinde ABD ile Taliban'ın anlaşması ve ABD'nin ülkeden çekilmesi, Afganistan'da 20 yıldır devam eden inşa sürecinin başarıya ulaşamadığının bir göstergesidir. ABD'nin Taliban ile yaptığı görüşmeler ülkede Taliban'a karşı mücadele veren unsurların psikolojik olarak yenilgiyi kabullenme durumunu doğurmuştur. Taliban ise bir yandan ABD ile barış görüşmelerini sürdürürken diğer yandan ülkeyi ele geçirmeye devam etmiştir. Taliban Kabil'i kuşatınca Cumhurbaşkanı ve çoğu siyasi ülkeden kaçmak durumunda kalmıştır. Neticede Taliban ülke yönetimini ele geçirmiştir.

Bundan sonrası Taliban'ın uluslararası hukuk ve diğer kurallara ne ölçüde riayet edeceği, temel insan hak ve hürriyetlerine ne ölçüde saygılı olacağı, barış ve istikrarı sağlama ve korumada ne ölçüde kararlı olacağı muallaktır. Ancak Afganistan'da ikinci Taliban dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Taliban'ın yönetim anlayışı ve yaklaşımları uluslararası alanda tam anlamıyla meşruiyet kazanması bakımından son derece önemli olacaktır.

Taliban'ın yönetimi tekrar ele geçirmesi bir devletin yeniden inşası kapsamında polis teşkilatı inşasının ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bir devletin güvenlik ve istikrarı sağlamada polis teşkilatı yapısı ve faaliyetleri bakımından son derece önemlidir. Afganistan örneği bu konunun önemini açık bir şekilde ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

ACAR, İ. C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.100-110.

Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021. https://stringfixer.com/tr/Afghan_National_Police#:~:text=Afgan%20%C3%9Cniformal%C4%B1%20Polis%20(AUP)%2C,%2C%20bat%C4%B1%20ve%20orta)%20b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr.

Afgan Ulusal Polisi, Erişim Tarihi: 10 Aralık 2021. https://militaryhistory.fandom.com/wiki/Afghan_National_Police#Rank_structure

Afganistan Coğrafi Verileri, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2021, https://www.turkcebilgi.com/afganistan_-_co%C4%9Frafi_verileri

Afghanistan Ministry of Interior (Mol) Advisor Guide, Kabul Afghanistan, May 2011.

"Afghanistan Geography" Afghanistan Online, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2020, https://www.afghan-web.com/geography/

Afghanistan Online, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2021, https://www.afghan-web.com/bios/yest/asmasood.html

"Afghanistan Topography", Wikipedia, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan#/media/Dosya:Afghan_topo_en.jpg

"Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between Islamic of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state is known as the Taliban and the United States of America" 29 February 2020.

AHMETBEYOĞLU, A. *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, TATAV Yayınları, İstanbul.

AİDARBEK, Amirbek, Yeni Büyük Oyun "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği", (Ed. Mehmet Seyfettin Erol) Barış Kitabevi, Ankara, 2011.

AKBAŞ, İ. "Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt VII, Sayı 16, 2008, s. 313-327.

AKINCI, A. "Modern Ulus Devletlerin Doğuşu", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:34 Aralık 2012, s. 2-3.

AKKURT M. *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

AKSU, M. "Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik*"* *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:4 Sayı:2, 2012, s. 69-80.

ALPAR, G. "Teoriler Yıkılırken: Avrasya Güvenliği İçin Yeni Bir Yapılanma İhtiyacı", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2021, https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/teoriler-yikilirken-avrasya-guvenligi-icin-yeni-bir-yapilanma-ihtiyaci-kose-yazisi-12185.

ALPAR, G. "Yeni Ütopya: Küçük Teorilerle Büyük Unsurları Uygulamaya Çalışmak", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim Tarihi: 26 Nisan 2021, https://www.sde.org.tr/degerlendirme/sd-analiz-yeni-utopya-kucuk-unsurlarla-buyuk-teorileri-uygulamaya-calismak-analizi-10819

ApNews, "Taliban Savaştan Polislik Sokaklarına Geçişle Karşı Karşıya", Erişim Tarihi: https://apnews.com/article/police-afghanistan-kabul-taliban-ashraf-ghani-8963526964f4d514b377f88b23b55e1c

ARMAOĞLU, F. *Filistin Meselesi ve Arap- İsrail Savaşları,* Kronik Kitap, Ankara, 2017.

ARSLAN M. "Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Modernleşmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, Aralık 2015, s. 309-336.

ARSLAN, M. "Afganistan'da İstikrarsızlık ve Temel Sebepleri," *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, Sayı 2, Mart, 2016, s. 47-63.

Asia News, Erişim Tarihi:12 Aralık 2021. https://afghanistan.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_st/features/2019/11/14/feature-02

AYDEMİR C. ve YILMAZ GEÇ, S., "Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 36, Bahar 2011, s. 226-241.

AZAD, A. "1979-2014 Yıllarında Afganistan Siyasetinde General Dostum'un Rolü ve Bunun Afganistan Türk Toplumuna Etkileri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi,* 2019, Cilt 3, Sayı 1, s.149-179.

BAL, H. *Afganistan-Türkiye İlişkilerinin Başlıca Yönleri*, Afganistan Üzerine Araştırmalar, TATAV Yayınları, İstanbul, 2002.

BARFIELD, T., *A Cultural and Political History, 2010, p. 234; BBC News, Afghanistan profile – Timeline,* updated on: 31 January 2018, Our world. Views from the field. Summary report: Afghanistan, Colombia, Democratic Republic of Congo, Georgia, Haiti, Lebanon, Liberia and the Philippines. Opinion Survey, Mayıs 2009.

BAŞER, E. A. *Uluslararası Politikada Başarısız Devletler: Eleştirel Bir Analiz,*

(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2020.

BAYSAL B. - LÜLECİ, Ç. "Kophenag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 22, 2011, s. 61-96.

BBC Turkish, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021, https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/05/printable/090519_rumsfeld.shtml

BEKMURADİ, N. *2001 Sonrası Siyasi Partilerin Afganistan'da Demokratik Düzene Katkısı,* Ankara, 2014.

BİRDİŞLİ, F. *"*Bölgesel Güvenlik*"* https://www.researchgate.net/publication/349641507_BOLGESEL_GUVENLIK İnönü Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler Bölümü, Şubat 2021, Erişim Tarihi: 25 Mart 2021. S.-1-17

Bonn International Center for Conversion, "The Evolving Nature of DDR", Temmuz, 2021, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dpo_study_the_evolving_nature_of_armed_groups_public_final_09.07.2021.pdf

BOZKURT, E. *Hukukun Temel Kavramları,* Asil Yayınları, Ankara, 2007.

BROOKS, R. E. *Failed States, or the State as Failure?* The University of Chicago Law Review, Cilt: 72, Sayı:4, s.1150-1161.

BRZEZİNSKI, Z. *Büyük Satranç Tahtası,* İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005.

BURGET, F. A. "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı" ORSAM, *Ortadoğu Analiz,* Cilt 5, Sayı 56, s. 1-8.

BURGET, F.A. *Yakınçağda Afganistan ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.

CARR, E. H. *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Eylül, 2010.

ÇATSO, "*Afganistan Ülke Raporu*", Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2017, s. 2.

ÇELİKBİLEK, A. M. "Afganistan Emiri Şir Ali Han'ın Modernleşme Çabaları", *Bartın Üniversitesi Çeşmi Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi,* Cilt 4, Sayı 2, 2017, s. 94-110.

ÇELİKPALA, M. *"*Güvenlik İkilemi*", Güvenlik Yazıları Serisi,* No:48, Kasım 2019.

ÇINARLI, Ö. "Afganistan'ın Etnik Yapısı", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s. 73-84.

ÇİFTÇİ, İ. "Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği," *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:10 Sayı:4, s. 49-55.

ÇOMU, A. E. "Afganistan'da Devlet İnşası ve Dinin Rolü Kuruluştan Abdurrahman Han'ın Döneminin Sonuna Kadar Afgan Devleti Yapısı" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* Cilt 75, No 2, Ankara 2020, s. 363-390.

DASHTİ, Z. "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi" *Asya Araştırmaları Dergisi,* Sayı:2 Cilt:5 2021, s.195-212.

DAVUTOĞLU, A. *Stratejik Derinlik,* Küre Yayınları, İstanbul, 2013.

DEDEOĞLU, B. "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s.1-21.

DEMİR C. K. –PALA M.E., "İstikrar ve Yeniden Yapılandırma Faaliyetlerinde Türkiye Örneği: Fırat Kalkanı ve Zeytindalı Harekât Bölgeleri (Araştırma Projesi)", Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, JSGA Yayın Numarası: 0091, Ankara, Haziran, 2020.

DEMİREL, E. *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 12.

DEUTSCH, K. W. Nationalism and Social Communication, Erişim Tairihi: 7 Haziran 2021, Karl W. Deutsch, Nationalism and Social Communication, The MIT Press, Cambridge Massachusetts Institute of Technology, Londan, England, 1966, The MIT Press, Cambridge Massachusetts Institute of Technology, Londan, England, 1966.

DUMAN, S. *Afganistan'da Türkler,* Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, s.33-42.

DURMAZ, B. "Afganistan'ın Etnik Yapısı", Erişim Tarihi:12 Mayıs 2021, https://www.hisculart.com/post/afgani%CC%87stan-in-etni%CC%87k-yapisi

EASO, *Afganistan Güvenlik Durumu Menşe Ülke Bilgisi Raporu* Eylül 2020.

ERALP, A. *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

ESMER, C. *"*Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan*" TİKA Avrasya Bülteni,* Mart/Nisan 2005, Sayı:32-33, s.35-40.

EUROGENDFOR, "RSM (Kararlı Destek) 2015-2021", Erişim Tarihi: 25 Haziran 2021, https://eurogendfor.org/rsm-resolute-support/

EUROGENDFOR, "NATO Eğitim Misyonu – Afghanistan (NTM-A) 2009-2014", Erişim Tarihi: 25 Haziran 2021 https://eurogendfor.org/nato-training-mission-afghanistan-ntm-a/

Eurpoen Security and Defence College, Civillian Coordinator for Training in Security Sector Reform (CCT-SSR): ESDC EAB SSR Report on Training Requirements Analysis for Civillian CSDP Missions. Temmuz, 2020.

EVANS, D.J. "Operational Analysis in Support of HQ ISAF", *The Cornwallis Group VIII: Analysis for Governance and Stability,* Kabul, Afghanistan, 2002.

EWANS, M. *Conflict in Afghanistan, Studies in Asymetric Warfare*, Taylor & Francis e-Library, Londra 2005.

Failed State Indeks, 2021, Erişim Tarihi: 23 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/

Failed State Indeks, 2021, Erişim Tarihi: 27 Mart 2021, https://fragilestatesindex.org/country-data/

Financial Times, "WhatsApp, Kabil'deki Taliban Yardım Hattını Kapattı", Erişim Tarihi: 27 Aralık 2021, https://www.ft.com/content/d8e29de8-aebb-4f10-a91e-89d454d4a9f7

FLETCHER, A. *Afganistan: Highway of Conquest*, Erişim Tarihi: 28 Mart 2021, https://archive.org/details/afghanistanhighw0000unse/page/n359/mode/2up Cornell University Press, New York, 1965.

FLURI, P. *"Gözetim ve Rehberlik: Parlamenter Gözetimin Güvenlik Sektörü ve Reformu Açısından Önemi"* Güvenlik Sektöründe Demokratik Gözetim: Türkiye ve Dünya, Volkan Aytar, Tesev Yayınları, İstanbul, 2005.

FUKUYAMA, F. *Devlet İnşası* (Çev: Devrim Çetinkasap), Remzi Kitabevi, İstanbul,

2006.

FUKUYAMA, F. *Ulus İnşası* (Çev: Hasan Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006.

France 24, "Afghan Police Return to Work Alongside Taliban at Airport", Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2022, https://www.france24.com/en/live-news/20210912-afghan-police-return-to-work-alongside-taliban-at-airport

GAMMER, Moshe "Prince Bariatinskii—conqueror of the Eastern Caucasus," *Central Asian Survey*, Cilt 13, Sayı 2, 1994, s. 237-247.

GIUSTOZZI, A. *Koran, Kalashnikov and Laptop (The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan),* Paperback, October, 2007.

GÜNDÜZ, S. *Afganistan Taliban ve Ladin*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001.

GÖKSEDEF, E. "Taliban Kabil'e Girdi, Türkiye Afganistan'da Nasıl Bir Yol İzleyecek?", BBC News, Erişim Tairihi: 28 Aralık 2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58220978

HAJİYAYARALİ, F. *Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011.

HAMŞİOĞLU, O. ve KUNDAKÇI, S. K. "Afganistan'da Milli Uyanış Dönemi ve Tarafsızlık Politikası (1901-1919): Emir Habibullah Han Devri" *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Nisan 2019, s. 34-56.

HELMAN B. G. and RATNER, R. S. *Saving Failed States* Erişim Tarihi: 20 Mart 2021, https://www.jstor.org/stable/i248175

"*International Conference on Reconstruction to Afghanistan",* https://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/min0201/index.html , Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021.

"Kabil Konferansı Endişelere Çözüm Olmadı", *Hürriyet,* 2010. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kabil-konferansi-endiselere-cozum-olmadi-15382992 , Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021.

KAHRAMAN, K. "Dost Muhammed", Erişim Tarihi: 27 Haziran 2021, https://islamansiklopedisi.org.tr/dost-muhammed ,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 9. s. 510-511.

KAPANİ M. *Politika Bilimine Giriş,* Bilgi Yayınları, Ankara, 2009.

KARADENİZ, Y. "İngiltere'nin İran-Afganistan Politikası", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı 11, Mart, 2008, s. 119-135.

KARADENİZ, Y. "İran ve Türkistan'da İngiliz-Rus Mücadelesi (1856-1869)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Aralık 2009, Sayı 20, s. 53-68.

KILLI, F. "Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde Tarımsal Üretim, Tarım ve Gıda Ürünleri İthalat ve İhracat Durumu", Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021, https://assam.org.tr/index.php/bolgeler/islam-ulkeleri/yakindogu/afganistan/afganistan-islam-cumhuriyeti-nde-tarimsal-uretim-tarim-ve-gida-urunleri-ithalat-ve-ihracat-durumu.html

KOCAKENAR, M. "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler", Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Belge Yayınları.

KUBİLAYHAN, E. "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler" *SUTAD,*

Güz. 2018, s.303-320.

KUĞU A. R. *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum İçin Yeni Bir Yol Haritası,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 215-216.

Kuzey İttifakı Yabancı Askerleri İstemiyor, Hürriyet, Erişim Tarihi: 7 Şubat 2021, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kuzey-ittifaki-yabanci-askerleri-istemiyor-37602

KÜLÜNK, F. *19. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiltere'nin Afganistan Politikası,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2020, s.138-139.

LAMBACH, D. and DEBIEL, T. "State Failure Revisited I: Globalization of Security and Neighborhood Effects" *INEF Report*, 87/2007.

LIVINGSTON S. and OHANLON, M. "Afghanistan Index", Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/21csi_20171002_afghanistan_index.pdf

Los Angeles Times, "More 'Judge Judy' than 'Cops': A first look at the Taliban's New Police", Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2022, https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-09-09/how-the-taliban-governs-kabuls-new-police

Mepa News, Afganistan'da Afyon Üretimi Dosyası (İnfografik), Erişim Tarihi: 23 Mart 2021, https://www.mepanews.com/afganistanda-afyon-uretimi-dosyasi-infografik-15682h.htm

MERMER C. T. "2. İngiliz İmparatorluğu'nun Himalayalar Politikası; Ticaret, Sınır

Güvenliği ve Rekabet", Erişim Tarihi: 30 Haziran 2021, https://tasam.org/Files/Icerik/File/yeni_soguksavasinsicakcephesi_Himalayalar_EKT_-56-79_pdf_a9eecb2c-710a-4ef6-a0b2-f8e1ac55b771.pdf *TASAM,* s. 55-78.

MİŞ, N. "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi," *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s. 345-381.

MOTAFAKER, M. J. "Post-Taliban Dönemi Afganistan'daki Terör Gruplarının Sosyal Boşluk ve Ayrışmalar Bağlamında İncelenmesi: Taliban Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 61, 2018, s. 584-585.

MURPHY, S. D. "Contemporary Practice Of The United States Relating to International Law" Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021, *American Journal of International Law*, Cilt 9, Sayı 1, Ocak 2002, 102-139.

NATO, "Afganistan'daki Kararlı Destek Misyonu (2015-2021)", Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm

NATO, *Afghan National Security Force*, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2010_11/20110310_101122-media-backgrounder-ANSF.pdf

NATO Standardization Agency (NSA), "Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)", Şubat, 2011, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-counter-insurgency-coin-ajp-344a

NATO Standardization Office (NSO), "Allied Joint Doctrine for Security Force Assistance", Mayıs, 2016, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/637583/doctrine_nato_sfa_ajp_3_16.pdf

NATO Standardization Office (NSO), "Allied Joint Doctrine for Stability Policing", Ağustos, 2016, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-stability-policing-ajp-322a

OĞUZ, E. *Afganistan,* BBC Yayınları, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul, 1998.

OĞUZ, E. *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

ORSAM, Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri, ORSAM Avrsaya Araştırmaları Programı Raporu, Rapor No:31 Mart, 2011.

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), Security Sector Governance and Reform (SSG/R): Guidelines for OSCE Staff, Nisam 2016, Vienna.

OTTOWAY, M. and MAIR, S. "States at Risk and Failed States", *Putting Security First*, Carnegie Endowment for International Peace, Policy Outlook, Washington D.C. 2004, s. 6-7.

Oxfam International, *The Cost of War: Afghan Experiences of Conflict, 1978-2009,* Kasım 2009.

ÖRNEK, S. "On bir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu" Yalova Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012/1.

ÖZALP, O. N. "Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, LXXII-1.

ÖZDEMİR E. ve ÖZCAN A., *Gayrinizami Harp Tarihi: Direniş, Ayaklanma, Çatışma,* Kronik, İstanbul, 2022.

ÖZDEMİR, E. "Afganistan'da Güvenlik Sektörü Reformu ve Kolluk İstikrar Harekâtı: Suriye İçin Alınan Dersler*"* Uluslararası Güvenlik Kongresi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, *Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yayınları-1*, Aralık 2019, s. 181-195.

ÖZDEMİR, E. "Taliban Afganistan'ı**"** *GASAM*, 25 Ağustos 2021.

ÖZDEMİR, H. "Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilemeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk*"* *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XIV, Sayı:1, s.40-45.

ÖZDEMİR, H. *Avrupa Mantığı,* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2012.

ÖZEL, C. *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Güç Stratejisi,* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2018.

ÖZER, S. C., UYSAL, O. ve ATVUR, S. "NATO ve AB'nin Değişen Güvenlik Stratejilerinin Afganistan Örneğinde Değerlendirilmesi" *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 19, s. 257-285.

ÖZERDEM, A. *Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma,* Nobel Yayıncılık, 2013, Ankara, 2013.

ÖZKAN, F. "Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, 2019, s. 5-22.

PATRICK, S. "Weak States Global Threats: Assessing Evidence of 'Spillovers", *Center for Global Development,* Working Paper No 73, Ocak, 2006.

Polis Akademisi Başkanlığı, "Afgan Ulusal Polis Eğitimi" Erişim Tarihi: 5 Nisan 2021. https://polisdergisi.pa.edu.tr/afgan-ulusal-polis-egitimi-1476-haber

Polis Akademisi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2021, https://www.pa.edu.tr/polisligi-turkiyede-ogreniyorlar.html

Polis Akademisi Başkanlığı, Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021, https://www.pa.edu.tr/uluslararasi-iliskiler.html

Rabbani Defnedildi, Erişim Tarihi 3 Ocak 2021, https://www.trthaber.com/haber/dunya/rabbani-defnedildi-10063.html

RAŞİD, A. *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, Everest-Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001.

RASULİ, K. "Afganistan İçin Hayati Öneme Sahip İstanbul Zirvesi ve Konferansı", *EkoAvrasya (Avrasya İlişkiler Derneği),* Kasım 2011, Erişim Tarihi: 17 Haziran 2021, https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=29&Pid=10&Lang=TR

SANCAK, K. "Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü" *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:6, 2013, s. 123-134.

SARAY, M. *Afganistan ve Türkler* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

SARIBAY, A. Y. *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji,* Sentez Yayınları, Bursa, 2014.

SEDRA, M. *The Future of Security Sector Reforrm,* The Center for International Governance Innovation, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2022, https://www.cigionline.org/sites/default/files/the_future_of_security_sector_reform.pdf

SELİM, Y. *Afganistan ve Dostum,* Hiler Yayınevi, Ankara, 2004.

SEREN, M. "Afganistan'da Ulus-Devlet İnşa Projesinin Başarısızlığı ve Taliban'ın Kazanma Stratejisi" *Amme İdare Dergisi*, Cilt 54, Sayı:3 Eylül 2021, s. 1-4.

SIGAR, *Quarterly Report to the United States Congress,* Temmuz 2019.

SIGAR, *Quartely Report to the United States Congress,* 30 Nisan 2020.

SİVRİOĞLU, U. T. "Sovyet Askeri Müdahalesinden Önce Sovyetler Birliği-Afganistan İlişkileri (1919-1979)", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Mart, 2020, s. 57-75.

SÖNMEZOĞLU, F. *Uluslararası İlişkilere Giriş,* Der Yayınları, İstanbul, 2009.

SÖNMEZOĞLU, F. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi,* Der Yayınları, İstanbul, 2005.

TASAM, "Amanullah Han Dönemi Türk-Afgan İlişkileri" *Afgan Penceresinden Bakış*, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2022, https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ataturk_donemi_ve_sonrasi_turk_afgan_iliskileri_EKT-24-68_pdf_50b6de6e-b22e-4ad4-b91c-ae713139c8fc.pdf, s. 1-45.

TEKİN A. S. "İngiliz Ordusunun Afganistan Seferi ve Birinci İngiliz Afgan Savaşı", *Tarih Okulu Dergisi,* Sayı XL, Haziran 2019, s. 257-267.

TILLY, C. *Coercion Capital and European States: 990-1900,* Cambridge: Cambridge University Press. 1990.

"*Türkiye 5 Bin 397 Afgan Polisi Eğitti*", TRT Haber, Erişim Tarihi: 02 Ocak 2022, https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-5-bin-397-afgan-polisi-egitti-398490.html

UNAMA, *Protection of Civilians in Armed Conflict 2019,* 22 Şubat 2020.

UNSC, "Resolution 1373 (2001)", 28 September 2001, s. 1-4. Erişim Tarihi: 11 Aralık 2021, https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf

UNSC, *Tenth report of the Analytical Support and sanctions Monitoring Team submitted pursuant to resolution 2255 (2015) concerning the Taliban and other associated individuals and entities constituting a threat to the peace, stability and security of Afghanistan,* S/2019/481 1 Haziran 2021.

UNODC, *Afghanistan Opium Survey 2012,* Mayıs 2013, Erişim Tarihi :23 Mart 2021, https://www.unodc.org/documents/cropmonitoring/Afghanistan/Afghanistan_OS_2012_FINAL_web.pdf

UNODC, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2022, https://www.unodc.org/unodc/search.html?site=unodc&proxyreload=1&q=Afghanistan+opium&sort=date:D:L:d1&entqr=0&entqrm=0&ud=1&start=10

USDOD, *Enhancing Security and Stability in Afghanistan,* 23 Ocak 2020.

ÜLGEN, P. "Ortaçağ Avarupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış", Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2021, Mukaddime, Sayı 1, 2010.

ÜLGER, İ. K. "Taliban: Afganistan'da Pax American'nın İslamcı Militanı", *Avrasya Dosyası, Sonbahar-Kış* 98-99, Cilt: 4, Sayı:3-4, s. 95.

Voa News, "Taliban Introducing New Unıform for Afghan Police, Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2022, https://www.voanews.com/a/taliban-introducing-new-uniform-for-afghan-police/6608513.html

YAZICI, O. "Ahmed Şah Dürrani Döneminde Afgan Şahlığı'nın Hindistan Siyaseti", Adıyaman *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl 12, Sayı 33, Aralık 2019, s.633-658.

YEGİN, A. "Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu", *SETA Yayınları,* 53, I. Baskı, 2015.

Ülke Profili: Afganistan, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2020, http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profili/ulke-profili-afganistan

YILDIZ, M. *Afganistan'ın Yeniden İnşasında Türkiye'nin Rolü (2001-2011)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2014.

YILDIZ, M. "Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki Rolü (2001-2011) *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2013, Cilt:15 Sayı:2, s.183-212.

10 Mayıs 2011 Tarih ve 27930 Sayılı Resmî Gazete.,

WALTER B. Slocombe, *NATO, EU and the Challenge of Defence and Security Sector Reform*, (Ed. Philipp Fluri, Simon Lunn), DCAF, 2007.

WURLOD, K. "Towards Hybrid Security: Question Norms and Political Dimension of SSR Programming," *DCAF*, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2022, https://issat.dcaf.ch/Share/Blogs/ISSAT-Blog/Towards-Hybrid-Security-Questioning-Norms-and-the-Political-Dimension-of-SSR-Programming

WEFAQ, R. 28 Mayıs Afganistan Türk Şehitleri Anma Günü, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2021, https://guneyturkistan.wordpress.com/2011/06/17/28-mayis-afganistan-turk-sehitleri-anma-gunu/

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-4954-1142
Adı Soyadı	GÖKHAN YÜRÜK
e- posta	gokyuruk@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	**Eğitim Derecesi**	**Bölüm**	**Yıl**
Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2019-2022
Kırıkkale Üniversitesi	Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2010-2015

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	C-1 Seviyesi

PROFESYONEL VE KİŞİSEL YETENEKLER

Profesyonel	**Kişisel**
Polis Memuru	İletişim Yetenekleri
DHMİ Danışma Memuru	Problem Çözme
Politika Merkezi-Stajyer	Liderlik Özellikleri
Öğretmenlik	Takım Çalışması